

TAMPEREEN YLIOPISTO

Petteri Ruotsalainen

VAPAAT TOIMITTAJAT

Haastattelututkimus freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä

Tiedotusopin pro gradu -tutkielma

Lokakuu 2003

TAMPEREEN YLIOPISTO

Tiedotusopin laitos

RUOTSALAINEN, PETTERI: Vapaat toimittajat
Haastattelututkimus freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä

Pro gradu -tutkielma, 100 s., 5 liites.

Tiedotusoppi

Lokakuu 2003

Tarkastelen pro gradu -tutkielmassani freelancer-toimittajien ammatti-identiteettiä. Selvitän sitä miksi toimittajat ovat valinneet freelanceriuden, millaista freelancer-toimittajan työ on luonteeltaan, millainen heidän asemansa on ja millaisia ammatillisia ihanteita heillä on. Tutkielman empiirinen aineisto on kerätty haastattelemalla 15:tä pääasiallisesti lehdistössä työskentelevää freelancer-toimittajaa. Haastatteluaineistoa on analysoitu teemoittelemalla.

Tutkielmassani ammatti-identiteetti nähdään sosiaalisena, mutta samalla yksilöllisenä ja historiaan sidottuna jatkuvasti muuttavana yhdistelmänä. Freelancereiden ammatti-identiteetti on melko vahva. He samastuvat koko toimittajakuntaan, voimakkaimmin kuitenkin muihin freelancer-toimittajiin. Heidän ammatti-identiteetissä korostuvat erityisesti freelancer-työn luonteeseen kuuluva vapaus ja sitä kautta itsenäisyys, toisaalta sen kääntöpuolena tuleva epävarmuus. Monilla aineistoni toimittajilla freelancerius ei ole itse valittua, vaan seurausta työsuhteisen työn menettämisestä. Freelancer-toimittajien asemaa voi pitää itsenäisenä mutta epävakana.

Freelancer-toimittajien ammatti-ihanteet ovat pitkälti yhteneväisiä muun toimittajakunnan ammatti-ihanteiden kanssa. Freelancereiden mieltämä ihannetoimittaja selittää monimutkaista maailmaa yleisölleen, tuo esiin uusia ajatuksia ja ideoita sekä tarjoaa lukijoilleen elämyksiä. Vaikka freelancer-toimittajat kokevat olevansa ensisijaisesti journalisteja, kuuluu yrittäjäyys osana heidän identiteettiinsä.

SISÄLLYS

1 JOHDANTO_____	6
2 AIEMPI TUTKIMUS_____	8
2.1 Kuka on freelancer-toimittaja?_____	8
2.2 Freelancer-toimittajatutkimus_____	8
2.3 Journalistien ammatti-identiteetin tutkimus_____	9
2.4 Kansainvälistä vertailua_____	11
3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT_____	12
3.1 Identiteetti_____	12
3.1.1 Valistuksen subjektista postmoderniin identiteettiin_____	12
3.1.2 Ammatti-identiteetti_____	14
3.1.3 Professionalismi_____	15
3.1.4 Journalistien ammatti-identiteetti kriisissä?_____	16
3.2 Etiikka_____	18
3.2.1 Etiikan pääsuuntaukset ja ammattietiikka_____	18
3.2.2 Journalistien ammattietiikka_____	19
3.3 Journalistinen vapaus_____	20
3.3.1 Journalistinen vapaus uhattuna?_____	20
3.3.2 Julkisuuden hallinta ja toimittajat_____	21
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS_____	23
4.1 Tutkimuskysymykset_____	23
4.2 Tutkimusaineisto_____	23
4.2.1 Ketä tutkittiin?_____	23
4.2.2 Tutkimusaineiston esittely_____	25
4.3 Metodina teemahaastattelu_____	27

4.3.1 Haastattelujen toteutus	28
4.3.2 Haastattelujen analysointi	29
5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI	31
5.1 Freelancer-toimittajien tausta	31
5.1.1 Pakkofreet ja vapaavalintaiset freet	32
5.1.2 Sitoutuminen freelanceriuteen	34
5.1.3 Pohdintaa	36
5.2 Freelancer-toimittajien työn luonne	38
5.2.1 Vapauden monet merkitykset	38
5.2.2 Taloudellista ja henkistä epävarmuutta	41
5.2.3 Asiakaskunta ja juttuaiheet	44
5.2.4 Työ- ja vapaa-aika	47
5.2.5 Lomat	49
5.2.6 Työssäjaksaminen	51
5.2.7 Vertailua muiden journalistien työssäjaksamiseen	53
5.2.8 Pohdintaa	55
5.3 Freelancer-toimittajien asema	57
5.3.1 Itsearvostus	57
5.3.2 Lukijoiden osoittama arvostus	59
5.3.3 Työsuhteisten toimittajien osoittama arvostus	60
5.3.4 Taloudellinen asema	61
5.3.5 Journalistinen vapaus	63
5.3.5.1 Suhteet ostaviin toimittajiin	64
5.3.5.2 Yhteydenpito ostaviin toimittajiin	66
5.3.5.3 Ostavien toimittajien ohjeet	67
5.3.5.4 Ulkopuoliset vaikutusyritykset ja painostus	68
5.3.6 Työyhteisö	71
5.3.6.1 Työyhteisön kokeminen	71

5.3.6.2 Työyhteisön merkitys	72
5.3.7 Pohdintaa	73
5.4 Ammatilliset ihanteet	74
5.4.1 Toimittajan ammattirooli	74
5.4.2 Toimittajan tärkeimpien tehtävien kokeminen	77
5.4.2.1 Vertailua muuhun toimittajatutkimukseen	78
5.4.3 Hyvän toimittajan ominaisuudet	78
5.4.4 Tärkeimmät ammattieettiset periaatteet	80
5.4.5 Ammattieettisten periaatteiden noudattaminen ja eettiset ongelmat	82
5.4.6 Yrittäjyys	85
5.4.6.1 Yrittäjyyden kokeminen	85
5.4.6.2 Yrittäjyyden ja toimittajuuden yhteensovittaminen	87
5.4.7 Pohdintaa	88
6 PÄÄTELMIÄ	91
6.1 Tulosten yhteenveto	92
6.2 Tutkimusmenetelmän arviointia	93
6.3 Jatkotutkimusta	94
Lähteet	95

Liitteet (2)

1 JOHDANTO

Tämän tutkielman aiheena on freelancer-toimittajien ammatti-identiteetti, josta voidaan käyttää myös käsitettä ammatillinen itseymmärrys. Kiinnostukseni kohdistuu siihen, millainen freelancer-toimittajien ammatti-identiteetti on ja millaisiin asioihin se perustuu.

Haluan selvittää miksi toimittajat ovat valinneet freelanceriuden työsuhteisen työn sijaan ja millaista freelancerin työ on. Kolmanneksi haluan selvittää heidän asemaansa journalistisilla työmarkkinoilla, vertailukohdaksi nousevat lähinnä työsuhteiset toimittajat. Neljäneksi olen kiinnostunut siitä, millaisia ammatillisia käsityksiä ja ihanteita freelancer-toimittajilla on. Tähän kuuluvat osana heidän ammattieettiset käsityksensä ja työssään kohtaamat eettiset ongelmat.

Journalistiset työmarkkinat ovat muuttuneet reilussa kymmenessä vuodessa voimakkaasti. Erilaiset epätyypilliset työsuhteet ovat lisääntyneet sekä painetun että sähköisen median puolella. Osana tätä kehitystä erilaisissa freelancer- ja alihankintamuodoissa tehtävä journalistinen työ on lisääntynyt selvästi ja näyttää lisääntyvän jatkossa entisestään. Tällainen kehitys on jo tapahtunut länsieurooppalaisessa ja amerikkalaisessa mediassa, eräissä maissa vain viidennes koko journalismin volyymista tuotetaan työsuhteessa (Freelancer-opas 1998, 8).

Suomesta tarkkoja lukuja ei ole, mutta arvioiden mukaan noin viidennes lehdistön toimituksellisesta aineistosta tulee freelancer-toimittajilta. Freelancerien osuus toimituksellisen aineiston tuottamisessa on merkittävä etenkin aikakaus-, erikois- ja ammattilehdissä, sen sijaan sanomalehdistössä freelancereilla on lähinnä toimitusten työtä täydentävä rooli (Artto & Rovamo 1996, 7).

Suomen Journalistiliittoon (SJL) kuului vuoden 2002 loppupuolella noin 13 000 jäsentä, joista freelancereita oli noin 1 400. Heistä pääasiassa lehdistölle työskenteleviä oli 950 ja sähköiselle medialle työskenteleviä noin 450. (Freelancerin opas 2002, 6)

Tiukentuvilla journalistisilla työmarkkinoilla freelancerina toimiminen on monelle toimittajalle ainoa mahdollisuus työllistyä omalle alalleen. Näyttää

kuitenkin siltä, että erilaisten alihankinta- ja epätyypillisten työsuhteiden lisääntymisestä huolimatta työsuhteista työtä pidetään edelleen ihanteena sekä juuri alalle tulleiden että jo kauan alalla työskennelleiden journalistien keskuudessa. Ehkä tämän

vuoksi muun journalistikunnan suhtautuminen freelancereihin on hyvin kaksijakoista. Usein freelancerius nähdään pakkoratkaisuna, johon turvaututaan vasta sitten, jos vakituista työtä ei ole mahdollista saada. Toisaalta freelancer-työhön liitetään voimakkaasti ajatus vapaudesta, minkä vuoksi se kiinnostaa myös työsuhteisessa työssä olevia toimittajia.

Usein törmää kuitenkin siihen, että muiden kuin freelancer-toimittajien itsensä käsitykset freelanceriudesta perustuvat vajavaisiin tai suorastaan vääriin tietoihin freelancer-työn luonteesta. Tätä taustaa vasten onkin erikoista, että freelancereita on tutkittu Suomessa varsin vähän. Niinpä itseäni alkoi kiinnostaa mikä on tämä porukka, jonka osuus journalistisilla työmarkkinoilla näyttää kasvavan koko ajan. Keitä ja millaisia toimittajia he ovat?

Yhtenä kimmokkeena tutkimuksen tekoon olivat omat kokemukseni freelancer-toimittajana työskentelemisestä opintojeni ohessa. Vaikka kokemukseni freelancer-työstä ovat varsin vähäisiä, ehdin törmätä eräisiin freelancer-journalisteja koskettaviin perusongelmiin kuten epävakaaseen asemaan, työyhteisön puutteeseen, juttujen myynnin vaikeuteen ja alhaiseen palkkiotasoon.

Toisaalta sain kokemusta myös freelancer-työn hyvistä puolista: vapaudesta valita kiinnostavia juttuaiheita ja järjestää työskentelyaikatauluni mieleisekseni. Huomasin, että monista haittapuolista huolimatta freelanceriudessa on myös houkuttelevia piirteitä. Samalla heräsi ihmettely siitä, kuinka toimittajuus ja yrittäjänä toimiminen sopivat yhteen. Millaista toimittajuutta freelancerit edustavat? Niinpä halusin pureutua näihin kysymyksiin perusteellisemmin tutkimalla jo kauemmin alalla olleita ammattifreelancereita.

2 AIEMPI TUTKIMUS

2.1 Kuka on freelancer-toimittaja?

Freelancer-nimike tulee alunperin palkkasoturia tarkoittavasta ilmaisusta. Nämä maailmalla liikkuneet palkkasoturit myivät palvelujaan parhaiten maksaville tahoille, jotka useimmiten vaihtuivat toimeksiannosta toiseen (Freelancerin opas 2002, 7). Tarpeettoman toiston välttämiseksi käytän tutkielmassani freelancer-toimittajasta myös nimitystä vapaa toimittaja ja free.

Suomen Journalistiliiton työehtoasiamiehen Petri Savolaisen mukaan freelancer ei ole mikään virallinen nimike, vaan kertoo lähinnä siitä, että työ on suoriteperusteista, toimeksiantokohtaista ja yleensä lyhytkestoista. Freelancer-nimike ei kuitenkaan kerro onko henkilöllä työsuhdetta vai ei. Jos freelancer tekee työtä työnantajan tiloissa ja laitteilla, tämän johdon ja valvonnan alla, on kyseessä työsuhteinen free-työ. Sen sijaan omissa tiloissa, omilla laitteilla ja oman aikataulun mukaan tehtävä free-työ on lähtökohtaisesti yrittäjän tai ammatinharjoittajan tekemää free-työtä. (Freelancerin opas 2002, 12-13; Savolainen 2003)

Omassa tutkimuksessani nojaan em. määritelmään, kuitenkin tiukentaen sitä hieman työsuhteen osalta. Freelancer-toimittajalla tarkoitan toimittajaa, jolla ei ole työsuhdetta minkään viestintävälineen kanssa ja joka saa pääasiallisen toimeentulonsa journalismista. Rajaukseni ulkopuolelle jäävät siis "pätkätöitä" määräaikaisella sopimuksella tekevät toimittajat sekä muun ammatinsa ohella juttuja tekevät avustajat. Tarkennan määritelmääni vielä tutkimuksen toteutusta käsittelevässä luvussa.

2.2 Freelancer-toimittajatutkimus

Freelancereita on tutkittu Suomessa varsin vähän, aivan koskematon alue ei kuitenkaan ole. Olli Herrala (1988) on selvittänyt freelancer-journalistien ammatillista ja taloudellista asemaa pääkaupunkiseudulla. Menestyneimmät freelancerit ovat valinneet uransa tietoisesti ja arvostavat työajan liukuvuutta ja mahdollisuutta päättää omista

työajoistaan. Työ on kausittaista: välillä sitä on stressaavuuteen asti, välillä on suvantovaiheita. (Herrala 1987, 79-80)

Nopeus, tarkkuus ja luotettavuus ovat freelancereiden työn kulmakiviä, heidän työtään leimaavat myös korkeat eettiset käsitykset. Puhtaita journalistityyppejä he eivät ole, vaan identiteetissä on myös annos yrittäjyyttä ja siihen liittyvää markkinahenkisyyttä (Herrala 1987, 81-86). Suhtautuminen freelancereihin vaihtelee. Päällikkötaso voi suhtautua penseästi ulkopuoliseen työvoimaan, eivätkä freelancerit voi luottaa vakinaisessa työsuhteessa olevien kollegoiden solidaarisuuteen (emt., 86)

Myös sähköisten viestimien freelancereita on tutkittu. Ulla-Maria Johansen (1974) on tutkinut radio- ja tv-freelancereita Yleisradion ja MTV:n ohjelmatyöntekijöinä. Mikko Junes (1988) on puolestaan toimittajatutkinnon tutkielmassaan tarkastellut freelance-toimittajien työtä 11:ssä Yleisradion aluetoimituksessa. Paikallisradioiden freelancereita on tutkinut Leena Kurikka (1992).

Freelancerit ovat sivuosassa Ari Heinosen (1995) journalismin itsesääntelyä käsittelevässä lisensiaatintyössä. Tutkimuksen yksi osa käsittelee journalistin ammattiroolia - journalistin ihanteita, alalle hakeutumisen henkilökohtaisia motiiveja - sekä journalismin kuvaa toimittajien itsensä silmin.

Freelancer-toimittajat eivät erotu Heinosen tuloksissa kovinkaan selväpiirteisesti. Toimittajaroolia koskevissa kysymyksissä he ottavat muita pontevammin kantaa sen puolesta, että toimittajan tulee olla sekä valtaapitävän vartija että epäoikeudenmukaisuuksien arvostelija. Alalle tulon motiiveja kysyttäessä free-toimittajat asettivat kaikkein tärkeimmäksi motiiviksi halun ilmaista itseään. (emt., 98-101)

2.3 Journalistien ammatti-identiteetin tutkimus

Vaikka freelancerit jäävät sivuosaan, valaisee Heinosen tutkimus kiintoisasti suomalaistoimittajien ammatillista itseymmärrystä yleisellä tasolla. Ihannetoimittajaksi kuvautuu aktiivinen yhteiskuntakriitikko, joka arvostelee yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia, vahtii valtaapitäviä, tuo esiin uusia ajatuksia sekä selittää yleisölle monimutkaista maailmaa. Tällainen journalisti ei tyydy heijastamaan yleistä

mielipidettä tai olemaan joidenkin muiden esittämien mielipiteiden kanava. (Heinonen 1995, 112)

Todellisuus on kuitenkin paljon raadollisempi. Arkijournalistin ovat alalle houkutelleet ennen muuta itsensä toteuttamisen ja työn vapautteen liittyvät motiivit eikä halu paljastaa yhteiskunnallisia epäkohtia tai vaikuttaa toisiin ihmisiin. Nykyjournalismia luonnehditaan kaikkea muuta kuin kriittiseksi tai epäileväksi. Arkityö näyttää kiihdyttäneen ihanteet. (emt., 112)

Osin Heinosen työn pohjalta Auli Harju (2002) on kartoittanut toimittajien suhtautumista ammattietiikkaan ja toimittajan työn sääntelyyn. Harjun tutkimuksessa freelancer-toimittajia on 14 prosenttia vastaajista, mutta freelancerit eivät tuloksissa nouse erityisesti esille (Harju 2002, 5). Tutkimus antaa kuitenkin vertailukohtaa, jota hyödynnän vertaillen oman freelancer-toimittajista koostuvan aineistoni tuloksia laajemmin koko suomalaiseen journalistikuntaan.

Harjun tulokset ovat pitkälti yhteneviä Heinosen tutkimuksen kanssa. Toimittajan ammattirooliin kuuluviksi tärkeimmiksi tehtäviksi nähtiin selittää maailmaa, tuoda esiin uusia ideoita ja ajatuksia, arvostella epäoikeudenmukaisuuksia, olla valtaapitävien vartija ja olla puolueeton selostaja. Sen sijaan elämysten tarjoamisen sekä yleisen tai paikallisen mielipiteen heijastamisen ei katsottu kuuluvan yhtä keskeisesti toimittajan toimenkuvaan (emt., 11)

Yleisradion politiikan toimittajien ammatti-identiteettiä tutkinut Maria Kaisa Aula (1991) on päätenyt pitkälti samanlaisiin tuloksiin kuin Heinonen ja Harju. Poliitiikan toimittajien mielestä toimittajan tehtävänä on valvoa ja seurata ulkopuolisena silminnäkijänä mitä johtavat poliitikot ja vallanpitäjät tekevät ja raportoida tästä kansalle. Toimittajan tehtävänä on olla aktiivinen tiedonvälittäjä ja tulkitsija (emt., 83). Toimittaja nähdään eräänlaiseksi "suodattimeksi" tai politiikan "korjauskertoimeksi" (emt., 84).

Kirsi Matson-Mäkelä (1997) on selvittänyt kaupallisten paikallisradioiden uutis- ja ajankohtaistoimittajien identiteettiä. Heidän ammatti-identiteettinsä kohdistuvat paineet liittyvät mm. rooliodotuksiin, toimittaja- ja kustantajajournalismin ristiriitoihin, ammatin vähäiseen ulkoiseen arvostukseen sekä työmarkkinoiden yleiseen riskiytymiseen.

Toisaalta haastateltujen toimittajien ammatti-identiteetti on muodostunut selkeäksi ja vahvaksi. He samastuvat ensisijaisesti koko toimittajien ammattikuntaan, mutta myös uutistoimittajan ammattiin ja paikallisradion toimittajayhteisöön. Haastatellut toimittajat näkevät tehtäväkseen tiedonvälityksen lisäksi mm. viihdyttäjän, sadunkertojan ja elämysten välittäjän tehtävät. (Matson-Mäkelä 1997)

2.4 Kansainvälistä vertailua

Toimittajien ammatillista itseymmärrystä ja asenteita työtään kohtaan on vertailtu myös kansainvälisesti. David Weaver (1998) on koonnut 19:ssä maassa tehtyjen journalistitutkimusten tuloksia. Karkeita yhtäläisyyksiä eri maiden toimittajien välille löytyy, vaikka monet piirteet, asenteet ja käyttäytyminen ovat tilannesidonnaisia.

Tulosten kuvaama "keskiarvojournalisti" on nuori, college-tasoisin koulutuksen saanut mies, jonka pääaineena on kuitenkin ollut jokin muu kuin journalismi. Hänen työtyytyväisyytensä riippuu itsenäisyyden ja vapauden kokemisesta. Työtyytyväisyyteen vaikuttaa myös se kuinka toimittaja kokee uutisorganisaationsa onnistuvan yleisön palvelemisessa, millaiseksi hän kokee palkkauksensa sekä millaiset ovat suhteet esimiehiin ja työtovereihin. (emt., 479)

Toimittajan tärkeimpänä roolina hän pitää nopeaa tiedonvälitystä sekä sitä, että hän antaa yleisölle mahdollisuuden ilmaista mielipiteitään. Muista rooleista ja eettisistä periaatteista eri maiden toimittajilla on runsaasti erimielisyyttä. (emt., 479)

3 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

3.1 Identiteetti

Ennenkuin lähdän määrittelemään tarkemmin ammatti-identiteettiä, luon lyhyen katsauksen siihen mitä identiteetillä tarkoitetaan. Nojaan katsauksessani pääosin Stuart Halliin (1999), joka jakaa identiteetikäsitykset kolmeen ryhmään: valistuksen subjektiin, sosiologiseen subjektiin ja postmoderniin subjektiin.

3.1.1 Valistuksen subjektista postmoderniin identiteettiin

Valistuksen subjekti perustui käsitykseen, että ihmiset ovat keskuksen omaavia, täysin yhtenäisiä yksilöitä, jotka on varustettu järjellä, tietoisuudella ja toimintakykyisyydellä. Tämä keskus koostui sisäisestä ytimestä, joka sai alkunsa ihmisen syntyessä. Ihmisen elinkaaren aikana se kehittyi, mutta pysyi kuitenkin olemukseltaan samana eli itsensä kanssa identtisenä koko ihmisen elämän ajan. Valistuksen subjekti -näkemys mukaan siis minän keskus on yhtä kuin yksilön identiteetti. (Hall 1999, 21)

Sosiologinen subjektikäsitys haastoi valistuksen subjektikäsityksen väittämällä, että subjektin sisäinen ydin ei ole autonominen ja itseään kannatteleva, vaan muodostuu suhteessa “merkityksellisiin toisiin”. Nämä merkitykselliset toiset välittävät subjektille arvot, merkitykset ja symbolit, laajasti ilmaistuna kulttuurin. Näkemys ei kiellä sisäisen ytimen olemassaoloa, mutta katsoo sen muokkautuvan jatkuvassa dialogissa ympäröivän todellisuuden kanssa. Tämän näkemys mukaan yksilön identiteetti muodostuu minän ja yhteiskunnan välisessä vuorovaikutuksessa. (emt., 22; Berger&Luckmann 2002, 115)

Sen sijaan postmodernin subjektikäsityksen mukaan subjektilla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä. Näin ollen subjekti ottaa eri identiteettejä eri aikoina, eivätkä nämä identiteetit ryhmitä yhtenäiseksi kokonaisuudeksi minkään eheän minän

ympärille. Tästä seuraa, että ihmisen sisällä on ristiriitaisia ja eri suuntaan tempoilevia identiteettejä ja ihmisen identifikaatiot vaihtelevat jatkuvasti. (Hall 1999, 23)

Koska sosiologisen ja etenkin postmodernin subjektikäsitteilyn mukainen identiteetti on hyvin hatara ja alati muuttuva rakennelma, vaatii sen ylläpito jatkuvaa työtä. Yksi tärkeimmistä sosiaalista todellisuutta ylläpitävistä mekanismeista on keskustelu, joka ylläpitää, muuntaa ja rakentaa koko ajan uudelleen yksilön subjektiivista identiteettiä. Tässä suhteessa ratkaisevassa asemassa on erityisesti merkityksellisten toisten antama suora ja tunnelatautunut vahvistus identiteetille. (Berger & Luckmann 2002, 170-172)

Omassa tutkimuksessani lähdän liikkeelle viimeksimainitusta, postmodernista identiteettikäsitteilyä. Oletukseni on, että ajatusta jatkuvasti muokkautuvasta ja ristiriitaisestakin identiteetistä voidaan soveltaa myös ammatti-identiteettiin. Tämän vuoksi en lähde hakemaan yhtä tiettyä freelancer-toimittajan ammatti-identiteettiä, vaan tutkin millaisia erilaisia ammatti-identiteettejä freelancer-toimittajilla on. Tällaisen lähestymistavan etuna on mielestäni se, että se mahdollistaa moninaisten, keskenään ristiriitaisienkin identiteettien olemassaolon osana yhden ihmisen identiteettiä.

Tutkimuksessani on tiukasti ajatellen kyse ammatti-identiteetistä, joka luodaan haastatteluhetkellä haastattelijan ja haastateltavan vuorovaikutuksessa. Oletukseni kuitenkin on, ettei kyse ole aivan niin hetkellisestä identiteetistä, vaan saamani tulokset kertovat myös pysyvämmästä freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä.

Koska tutkimuksessani on kyse nimenomaan ammatti-identiteetistä, voi "merkityksellisinä toisina" pitää muita toimittajia, freelancer-toimittajien tapauksessa myös muita freelancer-toimittajia. Tämän vuoksi käsittelen tutkimuksessani myös freelancer-toimittajien kokemusta suhteestaan muihin toimittajiin, erityisesti työsuhteisiin toimittajiin. Uskon tämän peilauksen valaisevan osaltaan freelancer-toimittajien omaa ammatti-identiteettiä.

3.1.2 Ammatti-identiteetti

Mitä ammatti-identiteetillä sitten tarkoitetaan? Se on läheistä sukua ammatillisen itseymmärryksen käsitteelle. Määritellessään ammatti-identiteettiä Aula erottaa ammatillisen, sosiaalisen identiteetin toimittajan henkilökohtaisesta omakuvasta (Aula 1991, 36). Hän lainaa Allardtia, jonka mukaan sosiaalinen identiteetti koostuu seuraavista:

- 1) samastumisesta tiettyihin muihin ihmisiin,
- 2) oman ryhmän historiaa ja tulevaisuutta koskevista käsityksistä sekä
- 3) strategioista, joiden avulla pyritään säilyttämään ja korostamaan omaa erikoislaatua. (Allardt 1986, 14)

Esimerkiksi Yleisradion politiikan toimittajien ammatillinen identiteetti koostuu heidän asemastaan ammattikunnassa ja tiedotusvälineorganisaatiossa politiikan toimittajana sekä oman organisaation, Yleisradion paikasta tiedotusvälinekentässä. Tiettyyn tiedotusvälineeseen, tiettyyn tehtävään ja tietylle erikoisalalle asettuessaan toimittaja asettuu tiettyihin velvollisuuksiin, perinteisiin ja ilmaisumuotoihin. (Aula 1991, 37)

Samansuuntaisesti mutta lyhyemmin ammatti-identiteetin määrittelee Rätty: “Ammatti-identiteetillä tarkoitetaan niitä ominaisuuksia, piirteitä ja tunnuksia, jotka ilmentävät työntekijän samastumista ammattiin.” (Rätty 1987, 128)

Määritelmä asettaa ammatti-identiteetin muodostumiselle joitakin kriteerejä, joiden on täytyttävä ennen kuin voidaan puhua ammatti-identiteetistä. Ensinnäkin ammatin, johon henkilö samastuu, on oltava tunnistettu, selkiytynyt yhteiskunnalliselta merkitykseltään, tavoitteiltaan ja tehtäviltään sekä vastuultaan ja velvollisuuksiltaan. Toiseksi ammatilla on oltava ominaisuuksia, piirteitä ja tunnuksia, jotka erottavat sen muista ammanteista. Kolmanneksi kyse on henkilön samastumisesta, eli ammatti-identiteetin kehittyminen on yksilöllistä. Viime kädessä ammatti-identiteetti siis nojaa yksilön subjektiiviseen käsitykseen ammatista ja on sidoksissa henkilön koko elämäntilanteeseen. (emt., 128)

Aulan ja Rädyn määritelmät eroavat voimakkaimmin siinä, että Aula korostaa subjektiivisuuden sijaan ammatti-identiteetin kollektiivista ulottuvuutta. Toimittajat omaksuvat työssään kollektiivisia, jaettuja käsityksiä siitä millaista journalismin pitäisi olla ja mitä sen pitäisi käsitellä. Ne sekä sääntelevät toimittajakunnan käyttäytymistä että suojelevat heitä ulkopuoliselta kritiikiltä (Aula 1991, 37; Kepplinger & Köcher 1990, 293). Ammatti-identiteetti ei kuitenkaan ole jäykkä rakennelma, vaan se voidaan ymmärtää myös ajassa muuttuvana ja erilaisissa yhteiskunnallisissa konteksteissa uudelleen määrittyvänä (Aula 1991, 38).

Vahva ammatti-identiteetti on tärkeä sekä yksilön, kyseisen ammattiryhmän että yhteiskunnan kannalta. Yksilölle ammatti-identiteetti luo tunteen siitä, että hän on sopiva tehtäväänsä ja että hän osaa työnsä. (Räty 1987, 128). Ammattiryhmän kannalta jäsenten vahva ammatti-identiteetti auttaa legitimoimaan ammattiryhmän aseman yhteiskunnassa ja toisaalta suojautumaan ulkopuoliselta kritiikiltä, kuten edellä on todettu. Yhteiskunnan kannalta ammattiryhmän jäsenten vahva ammatti-identiteetti takaa, että ammattiryhmä toimii kokonaisuutena täyttäen ne tehtävät, jotka sille on yhteiskunnallisessa työnjaossa asetettu.

3.1.3 Professionalismi

Yksi tapa lähestyä journalistien ammatti-identiteettiä on professionalismin käsite, jota on käsitelty laajasti varsinkin angloamerikkalaisessa tiedotustutkimuksessa. Keskustelun pohjana on englannin kielessä tehty erottelu kahden ammattia tarkoittavan - occupation (ammatti) ja profession (erikoisammatti) - välillä. Erottelu on myös käsitteellinen.

Suomen kielessä on hyvä tehdä erottelu ammatillistumisen ja professionalismin välillä. Ammatillistuminen on eräs modernin yhteiskunnan eriytyvän työnjaon ilmentymä: olemme kehittäneet yhä uusia asiantuntijuuden muotoja vastaamaan monimutkaisemmiksi käyviin yhteiskunnan hallitsemisen ongelmiin. Professionalismilla tarkoitetaan uskoa asiantuntija-ammattilaisuuden voimaan. (Kunelius 1998, 207)

Angloamerikkalaisen professionalismi-keskustelun voi jakaa kahteen pääsuuntaukseen. Strukturalistis-funktionalistisen lähestymistavan mukaan professiota kuvaa joukko ominaispiirteitä: sen pitää perustua systemaattiseen (tieteelliseen) teoriaan,

profession harjoittamista säätelee eettinen koodisto, vaatimuksena on yliopistotasoinen koulutus, toiminnan motiivina on yleisön palvelu ym. Tyypiesimerkkeinä professioista ovat lääkärin ja juristin ammatit. (Allison 1986, 6; Hodges 1986, 33)

Valta-lähestymistavan kannattajat korostavat vallan merkitystä professionalismin määrittelyssä. He puhuvat professionalismin taistelusta, joka on monimutkainen etuoikeuksien ja arvovallan turvaamisprosessi. He eivät kiellä professioiden ominaispiirteiden olemasaoloa, mutta sanovat niiden voivan olla vain myyttejä, joita professiot ovat kehittäneet ylläpitääkseen professionaalista valtaansa (Allison 1986, 7)

Ominaispiirteidensä perusteella journalistin ammattia sekä voi että ei voi pitää professiona. Voi sanoa, että journalismilla on tärkeimmät profession määreet. (Allison 1986, 9; Hodges 1986, 34). Oman tutkimukseni kannalta en näe sinänsä kiinnostavaksi pohtia, onko journalistin ammatti tiukasti määriteltynä professio vai ei. Sen sijaan kiinnostavia ovat ne piirteet, jotka toimittajat, tässä tapauksessa erityisesti freelancer-toimittajat, nostavat ammattinsa ihanteiksi ja joilla he kuvaavat omaa työtään. Näillä perusteilla he myös legitimoivat toimintaansa ja asemaansa sekä tekevät eroa muihin ammatteihin.

3.1.4 Journalistien ammatti-identiteetti kriisissä?

Eräiden näkemysten mukaan journalismi professiona ja journalistien ammatti-identiteetti on kriisissä. Syitä on monia: taloudellisia, kulttuurisia, teknologisia ja edustuksellisia. Taloudellista paineista käy esimerkkinä journalismia julkaisevien liikeyritysten pyrkimys toiminnan tehostamiseen ja parempiin tuottoihin, mikä vaikuttaa myös journalismiin ammattina ja journalistiseen ammatti-identiteettiin. (Kunelius 1998, 224)

Kulttuuriset haasteet ovat seurausta yhtenäiskulttuurien purkautumisesta. Erilaiset yhteiskunnalliset ryhmät ja identiteetit sekä niihin liittyvät näkemykset eivät enää välttämättä käänny yhteiselle kielelle. Journalismin pitää löytää sellaiset tavat puhua maailmasta, joita eri kulttuuriset ryhmät ja identiteetit pitävät relevantteina. (emt., 225)

Teknologiset muutokset tarjoavat yleisölle entistä aktiivisemmän osallistujan roolin julkisuudessa. Syntyy uudenlaisia journalistisia lajityyppejä ja muotoja, joihin ammatillisen kulttuurin arvostusten, ideaalien ja käytäntöjen on mukauduttava.

Teknologinen kehitys voi muuttaa journalisteille asetettavia vaatimuksia: ei riitä, että toimittaja osaa raportoida uutisaiheensa, vaan hän saattaa joutua vetämään verkkokeskustelua ajankohtaisesta, paikallisesta pulmasta (emt., 225). Uusien viestimien mahdollistaman interaktiivisuuden, vuorovaikutteisuuden, on jopa pelätty tekevän journalismin tarpeettomaksi (Bardoel 1996, 287).

Edustukselliset haasteet liittyvät journalismin yleisösuhteeseen. Näyttää siltä, että yleisön usko journalismin haluun ja kykyyn nostaa esiin juuri yleisön kannalta relevantteja asioita ei ole ainakaan kasvamaan päin. Kuitenkin journalismin kuten muidenkin professionien oikeutus nojaa juuri siihen, että yleisö kokee toimittajien olevan yhteisen hyvän asialla. (Kunelius 1998, 225)

Journalistinen ammatitaito - myös journalistien ammatti-identiteetti - joutuu uudelleen määriteltäväksi. Journalismin pitäisi ehkä entistä enemmän merkitä tiedonvälityksen lisäksi taitoa ylläpitää, ruokkia ja lietsoa julkista keskustelua. Samalla journalismin pitäisi olla entistä alttiimpaa, sen pitäisi keskittyä enemmän ottamaan todesta erilaisia yhteiskunnallisia ääniä ja pyrkimyksiä. (emt., 226; Bardoel 1996, 294)

Mikä voisi olla freelancer-toimittajien vastaus näihin haasteisiin? Heillä on ainakin periaatteessa mahdollisuus reagoida nopeasti ajan ilmiöihin, sillä heillä ei ole taakkanaan yksittäisen tiedotusvälineorganisaation historiallista painolastia ja vakiintunutta linjaa. Myös teknologian kehittyminen tuo heille tiettyjä mahdollisuuksia: esim. verkkokeskustelun vetäminen ei vaadi toimitusympäristöä, vaan se on mahdollista mistä tahansa missä on tarvittavat yhteydet. Jo nyt freelancer-toimittajat hoitavat yhteyksiään toimeksiantajiinsa pitkälti viestintäteknologian kehittymisen mahdollistamien uusien keinojen kuten sähköpostin avulla.

3.2 Etiikka

Etiikkaa ja moraalialia käytetään arkikielessä usein synonyymeinä puhuttaessa arvoista, siitä onko joku toiminta tai teko "oikein/väärin" tai "hyvä/paha". Tarkasti ottaen etiikka ja moraalialia ovat kuitenkin eri asioita. Moraalialia tarkoitetaan yksilön käsityksiä oikeasta ja väärästä, etiikalla tarkoitetaan perusteluja moraalialialle tai toiminnalle. Moraalialia on elämän käytäntöä, kun taas etiikka on filosofian piiriin kuuluva kokonainen oppijärjestelmä. (Nordenstreng & Lehtonen 1998, 255)

3.2.1 Etiikan pääsuuntaukset ja ammattietiikka

Länsimaisen etiikan voi jakaa kahteen pääsuuntaukseen: velvollisuusetiikkaan eli deontologiaan ja seurausetiikkaan eli teleologiaan. Niiden ratkaiseva ero on siinä johdetaanko ihmisen toiminnan hyvyys sisältä- vai ulkoapäin. (Nordenstreng & Lehtonen 1998, 256)

Velvollisuusetiikka lähtee ihmisen sisäisestä äänestä, omatunnosta ja ajattelun kautta ilmenevästä vakaumuksesta. Seurausetiikka taas lähtee omasta ajattelustamme riippumattomista seurauksista, joita toimintamme aiheuttaa. Se arvioi ihmisen tekoja sen perusteella, kuinka paljon hyvää tai pahaa niistä seuraa muille ihmisille ja viime kädessä koko yhteiskunnalle. Tämä lähestymistapa on altruistinen, sillä se asettaa etusijalle minän sijasta muut ihmiset. (emt., 256)

Ammattietiikka on yleisen etiikan sovellus. Sen lähtökohtana on ajatus, ettei ihminen toimi pelkästään yksilönä vaan osana tiettyä ammattikuntaa. Tällöin hänen arvonsa, hyveensä ja vastuunsa eivät määräydy yksin hänen omasta toiminnastaan, vaan myös siitä yhteisöstä ja organisaatiosta, jossa hän toimii. (Airaksinen 1991, 19-20)

Edellä esitetty näkemys ei sulje kokonaan pois yksilön omaa vastuuta päätöksistään ja teoistaan, mutta se kuitenkin korostaa organisoitua sosiaalista ympäristöä. Näin ymmärrettynä ammattietiikan tehtävänä on nimenomaan ymmärtää ammattien asemaa ja tehtävää yhteiskunnassa, koska ammatit määräävät osaltaan yksilön päätöksiä. (emt., 19-20)

3.2.2 Journalistien ammattietiikka

Toimittajien ammattietiikka näyttää olevan yhdistelmä eri eettisistä teorioista, sillä toimittajat eivät aseta mitään tiettyä eettistä teoriaa muita paremmaksi. Toimittajien eettisessä ajattelussa on piirteitä velvollisuusetiikasta ja seurausetiikasta, mutta vielä lähemmäs journalistista eettistä käytäntöä päästään kuitenkin tilanne-etiikan ja intuitionismin käsitteiden avulla. (Kämppe 1990, 109-111).

Tilanne-eetikko ei ole sitoutunut absoluuttisiin periaatteisiin. Tilanne-etiikka on luonteeltaan rationaalista, ei intuitiivista. Tilanne-eetikko rikkoo eettisiä sääntöjä, kun hän katsoo sen tarpeelliseksi, ratkaisu perustuu kuitenkin harkintaan. Intuitionismilla tarkoitetaan sitä, että yksilö tietää tai uskoo jonkin olevan oikein ilman, että hänellä on syytä uskoa näin. Intuitionismin mukaan eettisiä tosiasioita ei voida havaita pelkillä aistihavainnoilla. Intuitionisti ei usko yhteen ainoaan eettiseen periaatteeseen, joka olisi muita ylempänä. (emt., 14-16)

Toimittajan työn perustana ovat ammattieettiset normit, jotka ohjaavat toimittajan työtä. Toimittajien eettisiä periaatteita on koottu säännöstöihin eli koodekseiksi, joista esimerkkinä suomalaistoimittajien Journalistin ohjeet. Parhaimmillaan ammattietiikka auttaa huomaamaan työn perustavat ongelmat ja ratkaisemaan niitä tietoisesti ja harkiten. Huonoimmillaan se on vain kulissi, joka pönkittää ammattikunnan asemaa ja peittää alleen journalismin alistamisen kaupallisille tai poliittisille tarkoitusperille. (Huovila 1998, 10 ; Nordenstreng & Lehtonen 1998, 266).

Näyttää siltä, että suomalaistoimittajat pitävät tärkeinä ammattikunnan itsesääntelyä ja eettistä ohjeistoa (Harju 2002, 2). Journalistin ohjeiden ja Julkisen sanan neuvoston arvostus on jopa lisääntynyt verrattuna 1990-luvun alkupuolen tilanteeseen (Harju 2002, 2 ; Heinonen 1995) Journalistin ohjeista tärkeimpinä pidetään monipuolista, olennaista ja totuudenmukaista tiedonvälitystä, perusarvojen, kuten ihmisoikeuksien demokratian ja rauhan kunnioitusta sekä toimittajan aseman väärinkäyttämisen estämistä ja toimittajan riippumattomuuden turvaamista (Harju 2002, 7).

Journalistien eettistä harkintaa koskevista tutkimuksista (Huotari 1999; Kuistiala 1992; Kämppe 1990) ilmenee, että toimittajat kokevat eettisiä ongelmia varsinkin epävarmojen tietojen sekä yksilön suojaan liittyvien asioiden uutisoinnissa. Eettinen

harkinta on kuitenkin varsin vähäistä: ongelmat ratkaistaan usein rutiinilla asioita syvällisemmin pohtimatta. Toimittajien mielestä työn luonteeseen kuuluva kiire on keskeisimpiä syitä, joka estää eettistä pohdintaa (emt., 59-61).

3.3 Journalistinen vapaus

Toimittajien tekemiä eettisiä ja muita journalistisia ratkaisuja ei ole mielekästä tutkia pohtimatta heidän vapauttaan tehdä niitä. Hemánus (1983, 19) johtaa journalistisen vapauden sananvapaudesta. Hänen määrittelynsä mukaan journalistinen vapaus on "muiden toimittajien kuin päätoimittajien vapautta tehdä journalistista työtään oikeiksi katsomiensa päämäärien hyväksi ja oikeiksi katsominsa keinoin toimituksen tai koko joukkotiedotusinstituution sisäisten valtasuhteiden asettamien ilmaisun ja ajattelun sitä rajoittamatta." Journalistinen vapaus nähdään suhteelliseksi vapaudeksi.

Hemánus kytkee journalistisen vapauden nimenomaan toimituksen sisäisiin valtasuhteisiin. Hän kuitenkin toteaa, että toimitukseen ulkoa kohdistuvat erilaiset paineet kytkeytyvät monin tavoin toimituksen sisäisiin valtasuhteisiin (emt., 20). Ulkopuolinen painostus kohdistuu ensin esimieheen, joka puolestaan antaa määräyksiä alaisilleen (emt., 192)

Kepplinger & Köcher (1990, 290) puolestaan jakavat lehdistön vapauden ulkoiseen ja sisäiseen vapauteen. Ulkoisella vapaudella he tarkoittavat riippumattomuutta valtiosta, kun taas sisäinen vapaus tarkoittaa toimittajien riippumattomuutta kustantajasta ja omistajista. Heidän käsittelemänsä lehdistön vapauden voi katsoa tarkoittavan jokseenkin samaa asiaa kuin journalistinen vapaus.

3.3.1 Journalistinen vapaus uhattuna?

Hemánuksen 1980-luvun alussa tekemän tutkimuksen perusteella journalistisen vapauden riittämättömyys ei ole mikään suuri ongelma suomalaistoimittajien keskuudessa (Hemánus 1983, 187). Journalistisen vapauden määrän ja luonteen arviot ovat kytköksissä toimittajien koko työtyytyväisyyteen, jota voi pitää hyvänä (emt., 188). Suuri osa journalistisen vapauden rajoituksista selittyy tiedostetulla itsesensuurilla (emt., 192). Myös Kämppi (1990, 52) raportoi toimittajien kokevan journalistisen vapautensa suureksi, vaikka osa toimittajista epäilee vapauden olevan näennäistä.

Tilanne ei kuitenkaan välttämättä ole aivan ongelmaton, vaan näyttää siltä että 1990-luvulla toimittajiin kohdistunut painostus on lisääntynyt. Yhdysvaltalaisista tutkivaa journalismia ja suomalaisen journalismin tutkivuutta selvittänyt Kuutti (1995) sai tuloksen, jonka mukaan noin 60 prosenttia suomalaistoimittajista oli kokenut selvää painostusta; siitä valtaosa oli ulkopuolelta tullutta (emt., 242-243). Vaikka painostuksella ei olisikaan ollut suoraa vaikutusta toimittajien työhön, on se tehnyt heidät varovaisemmiksi.

1990-luvun loppupuolelta alkanut kehitys näyttää entisestään kaventavan journalistista vapautta. Viestimiä vastaan on nostettu lukuisia oikeusjuttuja käyttäen perusteena lähinnä yksityisyyden suoja, osassa oikeustapauksista viestimiä on tuomittu mittaviin vahingonkorvauksiin. Lisäksi ammattikunnan itsesääntelyyn tarkoitettuja Journalistin ohjeita on yhä useammin käytetty juridisin perusteina tuomioistuimissa. Tämä kehitys voi johtaa sananvapauden rajoittamiseen ja viestimien itsesensuurin lisääntymiseen vahingonkorvausten pelossa. (ks. Keinot on löydettävä 2003 ; Seessalo 2003)

3.3.2 Julkisuuden hallinta ja toimittajat

Journalistista vapautta voi lähestyä "vastapuolen" kautta tarkastelemalla julkisuuden hallintaa, joka on läheinen termi imagonrakennukselle sekä tiedotus- ja pr-toiminnalle

(Luostarinen 1998, 189). Luostarinen jakaa julkisuuden hallinnan menetelmät painostaviin, rajoittaviin ja suostutteleviin (emt., 196).

Painostaviin menetelmiin kuuluu suora toimittajaan kohdistuva väkivalta lakiin perustuvana, viranomaisten mielivaltaisena toimintana tai maksettuna toimintana. Painostus voi olla myös poliittista tai taloudellista kuten mainosboikotit ja oikeuteen haastaminen kunnianloukkauksesta. Rajoittaviin menetelmiin kuuluvat informaation saantia ja käyttöä rajoittavat toimet (emt., 197-200). Suostutteluun lukeutuvat lahjonta ja tuttavuudet sekä vuodot (emt., 200)

Toimittajan työn perustana olevat eettiset normit ja professionaalinen identiteetti tukevat journalistista itsenäisyyttä ja vaikeuttavat vaikutusyrityksiä. Sen kautta toimittaja erottaa itsenäiset journalistiset intressit eri lähdeorganisaatioiden intresseistä. Identiteettiin kuuluu myös oman työn yhteiskunnallisen merkityksen arvostus, joka tekee mahdolliseksi epäillä myös poliittisesti, taloudellisesti tai kulttuurisesti korkeassa asemassa olevia lähteitä. (Huovila 1998, 10 ; Luostarinen 1994, 91)

Vaikutusyrityksiä vaikeuttavat myös ammatillinen ja oikeudellinen suoja sekä taloudellinen riippumattomuus. Ammatillinen suoja liittyy yhtäältä ammatilliseen järjestäytymiseen, toisaalta toimitusorganisaation kykyyn ja haluun suojella toimittajia ulkopuoliselta painostukselta. Oikeudellinen suoja ja taloudellinen itsenäisyys turvaavat poliittiselta ja taloudelliselta painostukselta. (emt., 93)

Freelancer-toimittajat asettuvat tässä tarkastelussa mielenkiintoiseen valoon. Heillä ei ole toimitusorganisaatiota painostamassa tiettyihin ratkaisuihin muttei myöskään suojaamassa ulkoista painostusta vastaan. Voi ajatella, että juuri freelancereilta vaaditaan erityisen vahvaa ja selkeää ammatti-identiteettiä, joutuvathan he perustelemaan ratkaisujaan asiakkailleen ja samalla vastustamaan ulkopuolisia vaikutusyrityksiä ilman työyhteisön välitöntä tukea.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

4.1 Tutkimuskysymykset

Johdannossa kerroin haluavani selvittää millaisia freelancer-toimittajan ammatti-identiteetti on ja millaisiin asioihin se perustuu. Ensinnäkin olen kiinnostunut siitä, miksi he ovat valinneet freelancerin uran ja haikailevatko he vakituisen työsuhteen perään. Toiseksi haluan selvittää freelancer-toimittajan työn luonnetta: mitkä ovat freetyön hyvät ja huonot puolet, millainen on freelancer-toimittajan työnkuva, millaista vapautta on freelancerin vapaus.

Kolmanneksi tahdon selvittää heidän ammatillista asemaansa: mikä heidän asemansa on suhteessa työsuhteisiin toimittajiin ja työnantajiin. Neljänneksi olen kiinnostunut siitä millaisia ihanteita ja ammattieettisiä käsityksiä freelancer-toimittajilla on ja kuinka ne heidän arkityössään toteutuvat.

4.2 Tutkimusaineisto

4.2.1 Ketä tutkittiin?

Tutkimukseni empiirinen osuus muodostuu 15 freelancer-toimittajan teemahaastattelusta. Olen valinnut heidät satunnaisesti, kuitenkin niin, että mukana on tasapuolisesti miehiä ja naisia. Lisäksi olen pyrkinyt saamaan haastateltavakseni eri ikäisiä ja eri aikoja alalla olleita freelancer-toimittajia.

Valitsin haastateltavani Suomen Journalistiliiton Freelancer-osaston julkaisemasta Free 2002 -luettelosta, jossa on kaikkien Suomen Journalistiliiton freelancer-järjestöihin kuuluvien jäsenten yhteystiedot. Menettelyn etuna on se, että näin sain haastateltavikseni ammattimaisia freelancereita. Ammattimaisuuden takaavat Suomen journalistiliiton Freelancer-osaston säännöt, jotka siis samalla kuvaavat aineistoni haastateltavia:

“Jäseneksi voidaan hyväksyä: Freelance-journalisti, joka olematta työsuhteessa saa pääasiallisen toimeentulonsa journalistisesta työstä ja joka on ollut ammatissa vähintään yhden vuoden. Alan tutkinnon suorittanut voidaan hyväksyä jäseneksi hänen oltuaan ammatissa vähintään kuusi kuukautta.” (Suomen Journalistiliiton säännöt)

“Osaston jäseneksi hyväksytään hakemuksesta Suomen Journalistiliiton jäsen, joka on päätoiminen freelancer-journalisti, sillä edellytyksellä, että hakijalla ei ole vakituista päätoimista työsuhdetta - hakijan tuloista/työstä vähintään puolet on sanoma- ja aikakauslehdistöön, aikakautisiin julkaisuihin, radioon tai televisioon tehtyä journalistista työtä. Hakijan ansio em. työstä on vähintään 65 % työehtosopimuksen palkkaryhmä A:n mukaisesta palkasta.” (Suomen Journalistiliiton Freelancer-osaston säännöt)

Lisäksi omana kriteerinäni oli se, että haastateltavani toimivat pääosin lehdistön freelancereina. Tämän rajauksen tein siksi, että lehdistön ja sähköisen puolen freelancer-toimittajat eroavat ratkaisevasti siinä, ovatko he työsuhteessa työn teettäjään. Yleisesti sähköisen puolen freelancerit ovat lainsäätäjän silmissä työsuhteisia, sillä he työskentelevät toimeksiantajan tiloissa ja laitteilla tämän valvonnan alla. Tällöin työnantaja maksaa työntekijälle palkan, suorittaa verojen ennakonpidätyksen ja sosiaaliturvamaksun sekä huolehtii muista työsuhteeseen liittyvistä sosiaalivakuutusmaksuista. (Freelancerin opas 2002, 32 ; Savolainen 2003)

Sen sijaan lehdistön freelancerit eivät yleensä ole työsuhteessa, vaan työskentelevät omissa tiloissaan ja omilla laitteillaan ilman toimeksiantajan kontrollia. Tämän vuoksi lehdistön freelancereita voi pitää juridisessa mielessä yrittäjinä tai itsenäisinä ammatinharjoittajina. He vastaavat myös itse eläkevakuutuksestaan ja sosiaaliturvastaan. (Freelancerin opas 2002, 12-13 ; Savolainen 2003)

4.2.2 Tutkimusaineiston esittely

Aineistossani on kahdeksan nais- ja seitsemän miestoimittajaa. Seuraavassa on joitakin perustietoja haastateltavista.

Taulukko 1. Haastateltavien ikäjakauma

20 – 29 v.	1
30 – 39 v.	2
40 – 49 v.	5
50 - v.	7
Yht.	15

Nuorin haastateltavista oli 24-vuotias ja vanhin 61-vuotias. Haastateltavistani vanhin oli juuri siirtynyt varhennetulle vanhuuseläkkeelle vähän ennen haastattelun tekemistä, muut olivat edelleen mukana työelämässä.

Taulukko 2. Haastateltavien koulutus

kansa- tai keskikoulu	1
opistoasteen tutkinto	1
yliopisto-opintoja	4
toimittajatutkinto	2
ylempi korkeakoulututkinto	7
Yht.	15

Haastattelemieni toimittajien koulutus pohja on varsin kirjava. Valtaosalla haastateltavista oli takanaan kuitenkin yliopisto-opintoja ja yhdeksällä oli joko ylempi tai alempi

korkeakoulututkinto. Toimittajista 12:lla oli korkeakoulutasoisia journalismin tai viestinnän opintoja, ainoastaan 3:lla journalistiopintoja ei ollut lainkaan.

Taulukko 3. Toimitusalan työkokemus ennen freelanceriutta

alle 5 v.	6
5 - 10 v.	2
10 - 15 v.	1
15 - 20 v.	1
yli 20 v.	5
Yht.	15

Taulukko 4. Työkokemus freelancer-toimittajana

alle 5v.	2
5 - 10 v.	5
11 - 15 v.	7
15 - 20 v.	1
yli 20 v.	0
Yht.	15

Journalistisen työkokemuksen jaoin työkokemukseen ennen freelancer-uraa ja työkokemukseen freelancer-toimittajana. Tarkasteltaessa työkokemusta ennen freelanceriutta (taulukko 3) aineistoni jakautuu selvästi kahteen ryhmään. Ensimmäinen ryhmä ovat ne, jotka ovat siirtyneet freeuralle varsin pian, alle 5 vuoden kuluttua journalistisen uran aloituksen jälkeen. Toinen ryhmä ovat työsuhteisina toimittajina pitkän, yli 20 vuoden, journalistisen uran tehneet, jotka ovat siirtyneet vasta sitten freelancer-uralle.

Vain kaksi haastateltavistani oli ollut freelancer-toimittajana alle viisi vuotta. Suurimmalla osalla kokemusta freelanceriuudesta oli 5 - 15 vuotta. Joukossa oli myös yksi konkari, joka oli haastatteluhetkellä ollut freelancerina 17 vuotta.

4.3 Metodina teemahaastattelu

Tutkimukseni metodina käytin teemahaastattelua. Se sopii käytettäväksi silloin, kun 1) tutkimuksen kohteena ovat emotionaalisesti arat aiheet, 2) halutaan selvittää heikosti tiedostettuja seikkoja, 3) muistamattomuuden arvellaan tuottavan virheellisiä vastauksia tai 4) tutkitaan ilmiötä, josta haastateltavat eivät ole tottuneet keskustelemaan, esim. arvostuksistaan, aikomuksistaan, ihanteistaan tai perusteluistaan kriittisessä mielessä (Hirsjärvi & Hurme 1995, 35).

Ammatti-identiteetti on tyypillisesti sellainen aihe, jota haastateltavat eivät välttämättä ole paljoakaan pohtineet tai ainakaan tottuneet perustelemaan sitä ulkopuoliselle. Siihen voi olettaa sisältyvän myös paljon tiedostamattomia asioita.

Emotionaalisesti ammatti-identiteetti tuskin on useimmille kovinkaan arka aihe; tosin tämäkään ei ole poissuljettua, jos freelancerius on pakon sanelemaa ja seurausta esimerkiksi irtisanomisesta. Sen sijaan on oletettavaa, että ammatillinen itseymmärrys ei ole monellekaan kovin tiedostettua eikä siitä ole välttämättä totuttu keskustelemaan. Omien arvostusten ja etenkin ihanteiden sanoiksi pukeminen voi olla vaikeaa.

Uskon, että nimenomaan teemahaastattelulla pääsen näihin vaikeisiin asioihin paremmin kiinni kuin esimerkiksi strukturoidulla lomakehaastattelulla.

Teemahaastattelussa haastattelija voi reagoida epäselviksi jääviin kohtiin tai tehdä tarvittaessa jatkokysymyksiä. Vuorovaikutus toimii myös toisinpäin: haastateltava voi halutessaan kysyä tarkennusta, mikäli ei ymmärrä jotakin haastattelijan kysymystä. Lisäksi samaan kysymykseen tai aihepiiriin voi palata uudelleen.

Teemahaastattelussa haastattelun aihepiirit, tema-alueet, on etukäteen määrätty. Kysymyksillä ei ole kuitenkaan tarkkaa muotoa ja järjestystä. Haastattelija varmistaa, että kaikki etukäteen päätetyt tema-alueet käydään haastateltavan kanssa läpi, mutta niiden järjestys ja laajuus vaihtelevat haastattelusta toiseen. Haastattelija voi käyttää jonkinlaista tukilistaa käsiteltävistä asioista, mutta valmiita kysymyksiä hänellä ei ole (Eskola & Suoranta 1998, 36). Haastatteluissa käyttämäni temarunko on liitteessä 2.

4.3.1 Haastattelujen toteutus

Otin yhteyttä tutkittaviini ensin sähköpostilla, jossa kerroin tutkimukseni aiheesta ja kysyin olisivatko he halukkaita osallistumaan siihen. Suurin osa vastasi viikon sisällä sähköpostiini ja kertoi osallistumisestaan. Muutamille soitin reilun viikon kuluttua sähköpostin lähettämistä, kun en saanut heiltä vastausta. Sähköpostilla lähettämäni haastattelupyynnö on liitteessä 1.

Suurin osa freelancereista suhtautui tutkimukseeni hyvin myönteisesti. He sanoivat aihepiiriin olevan kiintoisa, minkä vuoksi he osallistuivat siihen mielellään. Ainoastaan neljä haastateltavakseni pyytämäni toimittajaa kieltäytyi osallistumasta tutkimukseen. Heistä ensimmäinen vetosi kiireeseen, minkä vuoksi hän ei voinut järjestää haastatteluun tarvittavaa aikaa. Toinen haastateltavista kieltäytyi sairaslomansa vuoksi. Kaksi muuta katsoi, etteivät he edusta riittävän hyvin tutkimukseni kohderyhmää, sillä heidän tuloistaan suuri osa tuli muusta kuin kirjoittavan freelancer-toimittajan työstä.

Tein haastattelut 14.11.2002 - 18.2.2003. Annoin haastateltavien valita mieleisensä haastattelupaikan, tarvittaessa ehdotin sitä itse. Haastatteluista neljä tehtiin toimittajan työhuoneella, kolme toimittajan kotona ja kahdeksan kahvilassa tai ravintolassa. Haastattelupaikkoina työhuone ja koti osoittautuivat parhaiksi niiden rauhallisuuden vuoksi, etenkin kun samoissa tiloissa ei ollut muita henkilöitä. Kahvila ja ravintola olivat haastattelupaikkoina selvästi rauhattomampia, minkä vuoksi haastatteluun keskittyminen oli vaikeampaa sekä haastattelijalle että haastateltavalle.

Haastattelujen kesto vaihteli noin puolestatoista tunnista kahteen ja puoleen tuntiin, tyypillisesti haastattelu kesti vajaan kaksi tuntia. Nauhoitin kaikki haastattelut, minkä lisäksi tein niistä lyhyet muistiinpanot.

Tein haastatteluja enimmillään kolme viikossa, jotta ehtisin purkaa haastattelunauhan aina ennen seuraavaa haastattelua. Käytännössä tämä ei aivan onnistunut, vaan etenkin loppuvaiheessa haastattelut ruuhkautuivat, enkä ehtinyt purkaa nauhoja samassa tahdissa. Purin haastattelumateriaalini kirjoittamalla haastattelut lähes sanatarkasti. Sellaisia haastattelukohtia, joissa eksyttiin selvästi koko aiheesta, en kuitenkaan kirjannut ylös. Aivan tarkkaa litterointia en katsonut tarpeelliseksi, joten en laskenut esimerkiksi taukojen pituuksia. Sen sijaan merkitsin ylös naurahdukset, innostuksen, selvästi ironisen äänensävyä ja muut vastaavat ilmaisut. Puhtaaksikirjoitettuna haastattelumateriaalia kertyi 269 liuskaa.

Freelancer-toimittajat osoittautuivat varsin helpoiksi haastateltaviksi. He olivat varanneet haastatteluun riittävästi aikaa ja suhtautuivat siihen vakavasti. Ainoastaan yksi haastatteluista jouduttiin keskeyttämään ja tekemään myöhemmin loppuun puhelimitse, koska haastateltava oli varannut väärinkäsityksen vuoksi ainoastaan tunnin haastattelua varten.

Haastattelutilanteet olivat luontevia ja toimittajat vastailivat kysymyksiini arvioni mukaan varsin avoimesti. Niin sanottua onnellisuusmuuria, eli pyrkimystä "kaunistella" vastauksia, en haastatteluissani havainnut. Koska nauhurin käyttö on toimittajille haastattelutilanteissa tuttua, kukaan haastateltavistani ei kummeksunut sitä tai kieltänyt haastattelun nauhoittamista. Itseäni nauhurin käyttö auttoi keskittymään haastattelutilanteeseen, koska minun ei tarvinnut huolehtia sanatarkoista muistiinpanoista.

Muutamit toimittajista totesivat, että haastateltavana oleminen on heille aivan uusi ja mielenkiintoinen kokemus. Kaikille haastateltavan rooliin asettuminen ei ollut aivan helppoa, vaan he pyrkivät ennakoimaan kysymyksiäni ja viemään haastattelua omaan suuntaansa. Suurin osa haastateltavistani kuunteli kuitenkin kysymykseni huolellisesti ja pysyi vastauksissaan hyvin asiassa.

4.3.2 Haastattelujen analysointi

Eräs teemahaastattelun etu aloittelevalla tutkijalla on siinä, että se antaa tukea aineiston analysointivaiheeseen. Teemat muodostavat eräänlaisen kehikon, jonka avulla satojen sivujen litteroitua haastatteluaineistoa voi lähestyä edes jossain määrin jäsentyneesti (Eskola & Suoranta 1998, 88).

Eskola & Suoranta (emt., 151) antavat kolme tietä, joita pitkin voi edetä haastatteluaineistosta analyysiin. Nämä tiet ovat: 1) aineisto puretaan ja edetään siitä enemmän tai vähemmän tutkijan intuitioon luottaen suoraan analyysiin, 2) aineisto puretaan ja koodataan ja edetään analyysiin tai 3) yhdistetään purkamis- ja koodaamisvaiheet, minkä jälkeen siirrytään analyysiin. Aineiston purkamisella Eskola & Suoranta tarkoittavat aineiston siirtämistä esimerkiksi nauhoilta kiintolevylle ja edelleen

paperille. Koodauksessa tutkija liittää koodit/merkit aineistonsa määriteltyihin tekstijaksoihin (emt., 156).

Varsinaisista analyysitavoista oman tutkimusaiheeni kannalta käyttökelpoisimmilta vaikutti teemoittelu. Teemoittelussa aineistosta nostetaan esiin tutkimusongelmaa valaisevia teemoja. Näin voidaan vertailla tiettyjen teemojen esiintymistä ja ilmenemistä aineistossa (emt., 175-176).

Itse menettelin siten, että haastattelujen purkamisen jälkeen ryhmittelin aineiston teemoittain. Kunkin teeman alle tuli siis kaikkien haastateltavien ko. teemaa koskevat tekstikohdat. Aineistoon tutustuttuani luokittelin sen aineiston pohjalta kehittämälläni luokittelumenetelmällä, minkä jälkeen siirryin analyysivaiheeseen.

5 TUTKIMUSAINEISTON ANALYYSI

Seuraavissa luvuissa esittelen tutkimustuloksiani teemoittain. Pyrkimykseni on tuoda esiin keskeisimpiä tuloksia, mutta samalla kuvailla aineistoani kadottamatta sen monivivahteisuutta. Aineiston rikkauden säilyttämiseksi ja tulkintojeni selventämiseksi käytän sitaatteja haastatteluistani. Sitaatit ovat lähes sanatarkkoja, mutta ne on muutettu yleiskielelle vastaajan henkilöllisyyden suojaamiseksi. Samasta syystä en ole kirjannut haastateltavista ylös kuin sukupuolen ja iän.

Tulosten esittelyn ohessa peilaan saamiani tuloksia muuhun journalistitutkimukseen. Näin saan vertailupohjaa siihen, millainen freelancer-toimittajien ammatti-identiteetti on verrattuna muuhun toimittajakuntaan.

5.1 Freelancer-toimittajien tausta

Toimittajan ammatti on Suomessa ns. avoin ammatti, eli siihen ei vaadita tiettyä koulutusta. Journalistina toimivien ammatilliset taustat voivat siis periaatteessa olla hyvin moninaiset. Tämän vuoksi katsoin, että haastateltavien ammatillisen taustan selvittäminen on tarpeen. Taustan selvittäminen auttaa ymmärtämään freelancerin myöhempiä ratkaisuja ja luo pohjan ammatti-identiteetin tarkastelulle.

Vaikka selvitin pääpiirteissään haastateltavieni koko journalistisen työhistorian, olin erityisesti kiinnostunut freelancer-toimittajuuden taustoista. Selvitin sitä kysymällä, miksi he ovat valinneet freelancerituden ja millaisessa työ- ja elämäntilanteessa tuo valinta on tapahtunut. Halusin saada selville, ovatko he valinneet freeuran vapaaehtoisesti omasta halustaan vai ovatko he joutuneet freelancereiksi pakon edessä esimerkiksi työpaikan menetyksen vuoksi.

5.1.1 Pakkofreet ja vapaavalintaiset freet

Haastateltavistani seitsemän eli lähes puolet oli niin sanottuja pakkofreelancereita, jotka olivat olosuhteiden pakosta siirtyneet freeuralle. Vastauksissaan he toivat selkeästi esiin sen, että kyse oli tiettyyn työ- ja elämäntilanteeseen liittyvästä pakkovalinnasta. Näistä vastaajista lähes kaikki olisivat tuossa tilanteessa valinneet mieluummin työsuhteen kuin freelanceriuden, jos se olisi ollut mahdollista.

Pakkofreelancerien työhistoriassa näkyvät selvästi Suomen 1990-luvun alkupuolen taloudellisen laman vaikutukset. Heistä monet olivat siirtyneet freeuralle juuri lamavuosina, jolloin viestimien taloustilanne heikkeni ja toimittajia jouduttiin irtisanomaan. Monet irtisanotuista toimittajista olivat hyvissä asemassa, osa jopa päällikkötasolla, kun lama iski.

Silloin oli lama, että siitä laske yhteen yksi ynnä yksi. Minä olin päätoimittaja silloin ja lehden talous romahti. Se ei voinut enää pitää kuukausipalkkaisia - meitä oli kolme töissä - joten kaikki irtisanottiin. Itse jouduin itseni tavallaan irtisanomaan. Minä jatkoin sitten sen lehden kokoamista freelancerina vuoden 1997 kesään. (nainen 52 v.)

Laman vaikutus näkyy myös siinä, että toimittajien työpaikkoja oli niukasti tarjolla, eivätkä monet pakkofreet päässeet yrityksistään huolimatta työsuhteeseen. Työllistymistä ei auttanut edes se, että heistä monilla oli takanaan pitkä journalistinen työkokemus. Viestimien tiukan taloustilanteen lisäksi työllistymisen esteiksi haastateltavani mainitsivat puutteellisen koulutuksen ja liian korkean iän.

Minä itse asiassa (yrityksen nimi) taisin perustaa jo 90, mutta käynnistin sen vasta silloin 91. Siinä oli se ajatus, että senikäistä miestä (49 vuotta) nyt ei oikein niihin aikoihin kukaan olis varmaan halunnutkaan. Minä joitakin paikkoja hainkin, jotka tuntuivat minulle sopivilta, mutta ei ne tärpänneet. (---) Ei se vastenmielinen valinta ollut, mutta oikein muutakaan mahdollisuutta ei sitten ollut toimeentuloa hankkia kuin olla työttömänä tai friikkuna. (mies 61 v.)

Toiseksi ryhmäksi aineistossani erottuivat ne freelancerit, jotka olivat tehneet valinnan osaksi pakosta mutta pääosin kuitenkin omasta halustaan. Tällaisiksi freelancereiksi luokittelin kolme haastateltavaani. Yhteistä heille oli, etteivät he olleet tyytyväisiä työhönsä työsuhteisena toimittajana ja kaipasivat siihen muutosta. Useimmiten syyksi mainittiin kyllästyminen entisen työpaikan ilmapiiriin.

Kyllästyin siihen työhön (lehden nimi) perusteellisesti. Se oli kauhea pettymys minulle, kun olin ollut idealisti. Lähdin itse sitten freeksi tietämättä mistään mitään, mutta lähdin vaan, kun piti lähteä pois. (nainen 55 v.)

Heillä freeuralle lähtemisessä oli voimakasta irtioton makua. Ratkaisun taustalla oli pikemminkin työntöä entisestä työpaikasta kuin varsinaista vetoa juuri freeuralle. Freeura ei useimmille heistä ollut mitenkään itsestään selvä valinta, vaan yksi mahdollisuus muiden vaihtoehtojen joukossa. Myös heistä monet päätyivät freeksi ennen kaikkea sen vuoksi, ettei vakituisia työsuhteita ollut tarjolla.

Kolmanneksi ryhmäksi erottuivat ne toimittajat, jotka sanovat valinneensa freelancerituden täysin vapaaehtoisesti ja omasta halustaan. Tällaisia toimittajia oli aineistossani viisi eli kolmannes. Myös heitä yhdisti halu päästä pois entisestä työsuhteesta. Syiksi mainittiin toimituksen huono ilmapiiri, halu kokeilla uutta ja saada uusia haasteita sekä halu päästä aiempaa työtä itsenäisempään työhön.

Erotukseksi edellisestä ryhmästä he halusivat lähteä nimenomaan freeuralle, eivätkä välttämättä edes harkinneet muita vaihtoehtoja. Heilläkin oli siis työntöä edellisestä työpaikasta, mutta samalla freeura veti heitä voimakkaasti puoleensa.

Kai se oli semmoinen, että en enää jaksa mennä kahdeksasta viiteen, että nyt tämä riittää. Toisaalta varmuus siitä, että kun on tällainen entinen elämä takana (pitkä työkokemus), niin tämä onnistuu. Että on niitä suhteita ja tuttuja ja tämmöisiä. (nainen 61 v.)

Tähän ryhmään kuului myös kaksi toimittajaa, joilla ei ollut lainkaan kokemuksia vakituisesta työsuhteesta tai sitä oli hyvin vähän. Heistä toisella oli puolentoista vuoden työkokemus osa-aikaisena toimittajana, toinen ei ollut koskaan ollut journalistisessa työsuhteessa. Heille ei ollut ehtinyt muodostua identiteettiä työsuhteisena toimittajana,

joten freeuran aloittamisen kynnyks oli pieni. Freelancerius näyttäytyikin heille luontevana, lähes itsestään selvänä muotona tehdä toimittajan työtä.

No tavallaanhan se on ollut freemeininkiä koko ajan, että en minä ole silleen vakituisesti työsuhteessa varmaan koskaan ollutkaan. (---) Minä olin valmistumisen jälkeen kotona pari vuotta ja sitten niin kuin rupesin miettimään, että jotakin voisi kehitellä. Katselin vähän työpaikkoja ja sitten keksin, että jos minä perustan tällaisen toiminimen, niin voin saada starttirahaa. (---) Sen starttirahan turvin minä sitten aloin luomaan semmosta verkostoa. (nainen 34 v.)

Ältään he kuuluvat aineistoni nuorimpaan ryhmään, joten epätyypillisten työsuhteiden lisääntyminen journalistisella alalla ja erityisesti nuorilla toimittajilla näkyvät heidän työurassaan. Epätyypillisissä työsuhteissa olevia toimittajia (lähinnä määräaikaista ”pätkätyöläisiä”) tutkinut Johanna Häme-Sahinoja toteaa, että freelanceriksi siirtyminen on epätyypillisessä työsuhteessa olevalle yksi tapa yrittää ottaa epävarmuus omiin käsiin. Freetyössä toimittaja voi ajatella epävarmuuden olevan edes hieman enemmän omasta toiminnasta riippuvaista kuin työsuhteisessa pätkätyössä (Häme-Sahinoja 2002, 40).

Aineistoni nuorista toimittajista toisen voidaan katsoa tehneen ratkaisunsa freelancer-uralle siirtymisestä osittain tällä perusteella, vaikka hän pitikin nykytilanteessa freetyötä mieluisampana vaihtoehtona kuin työsuhteista työtä.

5.1.2 Sitoutuminen freelanceriuteen

Osana vapaiden toimittajien taustaa halusin selvittää kuinka sitoutuneita haastateltavani ovat freelanceriuteen. Tämän selville saamiseksi kysyin ovatko he hakeneet työpaikkoja tai harkinneet työsuhteeseen hakeutumista. Tulkintani mukaan työsuhteesta haaveileminen ja työpaikkojen hakeminen kertoo siitä, ettei henkilö ole täysin sitoutunut freelanceriuteen. Työhönsä tyytyväisellä ja freelanceriuteen sitoutuneella toimittajalla ei nähdäkseni ole tarvetta hakea muuta työtä.

Haastattelemistani toimittajista yhdeksän eli suurin osa oli hakenut työsuhteista työtä ainakin kerran freeuransa aikana. Useimmissa tapauksissa työsuhteisen työn

hakeminen oli ajoittunut freeuran alkuvaiheeseen, jolloin freelancerina toimiminen oli vain yksi työllistymisvaihtoehto muiden vaihtoehtojen joukossa. Tällöin työsuhde oli tuntunut houkuttelevalta erityisesti sen vakauden ja työsuhteeseen kuuluvien etujen kuten säännöllisen palkan, sairausturvan ja lomien vuoksi.

Monille tähän ryhmään kuuluvista toimittajista oli kuitenkin käynyt niin, ettei työtä ollut tarjolla tai he eivät ole tulleet valituiksi hakemiinsa työpaikkoihin. Sen jälkeen he olivat tehneet päätöksen pysyä freeuralla ja ratkaisun osoittauduttua hyväksi he eivät olleet enää hakeneet työpaikkoja tai edes harkinneet työsuhteeseen hakeutumista. Tulkitsen tämän niin, että uran alkuvaiheen empimisen jälkeen he olivat sitoutuneet freelanceriuteen. Sitoutumisen aste vaihteli, mutta pääsääntöisesti se oli hyvin voimakasta.

*En oo sen koommin hakenutkaan kuin silloin (freeuran alkuvaiheessa). Kun ikään kuin vanhoilla suhteilla rupesi sen verran töitä avautumaan, että laskunsa saa maksettua ja kun ei ollut mitään isompia hinkuja niin hirveesti työtä tehdäkään kuin sen verran että toimeen tulee, niin se oli ihan passeli homma.
(mies 61 v.)*

Toinen ryhmä freelancereita olivat ne, jotka edelleen hakivat työpaikkoja tai ainakin haaveilivat vakituisesta työsuhteesta. Tällaisia toimittajia oli aineistossani neljä. Useimmat heistä olivat joutuneet freeuralle olosuhteiden pakosta, mikä näkyi edelleen heidän suhtautumisessaan freelanceriuteen. Tulkintani mukaan he eivät missään vaiheessa olleet sitoutuneet siihen, vaan näkivät sen pikemminkin vakituista työsuhdetta huonompana pakkoratkaisuna.

Osa heistä on hakenut toistuvasti työsuhteisia työpaikkoja, mutta ei ole tullut valituksi. Niinpä he ovat hyväksyneet freelanceriuden ainoana mahdollisuutena tehdä toimittajan työtä, mutta asennoitumisessa on havaittavissa pettymystä ja katkeruutta. Tulkitsen asian niin, ettei kyse ole sitoutumisesta freelanceriuteen vaan pikemminkin pakkosopeutumisesta. Joidenkin kohdalla voi puhua myös vastentahtoisesta alistumisesta tilanteeseen.

*Kyllä minä olen hakenut (työpaikkoja), mutta siinä kävi näin...(--)
Tästä olen kyllä lievästi katkera. Että minä olin 40, kun lama*

alkoi. Kun lama loppui, minä olin 45. Minä olin vanha, kukaan ei enää ottanut minua. Ja nyt kun minä olen yli 50, niin eihän minulle enää muuta kuin sorakuopan reunalle ja nappi otsaan. Että minä olen kelvoton jo. (nainen 52 v.)

Kolmas ryhmä haastateltaviani olivat ne toimittajat, jotka eivät olleet hakeneet missään uransa vaiheessa työpaikkoja eivätkä edes haaveilleet työsuhteesta. Heitä oli aineistossani kuusi ja useimmat heistä olivat valinneet freelanceriuden täysin vapaaehtoisesti.

He olivat tehneet valintansa jo ennen freeuralle hakeutumista ja olivat sitoutuneet täysin freelanceriuteen. He kokivat vahvasti olevansa nimenomaan freelancer-toimittajia ja pitivät sitä itselleen parhaana muotona tehdä toimittajan työtä. Tämän vuoksi he eivät kokeneet mielekkääksi edes katsella työpaikkailmoituksia puhumattakaan työsuhteisen työn hakemisesta.

5.1.3 Pohdintaa

Haastattelemini toimittajien työhistoriassa näkyy 1990-luvun alkupuolen lama selvästi. Osa heistä menetti tuolloin työpaikkansa taloustilanteen kiristyttyä, eivätkä he työllistyneet enää uudelleen muuten kuin freelancereiksi. Tämä selittää ns. pakkofreelancereiden suhteellisesti suuren osuuden aineistossani.

Uravalinnan taustalla olevat olosuhteet näyttävät vaikuttavan merkittävästi siihen, kuinka toimittajat freelanceriuden kokevat ja kuinka he siihen sitoutuvat. Erityisen merkittäväksi nousee jaottelu pakkofreelancereiden ja vapaaehtoisesti freelanceriuden valinneiden välillä.

Aineistoni valossa freelanceriuteen sopeutumisen ja sitoutumisen kannalta paras lähtökohta näyttää olevan se, että henkilö on täysin omasta halustaan ja aloitteestaan valinnut freelanceriuden. Tällaiset toimittajat kokivat freelanceriuden myönteiseksi ja mahdollisuuksia avaavaksi tavaksi työskennellä toimittajana, eivätkä he halunneet vaihtaa sitä työsuhteeseen. Sen sijaan pakkofreelancerit kokivat useammin freelanceriuden negatiiviseksi asiaksi. He eivät myöskään olleet sitoutuneet siihen täysin, vaan monet heistä haaveilivat edelleen työsuhteisesta työstä.

Tämä jaottelu ei kuitenkaan yksin selitä toimittajien sitoutumista freelanceriuteen. Osa olosuhteiden pakosta freeuralle joutuneista oli tyytyväisiä tilanteeseensa, eikä havitellut enää työsuhdetta kuten freeuran alkuvaiheessa. Näillä henkilöillä oli siis tapahtunut muutos omassa suhtautumisessaan freelanceriuteen, mikä oli auttanut heitä sopeutumaan ja sitoutumaan siihen paremmin kuin muita pakkofreelancereita. Näyttääkin siltä, että viime kädessä henkilön oma tulkinta tilanteestaan ja asennoituminen freelanceriuteen nousee merkittävimmäksi tekijäksi uraan sitoutumisen kannalta. Eräs olosuhteiden pakosta freelanceriksi joutunut, mutta voimakkaasti freelanceriuteen sitoutunut haastateltava kuvasi asian näin:

Minun mielestäni oleellisin asia siinä freelanceriudessa on miten sinä itse sen koet ja miten sinä itse siihen suhtaudut. Freelancerius voi olla vaikeata, jos siitä tekee vaikeata, jos haluaa nähdä että se on itselle joku huono olotila. Se voi olla hyvä, jos sinä haluat nähdä sen positiivisena ja haluat toimia sen mukaan. (mies 38 v.)

Vapaiden toimittajien kokemuksissa on yhtäläisyyksiä epätyypillisissä työsuhteissa olevien toimittajien kypsyemisprosessiin (Häme-Sahinoja 2002, 38-40). Alun sosiaalistumisvaiheessa freelancerius antaa nuorimmille toimittajille mahdollisuuden päästä alalle. Työmuoto ei ole tässä vaiheessa tärkein asia, vaan mahdollisuus tehdä haluamaansa työtä. Samalla toimittaja saa kokemusta freelancertyön hyvistä ja huonoista puolista ja arvioi omaa soveltuvuuttaan freelancer-työhön. Toisaalta kokeneemmille toimittajille freelancerius tarjoaa mahdollisuuden saada elantonsa journalistisesta työstä esimerkiksi irtisanomisen jälkeen.

Tämän jälkeen seuraa vaihe, jolloin toimittaja joko vakiintuu freelancer-työhön tai vaihtoehtoisesti kohtaa murroksen. Vakiintumisvaiheessa toimittaja toteaa freelancer-työn olevan itselleen sopiva tapa tehdä journalistista työtä. Tässä vaiheessa asiakaskunta on jo melko laaja ja freetyöstä on muodostunut hyvin realistinen kuva. Mikäli toimittaja on freelancer-työhönsä tyytyväinen, hän hylkää muut vaihtoehdot ja sitoutuu freelanceriuteen.

Murrokseen joutunut toimittaja puolestaan kokee, ettei freelancerina toimiminen sovi hänelle. Niinpä hän pohtii muita työllistymisen muotoja ja kenties hakee työsuhteista työtä. Mikäli hän ei työllisty muulla tavalla, on ratkaisuvaihtoehtoina freelanceriuteen

sitoutuminen tai pakkosopeutuminen. Osalla tämä murrosvaihe jää päälle, eivätkä he sitoudu ja sopeudu freelanceriuteen täysin koskaan. Monet pystyvät kuitenkin murrosvaiheen jälkeen sitoutumaan freelanceriuteen ilman pakkosopeutumisen tai alistumisen tunnetta.

5.2 Freelancer-toimittajien työn luonne

Vapaan toimittajan työ on ennen kaikkea journalistista työtä, jossa toimitaan samoilla peruseriaailla kuin muussakin journalistisessa työssä. Pertti Hemánusta lainaten yksi journalismin neljästä määreestä kuuluu, että “journalismi on ajankohtaisten fakta- eli tosiasiapohjaisten sanomien tuottamista eli niiden suunnittelua, valintaa, hankintaa ja muotoilua” (Hemánus 1990, 14). Tämä lyhyt mutta ytimekäs prosessinäkökulma journalismiin kuvaa mielestäni riittävän hyvin myös vapaan toimittajan työtä yleisellä tasolla. Freelancerius tuo journalistisen työn luonteeseen kuitenkin omia erityispiirteitään, minkä vuoksi freetyön luonne eroaa eräiltä osin työsuhteisen toimittajan työn luonteesta.

Freelancer-toimittajien käsityksiä omasta työstään selvitin kysymällä työn hyvistä ja huonoista puolista. Selvitin freetyön luonnetta myös käytännönläheisesti kysymällä freelancereilta heidän asiakaskunnastaan, työajoistaan ja lomistaan. Yhtenä teemana oli heidän työssä jaksamisensa ja siinä mahdollisesti esiintyvät ongelmat.

5.2.1 Vapauden monet merkitykset

Freetyön hyvistä puolista nousi vapaus ylitse muiden. Vapauden esiintulo freelancerien yhteydessä ei ole mitenkään yllättävää, sillä viittaahan jo itse freelancer-nimitys vapauteen. Vapaus on keskeinen määre myös suomenkielisessä vapaat toimittajat - nimityksessä. Samoin puhekieliset ilmaiset “freet” tai “friikut” viittaavat vapauteen.

Vaikka lähes kaikki freelancerit mainitsivat vapauden työn parhaaksi puoleksi muodossa tai toisessa, sai vapaus heidän määrittelyissään hyvinkin erilaisia merkityksiä. Yleisimmin vapaus koettiin kahdessa eri merkityksessä: 1) ajankäytöllisenä vapautena ja 2) työn sisällöllisenä vapautena.

Ajankäyttöllinen vapaus merkitsee sitä, että freelancerilla on mahdollisuus vaikuttaa omaan työaikaansa ja pyrkiä järjestämään se omien toiveidensa mukaisesti. Haastateltavat kertoivat, etteivät he ole sidottuja tiettyyn töiden aloittamis- ja lopettamisaikaan tai tiettyyn työpäivän pituuteen. He hyödynsivät tätä mahdollisuutta esimerkiksi niin, että jotkut aloittivat työskentelyn jo aamuvarkaisella, kun taas toiset halusivat mieluummin nukkua aamulla pidempään ja tehdä vastaavasti töitä illalla myöhempään.

Juttujen toimeksiantajien tai asiakkaiden toiveet ja vaatimukset asettavat tietenkin rajoja freelancerin työskentelylle, mutta näiden rajojen sisällä hän voi kuitenkin suunnitella työnsä hyvin itsenäisesti. Juuri tällaista ajankäytön itsenäisyyttä haastateltavani kertoivat arvostavansa.

*Siinä on hyviä puolia se, että on kuitenkin aika pitkälle vapaus määrittää oma työrytminsä. Jos ei huvita tehdä töitä, niin sitten pitää vapaapäivän. (---) Jos liian monta päivää menee ettei huvita, niin sitten tulee vastapainoksi viisitoistatuntisia työpäiviä.
(mies 43 v.)*

Perheellisille ajankäytön vapaus merkitsi myös sitä, että he voivat sovittaa yhteen perhe-elämää ja työntekoa. Esimerkiksi eräs kouluikäisten lasten äiti kertoi, kuinka hän voi freelancerina olla aamulla laittamassa lapsia kouluun ja vastaavasti iltapäivällä olla odottamassa kotona, kun lapset tulevat koulusta. Myös omien henkilökohtaisten asioiden hoitaminen on helpompaa, kun free voi halutessaan pitää tauon keskellä työpäivää.

Freelancereiden vapaudelle antama toinen keskeinen merkitys oli työn sisällöllinen vapaus, joka käytännössä tarkoittaa vapautta kirjoittaa itse valitsemiinsa lehtiin juttuja mieleisistään aiheista. Tämä merkitsee sitä, että freelancer voi tarjota toimeksiantajilleen itseään kiinnostavia aiheita ja toisaalta valita tarjotuista juttuaiheista kiinnostavimpia.

Useiden haastateltavien mielestä juuri freelancerius antaa heille kuvatuista sisällöllistä vapautta työhön. He uskoivat, että työsuhteisessa toimittajan työssä he joutuisivat tekemään enemmän uutispäällikön tai muun työnjohdon määräämiä “pakkoaiheita”. Ylipäätyään työnjohdollisen kontrollin ja “pomottamisen” puuttuminen mainittiin yhdeksi freetyön hyvistä puolista.

Vaikka useimmilla valtaosa jutuista käsittelee yhtä tai muutamaa erikoisaluetta, he kokivat että periaatteessa heillä on mahdollisuus tehdä juttuja lähes mistä tahansa aiheesta. Yksi freetoimittajista nosti esille työn hyvänä puolena myös mahdollisuuden tehdä juttuja, jotka ovat yhteneväisiä oman arvomaailman kanssa. Hän epäili, että esimerkiksi päivälehdessä työsuhteisena toimittajana tällaisten omien aiheiden tekeminen voisi olla vaikeampaa päivittäisen “pakollisen” uutisvirran vuoksi.

Siis minä olen maailmanparantaja. Eli minä otan niillä aihevalinnoillani, niin minä otan kantaa siihen, että yritän edistää mielestäni semmoisia arvokkaita asioita. Ja ne on kyllä sitten ihan laidasta laitaan. (---) Mutta että tavalla tai toisella se liittyy semmoiseen niin kuin elämän suojeluun. (nainen 42 v.)

Kolmanneksi vapauden ulottuvuudeksi haastateltavani mainitsivat eräänlaisen sosiaalisen vapauden. Tällä he viittasivat lähinnä vapautteen työyhteisöön liittyvistä ihmissuhdeongelmista ja riidoista, joista monilla oli omakohtaisia kokemuksia entisistä työpaikoistaan. Kun free ei työskentele tietyssä toimituksessa, pystyy hän pysyttelemään paremmin työyhteisön ristiriitojen ulkopuolella jo pelkän fyysisen välimatkan vuoksi.

...ja myös itsenäisyys tavallaan siitä toimitusorganisaatiosta. Minulle on vähän tullut semmoinen allergia tuota toimitusorganisaatiota kohtaan, että ei tarvitse olla mukana kaikissa kahinoissa. Kyllä freekin niistä kuulee, kaiken maailman kahnuksista ja väittelyistä mitä talon sisällä käydään, mutta voi niin kuin sanoa, että tuo ei kuulu minulle. (nainen 43 v.)

Muita vapauden ulottuvuuksia oli mahdollisuus työskennellä kotona. Aineistoni toimittajista 11:llä oli työpaikkana oma koti, 4 oli vuokrannut työtilan kodin ulkopuolelta. Näistä neljästä freelancerista kolmella oli kokemuksia kotona työskentelemisestä, mutta he pitivät kodin ulkopuolella olevaa työhuonetta parempana ratkaisuna.

Kotona työskentelymahdollisuuden lisäksi freelancerit arvostivat mahdollisuutta asua valitsemallaan paikkakunnalla, vaikka toimeksiantajat ovat pääasiassa pääkaupunkiseudulla. Mahdollisuus valita asuinpaikkansa oli heidän mielestään oleellisesti elämänlaatua kohottava asia, jonka freelancerius mahdollistaa paremmin kuin työsuhde.

Vaikka freelancerien puheessa vapaus tuli esille hyvin selvästi, korostivat muutamat, että se on kuitenkin hyvin suhteellista. Toimeksiantajien ja asiakkaiden toiveet menevät usein freelancerin omien toiveiden edelle, ja työ on saatava tehdyksi tiettyyn määräaikaan mennessä. Vapauden vastapainona vastuu omasta työnteosta ja toimeentulosta on kova, mikä vaatii freeltä itsekuria.

Siinä on se vapautensa, mutta toisaalta eihän siinä ole. Hommat on tehtävä niin kuin missä tahansa työssä. Ja jämptisti onkin tehtävä, ehkä vielä paremmin kuin palkkatyössä. Jos sinä teet huonosti, niin sinä et sitten enää tee. (nainen 61 v.)

Journalistinen vapaus voidaan nähdä myös nyt esitettyä laajemmasta näkökulmasta, jolloin tarkasteluun otetaan mukaan muun muassa ulkopuolisten tahojen vaikutusyritykset. Näitä vapauden ulottuvuuksia tarkastelen tarkemmin freelancer-toimittajien asemaa käsittelevässä luvussa.

5.2.2 Taloudellista ja henkistä epävarmuutta

Yhtälailla kuin vapaus nousi esiin lähes kaikissa haastatteluissa freetyön hyvänä puolena, oli epävarmuus useimmin mainittu työn huono puoli. Jaan freelancerien kokeman epävarmuuden kahteen pääryhmään: taloudelliseen ja henkiseen epävarmuuteen. Samantyyppiseen jaotteluun on päätynyt Häme-Sahinoja (2002, 42) tutkiessaan epätyypillisissä työsuhteissa olevien toimittajien kokemuksia. Hän lisää kolmanneksi epävarmuuden lajiksi vielä institutionaalisen epävarmuuden.

Luokittelun rajat eivät ole aina selviä, mutta etenkin taloudellisessa ja henkisessä epävarmuudessa on tunnistettavia piirteitä. Taloudelliseen epävarmuuteen haastattelemani freelancerit kertoivat kuuluvan tulojen epätasaisen jakautumisen vuoden mittaan, alhaisen palkkiotason ja siitä seuranneet palkkiokiistat sekä lomakorvausten ja muiden työsuhteeseen kuuluvien etujen puutteen.

Tulojen epätasainen jakautuminen merkitsee sitä, ettei vapaa toimittaja voi aina etukäteen tietää, mikä kunkin kuukauden tulotaso on. Tähän voivat olla syynä esimerkiksi hiljaiset kaudet kuten kesä, jolloin juttuja ei mene kaupaksi. Toisaalta

isommat jutut tai kokonaiset julkaisut sitovat toimittajan pidemmäksi aikaa yhteen työtehtävään, jolloin laskutusta ei kerry tasaisesti vaan palkkio tulee myöhemmin isommassa kertaerässä.

Silloin ennen kuin minä olin tavannut nykyistä miestäni ja ennen kuin me olimme muuttaneet yhteen ja jakaneet talouden, niin muistan miten hirveän ahdistavaa välillä oli, että miten saa rahat riittämään. Varsinkin kesät olivat erittäin heikkoja ja ne ovat edelleenkin. Aika kuvaavaa on kun ajattelen viime vuotta, niin puolet minun ansioistani tulla jysähti joulukuussa. (nainen 43 v.)

Ongelmaksi koettiin myös palkkiotason yleinen alhaisuus. Yritykset nostaa omaa tulotasoa aiheuttivat palkkiokiistoja asiakkaiden kanssa, minkä freelancerit kokivat henkisesti raskaaksi.

Taloudellisen epävarmuuden kerrottiin vaikeuttavan elämän suunnittelua. Erityisesti perheelliset kokivat raskaaksi sen, ettei aina ollut varmuutta rahojen riittämisestä esimerkiksi asunovelan lyhennykseen, ruokaan tai muihin elinkustannuksiin. Ongelma korostui yksinhuoltajilla ja yksinasuvilla, osa parisuhteesta elävistä kertoi turvautuvansa elinkustannuksissaan tarvittaessa puolison tuloihin.

...aika suuri stressinsietokyky pitää olla, kyky sietää sitä epävarmuutta, jatkuvasti epävarmaa oloa, sitä että joskus on rahaa ja joskus ei oo rahaa. Siinä on tietenkin hyvänä helpotuksena se, että mies saa kuukausipalkkaa, että sitten jotkut asuntolainat ja muut tämmöiset voi mennä sen tililtä. (nainen 34 v.)

Freelancerien kokeman epävarmuuden toinen ulottuvuus on henkinen epävarmuus. Tämä ilmeni muun muassa siten, että freet kokivat olevansa jatkuvasti pakotettuja ylittämään itsensä työssään. He tunsivat joutuvansa todistamaan pätevyytensä ja ammattitaitonsa toimittajina asiakkailleen joka jutullaan. Siitä huolimatta alituisena pelkona oli asiakassuhteen katkeaminen siitä syystä, ettei asiakas ole tyytyväinen freelancerin työhön tai päättää jostakin muusta syystä lopettaa asiakassuhteen.

Monissa tapauksissa pelko asiakassuhteen jatkuvuudesta johtui osin siitä, että freelancerilla oli suhde lähinnä yhteen henkilöön asiakasorganisaatiossa. Mikäli tämä

henkilö siirtyy muihin tehtäviin ja tilalle tulee uusi ihminen, ei asiakassuhteen jatkuminen saman freen kanssa ole enää varmaa.

Se on semmoinen pysyvä epävarmuus koko ajan niinkuin, että joka jutulla pitää niinkuin myydä itsensä. Jos teet huonon jutun johonkin työsuhteisena, niin silloin voi joku pomo vähän vittuilla, että nyt ei ollut oikein hyvä juttu. Mutta freelancerina kun teet huonon jutun, siinä saattaa olla yksi toimeksiantaja ja yksi asiakassuhde vaakalaudalla. (mies 51 v.)

Syynä asiakassuhteen katkeamiseen voi olla myös viestimen taloudellisen tilanteen heikentyminen, jolloin usein ensimmäisenä leikataan freelancer-budjetteja ennen työsuhteisten toimittajien lomautuksia, irtisanomisia tai muita säästötoimia. Tähän Häme-Sahinoja viittaa käsitteellä institutionaalinen epävarmuus. Siinä työntekijän epävarmuuteen vaikuttaa työnantajan tilanne taloudellisessa toimintaympäristössä, jonka seurauksena työntekijä kokee oman asemansa riippuvaiseksi yleisestä talouden suhdanteesta (Häme-Sahinoja 2002, 45). Institutionaalinen epävarmuus ei noussut omassa aineistossani kovin merkittävästi esiin, mutta muutamat toimittajat toivat kuitenkin esiin huolensa viestimien taloudellisen tilanteen vaikutuksista heidän tulotasoonsa.

Omassa aineistossani sekä taloudellista että henkistä epävarmuutta aiheutti myös kokemus siitä, että freelancer on koko ajan yksin vastuussa työstään ja toimeentulostaan. Mikäli hän ei esimerkiksi sairauden vuoksi kykene työntekoon, ei tuloja myöskään ole. Tämän jatkuvan vastuun kantamisen monet sanoivat kokevansa hyvin raskaaksi, minkä vuoksi he sanoivat ajoittain kaipaavansa työsuhteen sosiaalietuja kuten sairausajan palkkaa.

Epävarmuus eri muodoissaan ei ollut ainoa freetyön huono puoli, jonka haastateltavani toivat esiin. Heistä muutama kertoi kärsivänsä työn ajoittaisesta ruuhkautumisesta. Tämä on yhteydessä työmäärän epätasaiseen jakautumiseen vuoden mittaan: hiljaisten kausien vastapainoksi työssä on välillä ruuhkahuippuja, jotka pakottavat työskentelemään pitkiä päiviä ja toisinaan viikonloppujakin. Suunnitelmallisuudella ja hyvällä työn organisoinnilla näitä ruuhkahuippuja voi yrittää välttää, mutta osa haastatelluista ei mielestään pystynyt niitä riittävästi estämään.

Sitten ne (työt) tупpaavat joskus ruuhkautumaan ja se tietysti on vähän ikävää sitten vanhemmalla iällä, varsinkin kun joutuu painamaan pyhät ja arjet ja joskus yötä myötenkin. Deadlinet on kuitenkin olemassa ja niitä on syytä noudattaa, ei ne asiakkaat sitten jos niistä myöhästyy niin toista kertaa pyydä. (mies 61 v.)

Freetyön huonona puolena tuotiin esiin myös mahdottomuus edetä urallaan. Toisin kuin työsuhteinen toimittaja, yksinään työskentelevä vapaa toimittaja ei voi edetä rivitoimittajasta päällikkötasolle.

Me ollaan siitä keskusteltu (---) freelancereiden työnohjausryhmässä, että meillä oli melkein kaikilla se ongelma, että me ei päästä etenemään. Minä tunnen olevani niinkuin suutari, joka tekee sitä samaa saapasmallia tästä elämänsä loppuun asti. Se on ikävää. (nainen 52 v.)

Freelancerille käytännössä ainoa keino päästä päälliköksi on perustaa yritys ja palkata itselleen alaisia. Tähän ratkaisuun ei kuitenkaan kukaan haastateltavistani ollut päätenyt. Yksi free kertoi harkinneensa toimintansa laajentamista alaisia palkkaamalla, mutta totesi sen taloudellisesti kannattamattomaksi.

Vaikka yksi freetyöhön kuuluvan vapauden ulottuvuuksista on vapaus työyhteisöstä ja sen sisäisistä ristiriidoista, on sillä myös kääntöpuolensa. Osa haastatelluista nimesi työn huonoksi puoleksi yksinäisyyden, jonka syynä oli juuri työyhteisön puute. Työyhteisön merkitystä vapaille toimittajille käsittelen tarkemmin freelancerin asemaa koskevassa luvussa.

5.2.3 Asiakaskunta ja juttuaiheet

Tein jo tutkimuskohdetta valitessani sellaisen rajauksen, että tutkin nimenomaan kirjoittavia freelancereita. Vaikka kirjoittavana freelancerina toimiminen oli ensisijainen lähtökohta, en kuitenkaan sulkenut aineistoni ulkopuolelle sellaisia toimittajia, jotka kirjoitustyön lisäksi tekevät juttuja sähköisiin viestimiin kuten radioon tai televisioon. Selvitin vapaiden toimittajien asiakaskuntaa kysymällä kuinka paljon ja minkä tyyppisiä (sanomalehtiä, aikakauslehtiä, asiakaslehtiä ym.) asiakkaita heillä on. Lisäksi kysyin tekevätkö he journalistisen työn lisäksi jotakin muuta työtä.

Tässä yhteydessä on syytä huomauttaa, että osa freelancereista puhui koko ajan asiakkaista, kun taas toiset puhuivat mieluummin toimeksiantajista. Itse yritin sopeuttaa kielenkäyttöni myötäilemään kulloisenkin haastateltavan kielenkäyttöä. Vaikka termien semanttinen ero on pieni, ei se kuitenkaan ole aivan merkityksetön. Tulkintani mukaan puhuminen toimeksiantajasta viittaa enemmän työsuhteeseen, jossa freelancer-toimittaja toteuttaa toimeksiantajan antamia tai ohjaamia työtehtäviä. Tässä suhteessa free on selvästi alisteinen toimeksiantajaan nähden. Puhuminen asiakkaista taas viittaa enemmän liike-elämästä tuttuun asiakassuhteeseen. Tulkintani mukaan osapuolet ovat siinä tasa-arvoisemmassa asemassa neuvottelemassa keskenään työn tai tuotteen kaupasta kuin puhuttaessa freen toimeksiantajista.

Haastateltavistani valtaosa teki juttuja ensisijaisesti aikakauslehtiin. Myös erilaiset asiakaslehdet, ammattilehdet ja järjestölehdet työllistivät heitä. Sen sijaan sanomalehtiä oli asiakkaina vain muutamilla haastattelemistani toimittajista. Aineistossani ei ollut yhtään sellaista freelanceria, jonka tulot olisivat muodostuneet pelkästään sanomalehtiin myytävistä jutuista.

Aikakauslehtien suhteellisesti suureen osuuteen asiakkaina on syynä se, että aikakauslehdissä palkkiotaso on freelancerien kertoman mukaan selvästi parempi kuin sanomalehdissä. Tätä väitettä tukevat Suomen Journalistiliiton Freelancer-osaston tekemät palkkiokyselyt, joissa maksettuja palkkioita on kysytty lehtien ostavilta toimittajilta, toimitusten esimiehiltä ja freelancereilta itseltään. Tuloksena oli, että aikakauslehdissä maksetaan keskimäärin parempia palkkiota kuin sanomalehdissä. Aikakauslehtien palkkiot olivat suunnilleen linjassa Freelancer-osaston vuosittain antaman hinnoitteluohjeen kanssa, mutta sanomalehtipuolella palkkiot olivat usein alle suositusten. Yleistäen tulokseksi voi todeta, että mitä pienempi lehti ja mitä kauempana Helsingistä, sitä pienemmät ovat palkkiot. (Suomen Journalistiliiton ja Freelancer-osaston palkkiokysely 2002)

Tyypillisesti vapaat toimittajat myivät asiakaslehdilleen yksittäisiä juttuja, eli myyntitilanteessa sovittiin vain yhdestä tai korkeintaan muutamasta jutusta kerrallaan. Joillakin freelancereilla oli kuitenkin pidempiä, tyypillisesti vuoden mittaisia sopimuksia asiakaslehtiensä kanssa. Lisäksi joukossa oli sellaisia, jotka tekivät asiakkailleen kokonaisia julkaisuja yksittäisten juttujen sijaan. Tällöin he vastasivat tekstisisällön

lisäksi julkaisun kuvituksesta, taittamisesta ja eräissä tapauksissa jopa mainosmyynnistä ja painamisesta.

Useimmiten freellä oli vähintään kaksi, kolme vakituista asiakasta, jotka veivät valtaosan heidän työajastaan ja muodostivat suurimman osan kokonaislaskutuksesta. Enimmillään tällaisia vakituksia asiakkaita oli 10 - 15. Näiden lisäksi heillä oli vaihtuvia asiakkaita, joille he tekivät vuosittain yksittäisiä juttuja. Vaihtuvia asiakkaita saattoi olla määrällisesti huomattavasti enemmän kuin vakituksia asiakkaita, mutta kokonaislaskutuksessa niiden osuus oli kuitenkin vakituisten asiakkaiden osuutta pienempi.

Vaikka freet kertoivat juttuaiheiden kirjon olevan periaatteessa rajattoman, lähes kaikilla oli yksi tai muutamia erikoisalueita. He olivat perehtyneet näihin aihealueisiin erityisen hyvin ja tekivät niistä suurimman osan jutuistaan. Tällaisia erikoisalueita olivat esimerkiksi urheilu, kulttuuri ja talous. Jotkut erikoisalueista olivat verraten kapearajaisia kuten kuvataiteet, sotilasilmailu tai metsäteollisuus.

Kirjoitustyön ohella tyypillisimpiä freelancerien tekemiä journalistisia töitä olivat valokuvaaminen ja taittaminen. Aineistossani oli pari sellaista toimittajaa, jotka tekivät kirjoitustyön lisäksi juttuja televisioon. Heilläkin lehtityö vei haastatteluajankohtana kuitenkin suurimman osan työajasta ja siitä muodostui valtaosa tulosta. Tv-työt olivat heille enemmän yksittäisiä projekteja, jotka täydensivät lehtityötä.

Osa haastateltavistani teki journalistisen työn lisäksi muutakin työtä. Tällaisia töitä olivat esimerkiksi viestintäalan opetus ja koulutus, historiikkien ja muiden kirjaprojektien tekeminen ja tiedottajana toimiminen. Erikoisuutena aineistossani oli henkilö, jolla oli toimittajuutensa lisäksi toinen, aivan eri alan ammatti. Hän harjoitti kumpaakin ammattiaan, joskin hänen tuloistaan suurin osa tuli journalismista. Lisäksi eräs toinen haastattelemistani toimittajista opiskeli parhaillaan toisen alan ammattia.

5.2.4 Työ- ja vapaa-aika

Freelancerien työ ja vapaa-ajan suhdetta selvitin kysymällä haastateltaviltani, onko heillä tietyt säännölliset työajat. Kysyin myös sitä, kuinka työ vaikuttaa vapaa-aikaan: kuinka he pystyvät erottamaan työ- ja vapaa-ajan toisistaan vai limittyvätkö nämä. Lisäksi kysyin, kuinka usein ja kuinka pitkiä lomia he pitävät.

Keskimääräinen viikoittainen kokonaistyöaika oli useimmilla aineistoni freelancereilla lähellä työsuhteisten toimittajien lakisääteistä 37,5 tunnin työaika (Lehdistön työehtosopimus 2003). Työmäärä jakaantui kuitenkin vuoden mittaan hyvin epätasaisesti, joten välillä työssä oli suvantovaiheita ja välillä ruuhkahuippuja.

Vapaiden toimittajien joukossa oli kuitenkin myös niitä, jotka sanoivat työskentelevänsä keskimäärin vähemmän kuin työsuhteinen toimittaja. Tämän he sanoivat olevan oma valintansa, eikä siihen ollut syynä varsinaisesti alityöllisyys. Pikemminkin kyse oli toimittajien tietoisesta päätöksestä rajoittaa työmääräänsä ja antaa aikaa muille elämänalueille. Eräs toimittaja kertoi lähivuosien tavoitteena olevan nelipäiväisen työviikon, mutta vielä se ei ollut hänelle taloudellisesti mahdollista. Varsinaisesti alityöllistetyiksi itsensä kokevia ei aineistossani ollut, vaikka monet totesivatkin juttujen välissä olevan ajoittain vapaita päiviä ja esimerkiksi kesällä hiljaisempia jaksoja. Tällaiset ajanjaksot monet käyttivät kuitenkin juttujen ideointiin ja työn suunnitteluun.

Toisena ääripäänä olivat freet, jotka kertoivat tekevänsä työtä huomattavasti työsuhteisia toimittajia enemmän, keskimäärin 50 - 60 tuntia viikossa. Selityksenä suurelle työmäärälle oli lähinnä se, ettei halutun toimeentulon edellyttämää työmäärää yksinkertaisesti ehdi tehdä lyhyemmässä ajassa. Työmäärää lisää myös laskutuksen ja kirjanpidon vaatima aika, johon monet olivat varanneet aikaa tiettyinä työpäivinä, usein lauantaina.

Päivittäisen työajan suhteen haastateltavani jakaantuivat selvästi kahteen ryhmään. Osa freelancereista pyrki noudattamaan tiukasti tiettyä säännöllistä työaika. Heidän työpäivänsä alkoi tyypillisesti aamulla kello 8 - 10 ja jatkui iltapäivään kello 16:een -18:aan. Tässä suhteessa heidän työaikansa muistutti keskimääräistä tavallista päivätyötä. Osa freelancereista kuitenkin totesi pitävänsä tarvittaessa taukoja kesken työpäivän, jolloin työpäivä vastaavasti venyi illalla myöhempään. He kertoivat työskentelevänsä viikonloppuisin ainoastaan poikkeustapauksissa.

Olen minä nyt saanut aika hyvin menemään näin, että viikonloppuisin enimmäkseen en tee. (---) Kun minä olen koiralenkiltä tullut niin kello kymmenestä neljään tai kolmeen. Se ei aina onnistu, mutta kyllä se siihen työpäivän kulkuun kuitenkin menee. Että jotenkin

*tuossa kuudelta pitää lopettaa, minä en tee illalla enää nykyään.
(nainen 55 v.)*

Toinen ryhmä freelancereita olivat ne, jotka sanoivat työaikojen määräytyvän suoraan työtilanteen mukaan. Heille työ näyttäytyi pikemminkin urakaluonteisena eli se tehtiin silloin, kun se oli käsillä. Nämä toimittajat kertoivat tekevänsä tarvittaessa pitkiä, jopa 15 - 17-tuntisia päiviä, jotta työ tuli tehdyksi määräaikaan mennessä. Toisaalta välillä oli löysempiä ajanjaksoja, jolloin he saattoivat työskennellä selvästi alle kahdeksan tunnin keskimääräisen työajan.

Näiden toimittajien joukossa oli myös sellaisia henkilöitä, jotka halusivat työskennellä poikkeuksellisina vuorokaudenaikoina kuten varhain aamulla, illalla tai jopa yöllä. He sanoivat työskentelevänsä tarvittaessa myös viikonloppuisin ja juhlapyhinä, jos tilanne niin vaatii.

Kyllä minä teen tarpeen vaatiessa viikonloppuisin töitä. Silloin kun on kiire, niin kyllä minulla saattaa mennä ihan par, kolmekin viikonloppua putkeen töissä. (---) Se kanssa tavallaan kanssa on yksi tämän homman helpotus, että kun aika on niin rajallinen. Mutta nyt ei tarvitse ajatella sitä, että se työaika päättyisi kello 16 tai 17. Minullahan on aikaa, koska minä voin illallakin tehdä töitä ja minähän voin viikonloppunakin tehdä töitä. (nainen 49 v.)

Työn ja vapaa-ajan erottamisen suhteen nämä kaksi ryhmää poikkesivat jonkin verran toisistaan. Säännölliseen päivittäiseen ja viikoittaiseen työaikaan pyrkivät freet sanoivat tekevänsä selvän rajan työ- ja vapaa-ajan välille. He kertoivat opetelleensa "katkaisemaan" työpäivän niin, että työ ja vapaa-aika erottuvat selkeästi toisistaan. Tämä erottelu oli heille tietoinen päätös, jonka avulla he pystyivät panostamaan myös työn ulkopuolisiin elämäalueisiin kuten perheeseen ja harrastuksiin.

Minä olen sen itse tehnyt itselleni selväksi, että jos työpäivää niin kuin venyttää ja venyttää, antaa itselleen sen luvan, että minä voin viikonloppuna tehdä tämän valmiiksi, niin siitä ei ole muuta seurausta kuin että työpäivästä tulee höttöistä. Minä teen mieluummin niin, että tehdään kunnolla sitten se aika, kun tehdään. Sitten minulle on tärkeätä, että minä pistän nuo työhuoneiden ovat kiinni, sitten työpäivä on loppu ja minä olen vapaalla. (nainen 52 v.)

Sen sijaan epäsäännöllistä työaikaa tekevillä työ- ja vapaa-ajan erottaminen ei ollut aivan yhtä selvää. Heillä vaarana oli työ- ja vapaa-ajan limittyminen niin, ettei henkilö aina itsekään oikein tiennyt oliko hän työssä vai vapaalla. Tällaisille henkilöille ylipäänsä toimittajuus ja eritoten freelance-toimittajuus näyttäytyi pikemminkin elämäntapana kuin pelkkänä ansiotyönä. Heidän mielestään toimittaja on aina toimittaja, eikä sitä voi rajata tiettyjen työtuntien sisään. He eivät kuitenkaan sanoneet kokevansa tätä mitenkään ongelmalliseksi, vaan heidän mielestään työ- ja vapaa-ajan sekoittuminen on yleisesti toimittajan ammattiin kuuluva piirre.

*Että kyllä se tietyllä tavalla elämäntapa on, mutta kyllä se minun mielestä oli elämäntapa silloinkin kun oli oikeissa töissä. (---)
Koko ajanhan sinä mietit silloinkin, kun olet vakituudessa työssä, että saisinko minä tuosta hyvän jutun tai tuo on hyvä juttuaihe, vaikka olisit missä. (nainen 49 v.)*

5.2.5 Lomat

Myös lomien suhteen aineistoni vapaat toimittajat jakaantuivat kahteen ryhmään. Heistä valtaosa piti vuosittain lomaa vähemmän kuin työehtosopimuksen mukaan lomansa pitävät työsuhteiset kollegat. Vähimmillään freet kertoivat pitävänsä lomaa vain 1 - 3 viikkoa koko vuoden aikana. Määrä jää siis selvästi alle työsuhteisen toimittajan lakisääteisestä 4 - 6 viikon vuosilomasta, jonka lisäksi tulee viiden päivän talviloma (Lehdistön työehtosopimus 2003).

Tyypillisesti freelancer-toimittajat pitivät suurimman osan lomastaan kesällä, jonka lisäksi monet pitivät lomaa myös joulun seutuun. Vain harva kertoi lomailevansa syksyllä tai kevättalvella. Lomien ajankohta määräytyi tyypillisesti asiakkaiden tarpeiden mukaan. Esimerkiksi kesällä ja joulun seutuun lehdillä on hiljaisempia ajanjaksoja, jolloin freelancereilla on mahdollisuus järjestää itselleen lomaa.

Syyksi vähäiseen lomamäärään haastateltavani mainitsivat sekä taloudelliset tekijät että suuren työmäärän. Koska loman aikana freelle ei kerry tuloa, monet katsoivat pidempien lomien pitämisen olevan mahdotonta. Toisaalta osalla työ oli organisoitu niin, ettei heillä ollut mahdollista irrottautua siitä kuin korkeintaan viikoksi, kahdeksi

kerrallaan. Esimerkiksi kaksi kertaa viikossa ilmestyvään lehteen kirjoittava freelancer totesi, että hänen on yksinkertaisesti tehtävä jutut eikä pitkien lomien pitäminen ole sen vuoksi mahdollista.

Viime kesä oli harvinainen. Minä pidin kaksi viikkoa kesälomaa, jota minä sitten maksoin takaisin kahden seuraavan viikon aikana, kun minä tein töitä. Että siinä niinkuin tuli jo mieleen, onko siinä järkeä pitää semmoista kesälomaa, sitten taas seuraavat viikot menevät niiden asioiden kirimiseen. Keskimäärin minä olen pitänyt viikon per vuosi maksimissaan. (mies 38 v.)

Osa oli tyytyväisiä lomamääräänsä, eikä edes sanonut kaipaavansa pidempiä lomiam. Toiset kuitenkin sanoivat, että pitäisivät enemmän ja varsinkin useamman viikon yhtämittaisia lomiam, mikäli se vain olisi mahdollista.

Toinen ryhmä vapaita toimittajiam olivat ne, jotka pitivät lomiam vähintään yhtä paljon, jopa enemmän kuin työsuhteiset kollegansa. Useimmille heistä tämä ei ollut tietoinen valinta, vaan pikemminkin olosuhteiden sanelema pakko. Heillä ei yksinkertaisesti ollut työtä tarjolla etenkin kesällä, jolloin lehdissä oli muutoinkin hiljaisempaa ja heidän yhteyshenkilönsä asiakaslehdissä olivat itse lomalla.

Nämä freelancerit kokivat erityisen ongelmalliseksi sen, että kesällä heidän tulotasonsa romahtaa. Kun työhön pääsee käsiksi uudelleen vasta elokuussa, alkaa palkkioita tulla vasta elokuun loppupuolella tai syyskuun alussa. Monet heistä pyrkivätkin sopimaan ennen kesätaukoa asiakkaidensa kanssa ainakin muutamien juttujen tekemisestä niin, että laskutettavaa olisi heti elokuun alussakin. He menettelivät samoin ennen joulunseutua, jolloin on toinen hiljaisempi kausi.

Osalla vapaista toimittajista työ ja vapaa-aika limittyivät myös lomalla. He saattoivat esimerkiksi tehdä ulkomaanmatkoiltaan juttuja asiakaslehtiinsä: tällöin matka oli osittain lomamatka, osittain työmatka.

5.2.6 Työssä jaksaminen

Eri ammattiryhmien työssä jaksaminen on noussut julkiseen keskusteluun ja tutkimuskohteeksi erityisesti 1990-luvun lamavuosien jälkeen. Työelämän kiihtyvän

muutostahdin on katsottu asettavan entistä suurempia haasteita työntekijöiden jaksamiselle. Tämän vuoksi tahdoin ottaa tarkasteluun myös freelancer-toimittajien kokemukset työssä jaksamisestaan ja siihen vaikuttavista tekijöistä.

Vapaiden toimittajien työssä jaksamista selvitin kysymällä, ovatko he pohtineet jaksamistaan ja millaisia keinoja heillä on pitää huolta jaksamisestaan. Lisäksi kysyin, onko heidän mielestään freelancerin helpompi vai vaikeampi huolehtia omasta jaksamisestaan kuin työsuhteisen kollegan.

Haastattelemistani vapaista toimittajista useimmat ovat pohtineet työssä jaksamistaan, erityisesti naiset kertoivat pohdiskelleensa jaksamiseen liittyviä asioita. Joukossa oli kuitenkin muutama miestoimittaja, jotka eivät olleet pohtineet koko kysymystä juuri lainkaan. Heidän mielestään se ei ollut mikään ongelma tai edes asia, jota olisi tarpeen sen erityisemmin miettiä. Kysyttäessä he osasivat kuitenkin nimetä tekijöitä, joiden uskoivat auttavan jaksamistaan.

Viidentoista haastateltavan joukossa oli kuusi sellaista henkilöä, jotka kertoivat kokeneensa ainakin jonkinasteisia työssä jaksamisen ongelmia. Lievimmillään jaksamisongelmat ilmenivät ajoittaisena työhön turhautumisena tai työn tuntumisena “puisevalta”. Tällaiseen työväsyytykseen liittyi pohdintoja siitä, onko toimittajan työ todella sitä mitä henkilö haluaa tehdä. Toisaalta ajoittaisen kiireen kerrottiin aiheuttavan stressiä ja sitä kautta väsymyksen tunnetta työssä. Yhteistä näille tuntemuksille oli se, että ne olivat tilapäisiä eli menivät yleensä varsin nopeasti ohi.

Aineistossani on yksi henkilö, joka oli kokenut vakavan työuupumuksen. Uupumuksen syynä oli ollut suuri työmäärä.

Jossakin välissä olin aivan puhki. Minä otin vastaan oikein kiinnostavan sijaisuuden (kaupungin nimi) ja sitten minä juoksin siellä töissä ja sitten yritin jollakin lailla ylläpitää näitä freesuhteita, ettei ne katkeaisi. Ja se oli siis tappava yhdistelmä. Että sen jälkeen kun tämä homma loppui, niin minä olin varmaan kolme, neljä kuukautta aivan reporankana. (nainen 52 v.)

Vaikka valtaosalla työuupumuksesta kärsineistä se oli ollut tilapäistä, kahdella haastateltavalla työuupumus oli pitkittynyttä. Eräs väsymystä valitellut ei ollut aivan varma, kuinka paljon väsymyksestä on työperäistä ja kuinka paljon siitä johtuu muiden elämänaalueiden ongelmista. Toinen, haastateltavien vanhimpaan päähän kuulunut

freelancer-toimittaja kertoi työväsyyksensä ilmenevän siten, että työhön tarttuminen on entistä vaikeampaa ja vastenmielisempää.

*Vanhemmiten tulee kyllä semmoista työuupumusta, että (---)
työhön käsiksi käyminen on aina niin kuin semmoinen pieni
ponnistus. Että pääsee käyntiin, pääsee alkuun, sitten se sujuu
niin kuin vanhalla rutiinilla... (mies 61 v.)*

Vaikka kokemuksia vakavasta työuupumuksesta oli vain yhdellä haastateltavalla, olivat useimmat tietoisesti pohtineet keinoja työuupumuksen välttämiseksi. Useimmiten mainittu keino työkyvyn ylläpitämiseksi oli omasta fyysisestä kunnosta huolehtiminen liikuntaa harrastamalla tai terveillä elämäntavoilla. Toisille liikuntaharrastukseksi riittivät kävelylenkit luonnossa, mutta joukossa oli myös useita lajeja harrastavia aktiiviliikkuja.

Työuupumuksen ehkäisemiseksi monet olivat pyrkineet myös järjestämään työtään uudelleen. Jotkut pyrkivät tietoisesti rajoittamaan työmääräänsä niin, että muillekin elämänaikavaroille jäisi aikaa. Myös työn pitkäjänteisellä suunnittelemisella oli tärkeä merkitys työssä jaksamiselle. Huolellisella suunnittelemisella työstä pystyi välttämään sekä kohtuuttomat ruuhkahuiput että loppopäivät, jolloin työn kuormittavuus oli tasaisempaa. Työn pitkäjänteisen suunnittelun kerrottiin antavan myös tunteen siitä, että työmäärä on hallittavissa.

Haastateltavistani kolme kertoi käyvänsä säännöllisesti työnohjauksessa. Sen hyödyksi katsottiin, että siellä oli mahdollisuus käsitellä työn ongelmakohtia ja vaihtaa kokemuksia muiden samanlaisia asioita pohtivien freelancer-toimittajien kanssa. Ylipäänsä kollegiaalisten suhteiden ja tapaamisten nimenomaan toisten freelancer-toimittajien kanssa koettiin auttavan työssä jaksamista.

Kaiken kaikkiaan haastattelemani toimittajat kokivat, että työuupumuksen vaara on suurempi freelancerilla kuin työsuhteisella toimittajalla. Heidän mielestään tähän on syynä ensinnäkin se, ettei vapaalla toimittajalla usein ole työyhteisöä välittömästi ympärillään. Työyhteisössä on mahdollista keskustella työssä kohdatuista ongelmista kasvokkain kollegoiden kanssa, mutta freelancerilla kollegat ovat useimmiten ainakin puhelinsoiton tai sähköpostin päässä.

Freelancer-toimittajat kokivat hankalaksi myös sen, että heidän työterveyshuoltonsa on puutteellinen tai sitä ei ole lainkaan. Lisäksi heiltä puuttuu työyhteisöjen järjestämä työkykyä ylläpitävä toiminta.

5.2.7 Vertailua muiden journalistien työssä jaksamiseen

Työterveyslaitos on selvittänyt journalistien työssä jaksamista vuonna 1999 alkaneessa Journalistit jaksamaan -tutkimuksessa, jossa työterveyslaitoksen lisäksi ovat olleet mukana Suomen Journalistiliitto, Erityispalvelujen työnantajaliitto, Graafisen teollisuuden liitto ja Palvelualojen toimialaliitto (Leppänen 2002). Vertailukohtana on Suomen sanomalehtimiesten liiton (nykyinen Suomen Journalistiliitto) työterveyslaitoksella 1980-luvun puolivälissä teettämä tutkimus työstressistä journalistisessa työssä.

Journalistit jaksamaan -tutkimuksen yksi tavoite oli tarkastella journalistien kokemuksia työstään, hyvinvoinnistaan ja hyvinvointinsa häiriöistä sekä niissä 15 vuodessa tapahtuneista muutoksista. Toisena tavoitteena oli tarkastella työuupumusta ja sen selittymistä journalistisessa työssä. Kolmantena tavoitteena oli tutkia, miten hyvät journalistiset työyhteisöt toimivat. Neljäntenä tavoitteena oli tutkia jaksamista, sen edellytyksiä ja kehittymistä. (Leppänen 2002, 203)

Oman työni kannalta kiinnostavia tuloksia ovat ennen kaikkea journalistien kokemukset omasta työstään sekä työuupumukseen ja jaksamiseen liittyvät tulokset. On muistettava, että Journalistit jaksamaan -tutkimus käsittelee journalistikuntaa kokonaisuutena. Freelancer-toimittajat eivät ryhmänä nouse tutkimuksessa erityisesti esiin kuin muutamassa kohden. Siitä huolimatta tutkimus antaa kiintoisaa vertailukohtaa omaan aineistooni.

Työterveyslaitoksen tutkimuksessa freelancer-toimittajien kärsimä stressi, poikkeuksellinen väsymys, masentuneisuus tai jännittyneisyys olivat seurantajaksolla vähentyneet (Leppänen & Tuomivaara 2002, 218). Tulos oli stressin kokemisen osalta journalistikunnan yleistrendistä poikkeava, sillä vuonna 1999 toimittajat kokivat useimpien työn piirteiden aiheuttavan stressiä kuin 15 vuotta aiemmin ja työn kokeminen

stressittömäksi oli vähentynyt (emt., 205). Muutoin journalistikunta kokonaisuutena koki terveydentilansa suhteellisesti paremmaksi vuonna 1999 kuin 1984. Journalistien kokemus masentuneisuus ja yksinäisyys olivat vähentyneet ja pätevyyden ja varmuuden kokemukset lisääntyneet. (emt., 221).

Yleisesti journalistisen työn stressitekijät eivät juurikaan vaihdelleet vuodesta 1984 vuoteen 1999. Stressaavaksi koettuja tekijöitä olivat työn paljous, työasioiden ajatteleminen vapaa-aikana, mahdottomuus hallita kaikkea tietoa jota tarvitsee työssään, työhön eri tahoilta kohdistuneet ristiriitaiset odotukset ja työn aiheuttamat häiriöt perhe-elämään (emt., 220). Freelancereiden mielestä työn paljouden aiheuttama stressi oli vähentynyt, mutta palkan ja työpanoksen vastaamattomuuden kokeminen stressitekijäksi oli kasvanut (emt., 215).

Työn paljous ja työasioiden ajatteleminen vapaa-aikana nousivat esille myös omassa tutkimuksessani, joskaan kaikki haastateltavistani eivät kokeneet niitä erityisen stressaaviksi. Sen sijaan palkan ja työpanoksen vastaamattomuus nousi aineistossani selvästi esiin. Vaikkei palkan ja työpanoksen vastaamattomuutta käsitelty erityisesti stressin lähteenä, mainittiin ne keskeisinä freetyön huonoina puolina.

Vakavasti työuupuneita Journalistit jaksamaan -aineistossa oli kuusi prosenttia. Tulosten mukaan ikä ei vaikuttanut työuupumuksen kokonaistasoon. Eroja oli kuitenkin uupumusasteisessa väsymyksessä: alle 40-vuotiaat kokivat enemmän väsymystä kuin sitä vanhemmat. Kyynistymisen oireista vähiten kärsivät alle 31-vuotiaat ja yli 51-vuotiaat (Tuomivaara & Leppänen & Kalimo 2002, 278). Mielenkiintoista on, että vakavan työuupumuksen kokeneiden osuus oli omassa viidentoista hengen aineistossani suhteellisesti yhtä suuri. Sen sijaan uupumisasteista väsymystä aineistossani eivät kokeneet alle 40-vuotiaat, vaan se oli tyypillisempää yli 50-vuotiaille toimittajille. Kyynistymisen kokemuksia en omissa haastatteluissani käsitellyt, joten tulosten vertaaminen siltä osin on mahdotonta.

Journalistit jaksamaan -tutkimuksessa stressaava työn hallitsevuus oli voimakkain työuupumuksen ennustaja. Myös stressaava työn palkitsevuuden pettäminen ja hallinnan tunteen väheneminen ennustivat työuupumusta (Tuomivaara & Leppänen & Kalimo 2002, 278). Työn hallitsevuus oli ennen kaikkea yhteydessä työn laadulliseen ja

määrälliseen ylikuormaan. Omat vaikutusmahdollisuudet työhön kuitenkin vähensivät työn hallitsevuuden aiheuttamaa stressiä (emt., 279).

Journalistit jaksamaan -tutkimuksen päätelmät saavat tukea omasta aineistostani. Oman jaksamisensa kannalta tärkeäksi haastatteleman freelancerit näkivät erityisesti työn ajallisen ja ajatuksellisen rajaamisen, jolloin muillekin elämänaalueille tulee tilaa. Myös mahdollisuus hallita työn sisältöä nousi tärkeäksi freetyön ominaisuudeksi, sen sijaan välineen hallinnan merkitystä ei aineistossani noussut esiin. Uskon tämän johtuvan siitä, että väline korostuu sähköisten viestimien journalistisessa työssä. Kirjoittavan toimittajan työ on teknisessä mielessä esimerkiksi radio- tai tv-toimittajan työtä yksinkertaisempaa, joten välineen hallinta ei muodostu työssä jaksamisen kannalta keskeiseksi tekijäksi.

Freelancer-toimittajat toivat esiin myös työmotivaatioon liittyviä kysymyksiä. Sekä sisäisiin että ulkoisiin tavoitteisiin (lähinnä tulotasoon) liittyvät pettymykset aiheuttivat turhautumista ja työssäjaksamisongelmia.

5.2.8 Pohdintaa

Aineistoni valossa freelancer-toimittajan työtä määrittävät ennen kaikkea työhön liittyvä vapaus ja toisaalta epävarmuus. Näyttää siltä, että jatkuva taloudellinen ja henkinen epävarmuus on hinta, joka ajankäytöllisestä ja työn sisällöllisestä vapaudesta on maksettava.

On pitkälti toimittajasta itsestään kiinni, kuinka hän freetyön mahdollistamaa vapautta käyttää ja toisaalta kuinka hän sietää työhön kuuluvaa epävarmuutta. Freelancer-toimittajan vapauden mahdollisuuksista kertoo hyvin eräs työtä luonnehtiva piirre: työtehtävien moninaisuus. Vaikka kirjoittavan toimittajan työ vie valtaosan haastattelemieni vapaiden toimittajien työajasta, tekevät he myös monenlaista muuta työtä. Toimeentulon kokoaminen useista eri töistä, jopa kahdesta ammatista, voi olla yksi keino ottaa epävarmuutta haltuun. Kun toimeentulo ei ole yhden asiakkaan tai yhden työn varassa, on taloudellista ja henkistä epävarmuutta helpompi hallita tai ainakin sietää.

Suhtautumisessaan työhönsä haastatteleman freet voi jakaa karkeasti kahteen ryhmään. Toisille freelancer-toimittajan työ on ensisijaisesti ansiotyötä, jolloin

suhtautuminen työhön on jossain määrin välineellistä. Vaikka työ on heille mieleistä, kiinnostavaa ja henkisesti palkitsevaa, rajaavat he sen kuitenkin vain yhdeksi elämänalueekseen. Tämä näkyy heidän ratkaisuihinsa rajoittaa päivittäistä, viikoittaista ja vuosittaista työmääräänsä sekä pyrkimyksenä erottaa vapaa-aika ja työaika selkeästi toisistaan. Tähän ryhmään kuuluvat korostivat työn ohella myös muita elämänalueitaan kuten perhe-elämää, sosiaalisia suhteita ja harrastuksia.

Toinen ryhmä vapaita toimittajia olivat ne, joille toimittajan työ oli enemmän elämäntapa kuin pelkkä ansiotyö. Heille tyypillistä oli työajan ja vapaa-ajan sekoittuminen. Heillä ei ollut pyrkimystä rajoittaa työntekoaan tiettyyn työaikaan tai tiettyihin viikompäiviin, vaan työ oli ensisijainen heidän ajankäyttöään määrittävä tekijä.

Työnä freelancer-toimittajan työ on kuormittavaa, ennen kaikkea henkisesti. Tästä ovat osoituksena haastateltavien kertomat suoranaiset jaksamisongelmat ja työssä jaksamisen pohdinnat. Mielenkiintoista on, ettei toimittajan suhtautuminen työhönsä näytä olevan ensisijainen työssäjaksamisen selittäjä. Työväsymystä kokeneiden joukossa oli nimittäin sekä niitä, jotka suhtautuivat työhön välineellisesti kuin niitä, joille työ oli enemmän elämäntapa kuin ansiotyö.

Sen sijaan työmäärällä näytti olevan yhteyttä työssä jaksamiseen. Toisena työssä jaksamista selittävänä tekijänä olivat toimittajien sisäiset ja ulkoiset motivaatiotekijät. Ennen kaikkea työn palkitsevuuden pettäminen oli yhteydessä jaksamisongelmiin.

5.3 Freelancer-toimittajien asema

Historiallisessa katsannossa suomalaisten freelancer-toimittajien asema ei ole ollut kadehdittava. Vielä 1970- ja 80-luvulla freelancer-toimittaja oli kummajainen, joka ei saanut arvostusta aina työsuhteisilta kollegoiltaan. Myös toimeksiantajien suhtautuminen heihin oli paikoin nihkeää, mikä aiheutti kiistoja muun muassa palkkioasioissa. Vaikka vapaiden toimittajien asema on kolmessa vuosikymmenessä parantunut huomattavasti, se ei ole vielä täysin ongelmaton. Tämän vuoksi halusin selvittää millaiseksi freelancer-toimittajat oman asemansa tällä hetkellä näkevät.

(Lehdistön freet 30 v 1972-2002)

Freelancer-toimittajien ammatillista asemaa selvitin kysymällä heidän kokemastaan arvostuksesta, taloudellisesta asemasta, journalistisesta vapaudesta ja työyhteisön tai sen puuttumisen merkityksestä. Luontevaksi vertailukohdaksi asetuvat työsuhteiset toimittajat, joihin freet itseään vastauksissaan peilasivat.

5.3.1 Itsearvostus

Vapaiden toimittajien kokeman arvostuksen jaan kolmeen osaan: itsearvostukseen, lukijoiden osoittamaan arvostukseen ja työsuhteisten toimittajien osoittamaan arvostukseen. On huomattava, että kyse on nimenomaan freelancer-toimittajien omista kokemuksista ja arvioista. Olen siis halunnut selvittää sitä, kuinka he uskovat lukijoiden tai työsuhteisten toimittajien heitä arvostavan. En kuitenkaan ole haastatellut lukijoita enkä työsuhteisiä toimittajia, joten heidän todellisista arvostuksistaan tutkimukseni ei pysty sanomaan mitään.

Itsearvostuksella tarkoitan sitä, kuinka haastattelemanani freet arvostavat itseään toimittajina. Kyse on siis heidän ammatillisesta itsearvostuksestaan, ei siitä kuinka he arvostavat itseään ylipäänsä ihmisinä.

Luokittelen aineistoni toimittajat itsearvostuksen suhteen kolmeen ryhmään: hyvän, keskinkertaisen ja huonon itsearvostuksen omaaviin. Valtaosalla aineistoni

toimittajista on hyvä tai keskinkertainen itsearvostus. Ainoastaan yksi haastattelemistani toimittajista arvioi, että hänen itsearvostuksensa on huono.

Hyvän ammatillisen itsearvostuksen takana oli ennen kaikkea tunne siitä, että tekee oman työnsä hyvin ja laadukkaasti. Erityisesti oman erikoisalan hallinta nosti itsearvostusta.

Kyllä minä olen ammattimies. Sanon, että tällä minun omalla erikoisalalla, metsäalasektorilla, saa tulla ukko kuin ukko tai akka kuin akka vastaan, niin minun kompetenssini riittää. (mies 51 v.)

Muita itsearvostuksen lähteitä olivat monipuolisuus ja kokeneisuus, journalistisen työn kokonaisuuden hallinta ja hyvä ideointikyky.

Kyllä minä arvostan (itseäni). Minä olen ammattitaitoinen toimittaja ja pystyn tekemään kyllä juttuja siinä missä vakituisetkin toimittajat. Just kun oltiin tällä feature writing -kursilla, niin siellä ideoitiin juttuja yhdessä ja myös tehtiin juttuja ihan siinä, niin oli helpotus huomata että pystyy. (nainen 49 v.)

Muutammat kertoivat itsearvostuksensa perustuvan ulkopuolisilta tahoilta, yleensä asiakkailta saatuun hyvään palautteeseen. Juttujen hyvän laadun lisäksi he olivat saaneet kehuja muun muassa aikataulujen noudattamisesta, jota he uskoivat toimitustyössä arvostettavan. Muutammat mainitsivat itsearvostuksensa perustaksi myös sen, että heidän tekemänsä jutut kelpasivat arvostettuihin lehtiin.

Keskinkertaisen ammatillisen itsearvostuksen omaavat kertoivat kyllä arvostavansa itseään toimittajina, mutta käyttivät silti itsestään vähätteleviä määritelmiä kuten “ihan hyvä toimittaja”. On vaikea arvioida kuinka paljon tämä johtuu itsearvostuksen puutteesta ja kuinka paljon kulttuurisesta konventiosta, jonka mukaan itsensä ja omien kykyjensä arvostaminen tai ainakaan niistä ääneen kertominen ei ole sopivaa. Heidän itsearvostuksensa rakentui kuitenkin samojen tekijöiden varaan kuin hyvän itsearvostuksen omaavilla toimittajilla.

Aineistossani oli kaksi toimittajaa, joiden ammatillinen itsearvostus oli joko heikko tai ristiriitainen. Heikon itsearvostuksen omaava mies kertoi olevansa “vain hengissäsäilyjä” ja lähinnä tyytyväinen siihen, että oli onnistunut ylipäättään itsensä

freelancerina elättämään. Hän kertoi oman ammatillisen itsearvostuksensa olleen paljon korkeampi silloin, kun hän oli työsuhteinen toimittaja.

Ristiriitaisen itsearvostuksen omaava toimittaja koki ristiriitaa itsensä ja oman työnsä arvostamisessa. Taustalla oli tyytymättömyys freelancer-työhön ja epäonnistumisen kokemukset työsuhteisen työn hakemisessa.

Minä arvostan itseäni enemmän kuin työtäni. Että minä olen itse vähän sitä mieltä, että minä kykenisin toimittamaan journalistina parempaa kuin mihin minulle annetaan mahdollisuudet freelancerina. (---) Se siinä onkin tavallaan koomista, että minun työni kelpaa Suomen suurimpiin aikakauslehtiin, mutta minä itse henkilönä, minä en kelpaa (paikallislehden nimi) toimittajaksi. (nainen 52 v.)

5.3.2 Lukijoiden osoittama arvostus

Lukijoiden suhtautumista vapaisiin toimittajiin selvitin kysymällä, kuinka freet kokevat lukijoiden arvostavan heitä. Haastateltavistani useimmat olivat sitä mieltä, etteivät lukijat juttuja lukiessaan edes tiedä, onko sen kirjoittanut työsuhteinen vai freelancer-toimittaja. Heidän mukaansa lukija arvioi ensisijaisesti itse juttua, eikä sen tekijää. Tämän vuoksi monikaan ei osannut sanoa lukijoiden suhtautumisesta freelancereihin juuri mitään.

Muutamien haastateltavien mielestä freelancereita kuitenkin arvostetaan vähemmän kuin työsuhteisista toimittajista. Ensimmäinen syyksi arveltiin tietämättömyys freelancer-työn luonteesta, mutta toiseksi myös huonot kokemukset vapaista toimittajista. Esimerkkinä huonoista kokemuksista mainittiin freen tekemä haastattelu, jota ei koskaan julkaistu.

Kolmanneksi freelancerien huonon maineen arveltiin johtuvan myös joukon heterogeenisuudesta. Vapaita toimittajia on hyvin monenlaisia, erään haastateltavan sanoin joukossa on myös “taiteilijajasieluja ja harrastajia”. Tällaisen epäammattimaisuuden uskottiin syövän koko freelancer-toimittajakunnan uskottavuutta ja arvostusta. Neljänneksi pitkälti freevoimin pyöritettävän sensaatiolehdistön katsottiin leimaavan koko ammattikunnan “paskantonkijoiksi ja humpuukinheittäjiksi”.

Vapaat toimittajat uskoivat, että viime kädessä toimittajan edustama viestin vaikuttaa arvostukseen enemmän kuin se, onko toimittaja freelancer vai työsuhteinen. Suurten ja tunnettujen viestintien arveltiin herättävän eniten kunnioitusta ja avaavan ovia myös freelle. Useimmat kertoivatkin ilmoittavansa esimerkiksi haastateltavalle olevansa toimittaja ja tekevänsä juttua tiettyyn viestimeen, vain harva sanoi korostavansa tällaisessa tilanteessa omaa freelanceriuttaan.

5.3.3 Työsuhteisten toimittajien osoittama arvostus

Haastattelemieni vapaiden toimittajien mukaan työsuhteisten toimittajien asennoituminen heihin vaihtelee ihailevasta alentuvaan. Valtaosan mielestä työsuhteisten toimittajien asennoituminen on kuitenkin hyvää tai asiallista: freet uskovat että toimittajaa arvioidaan hänen työnsä perusteella eikä työsuhteen tai sen puuttumisen perusteella. He kokivat saavansa arvostusta työsuhteisilta kollegoiltaan juuri journalistisen ammattitaitonsa perusteella.

Jos kirjoittaa kelpo juttuja, niin kyllä se maine vakiintuu sen perusteella. Ja siitä minä olen hemmetin iloinen, että tämä on yksi niitä harvoja töitä (---), jossa voi sen työn kautta vakuuttaa.
(nainen 43 v.)

Eräs free koki saavansa työsuhteessa olevalta toimittajaystävältään jopa ihailua siitä, että pystyy elättämään itsensä freelancerina. Kyseinen toimittajaystävä oli itsekin harkinnut freeuralle siirtymistä, mutta epäili omien kykyjensä riittävyttä ja pärjäämistään.

Osa freelancereista oli kuitenkin kokenut työsuhteisten toimittajien taholta kielteistä asennoitumista. Kielteisen asennoitumisen taustalla nähtiin olevan ennakkoluuloja, tietämättömyyttä ja suoranaista pelkoa. Ennakkoluuloista suhtautumista kuvastaa esimerkiksi käsitys, jonka mukaan suurin osa vapaista toimittajista on freeuralla vastoin tahtoaan, koska ei ole saanut työsuhteista työtä. Usein tällaiseen asennoitumiseen liittyy myös sääliä siitä, että joku toimittaja “joutuu” ansaitsemaan elantonsa freelancerina.

Sehän on näin, että “se on vain friikki”. (---) Tuntuu, että moni vakitoimittajakin rinnastaa freelancerin työttömään, eikä työtönkään tietysti huono ihminen ole. (nainen 61 v.)

Tietämättömyyttä katsottiin olevan muun muassa siitä, mistä vapaiden toimittajien kokonaislasku muodostuu. Työsuhteisten kollegojen kerrottiin ihmettelevän ja kadehtivan freelancerien suurta kokonaislaskutusta ja rinnastavan sen suoraan omaan palkkatuloonsa ottamatta huomioon työn sivukuluja, joista freelancer joutuu itse vastaamaan.

Työsuhteisten tyypillisimpiä freelancereihin kohdistamia pelkoja oli, että freet vievät työsuhteisten toimittajien työpaikat. Halvan ja joustavasti käytettävissä olevan freelancer-työvoiman pelättiin myös vaikeuttavan työsuhteisten toimittajien palkkakehitystä. Tässä suhteessa oli kuitenkin tapahtunut myönteistä kehitystä, sillä 1990-luvun lamavuosina tällaiset pelot olivat freelancereiden mielestä selvästi yleisempiä kuin nykyään.

5.3.4 Taloudellinen asema

Vapaiden toimittajien ansiotasoa selvitin kysymällä, kuinka paljon he ansaitsevat työsuhteessa oleviin journalisteihin verrattuna. En ollut kiinnostunut tarkoista euromääristä, vaan pikemminkin ansiotasoa kuvailevista yleisluonnehdinnoista. Tämä siksi, että freelancer-toimittajan tarkkaa ansiotasoa on vaikea laskea työn sivukulujen (kuten eläkevakuutus, työhuonekulut, laitteistokulut jne.) vuoksi. Tyypillisesti sivukulujen osuus freen kokonaislaskutuksesta on noin 35 prosenttia, jopa enemmän (SJL:n työmarkkinatutkimus 2001).

Pyysin arvioimaan ansiotasoa myös siitä näkökulmasta, kuinka hyvin ansiotaso on tasapainossa työmäärän kanssa. Tämä tuo uskoakseni esiin myös sellaiset freet, jotka tietoisesti tekevät työsuhteisiä toimittajia vähemmän työtä ja vastaavasti ansaitsevat vähemmän.

Haastattelemieni freelancereiden arviot omasta ansiotasostaan verrattuna työsuhteisiin toimittajiin vaihtelivat suuresti. Vähimmillään freelancerit kertoivat

ansaitsevansa nettona noin puolet työsuhteisen toimittajan palkasta, kun taas enimmillään he uskoivat pääsevänsä samaan tulotasoon, jopa hieman ylikin.

Suurin osa uskoi ansiotasonsa jäävän työsuhteisen toimittajan ansiotason alle. Ansiotaso oli alhainen erityisesti freeuran alkuvaiheessa, jolloin asiakassuhteita ei ollut vielä paljon eikä free ollut vielä vakiinnuttanut asemaansa asiakaslehdissään. Suurimman syyn ansiotason alhaisuuteen sanottiin olevan lehtien liian alhaiset palkkiot.

Sehän (ansiotaso verrattuna työsuhteisiin) on tietysti surkea. Siinä on todella valtava ero ja meitä yritetään riistää niin paljon kuin vaan ikinä sielu sietää. Sehän on ihan selvä, kun suurin osa lehdistä tehdään freevoimin, siis näistä aikakauslehdistä.
(nainen 55v.)

Muutama freelancer-toimittaja arvioi pääsevänä lähes samaan ansiotasoon työsuhteisten toimittajien kanssa. Selityksenä oli muun muassa pitkä työkokemus, joka on auttanut palkkiotason nostamisessa. Toisena selityksenä olivat vakavaraiset asiakkaat, lähinnä aikakaus- ja asiakaslehdet, joilla on vara maksaa keskimääräistä parempia palkkioita.

Saamani tulokset ovat samansuuntaisia Suomen Journalistiliiton tekemien työmarkkinatutkimusten tulosten kanssa. Vuonna 2001 toisen palveluksessa olevien toimittajien keskimääräinen kuukausipalkka oli 15 840 markkaa. Asiakas-, järjestö- ja aikakauslehdissä työskentelevien toimittajien keskimääräiset kuukausipalkat olivat 15 520 - 19 620 markkaa. Samana vuonna freelancer-toimittajien kokonaispalkka (kokonaislaskutus miinus yrittäjäkulut) oli keskimäärin 13 220 markkaa. Freelancereiden kokonaispalkka oli siis lähes viidenneksen toimittajien keskimääräistä kuukausipalkkaa pienempi, aikakauslehtien toimittajiin verrattuna eroa oli vajaa kolmannes. Vapaiden toimittajien ansiotasossa on kuitenkin suuria yksilökohtaisia eroja. Tästä kertoo se, että heitä oli sekä toimittajakunnan eniten ansaitsevan kymmenen prosentin että vähiten ansaitsevan kymmenen prosentin joukossa. (SJL:n työmarkkinatutkimus 2001)

Haastattelemieni freelancereiden arviot omasta ansiotasostaan muuttuivat jonkin verran, kun työmäärä otettiin mukaan ansiotason arviointiin. Edelleenkin osa heistä arvioi ansiotasonsa olevan liian alhainen, mutta näiden toimittajien suhteellinen osuus pieneni.

Jos niin kuin ruvettaisiin vertaamaan paljonko kuukausipalkkainen tuottaa aineistoa kuukaudessa ja paljonko minä tuotan, niin veikkaan että se on paljon isompi se minun tuottama määrä. Mutta toisaalta se on minun oma valintani. Minä voisin nostaa yrityksestäni enemmän palkkaa jos minä haluaisin, mutta minä en taas ole koskaan ajatellut tätä asiaa rahan kannalta. (mies 38 v.)

Aineistossani oli kuitenkin useita sellaisia toimittajia, joiden mielestä ansiotaso oli työmäärään suhteutettuna tasapainossa. Vaikka heidän ansiotasonsa oli journalistikunnan keskimääräistä ansiotasoa alhaisempi, arvioivat he tekevänsä myös keskimääräistä työsuhteista toimittajaa vähemmän työtä.

Minä en halua ruikuttaa rahasta, minua ei kiinnosta se pätäkääkään. Minä ajattelen, että ansaitseen tällä hetkellä sen verran kuin minä viitsin itse tehdä töitä. Eli että jos minä haluan ruveta rahaa tekemään, niin kyllä minä siihen keinot keksin. (nainen 43 v.)

Tulkintani mukaan tämä kertoo siitä, että osa freelancereista asettaa mahdollisuuden määrittää oma työmääränsä ansiotasoa tärkeämmäksi tekijäksi. Heillä ei ollut halua nostaa työmääräänsä merkittävästi ja toisaalta he olivat riittävän tyytyväisiä ansiotasoonsa. Monet vapaista toimittajista toivat esiin myös sen, ettei raha ole heidän ensisijainen motiivinsa työntekoon.

Silloin kun tekee tämän valinnan, että on freelancer, niin se täytyy vaan hyväksyä se asia, että silloin se raha ei ole tärkein asia. Tavallaan ei tätä työtä tee yksinomaan rahasta, ei se raha. Jos ois pelkästään rahapalkinto, niin ei se minulle ainakaan riitä, että siinä pitää olla muita asioita. (nainen 49 v.)

5.3.5 Journalistinen vapaus

Freelancer-toimittajien työn luonnetta käsittelevässä luvussa totesin, että koettu työn vapaus oli tärkein työn hyvistä puolista. Jaoin vapauden ajankäytölliseen ja työn sisällölliseen vapauteen. Tässä luvussa tarkastelen tarkemmin niitä työn sisällölliseen vapauteen liittyviä reunaehtoja, joita asiakkaat ja ulkopuoliset tahot asettavat freelancer-toimittajalle. Nimitän tätä journalistiseksi vapaudeksi.

Hemánuksen (1983, 19) määritelmän mukaan journalistinen vapaus on “muiden toimittajien kuin päätoimittajien vapautta tehdä journalistista työtään oikeiksi katsomiensa päämäärien hyväksi ja oikeiksi katsominsa keinoin toimituksen tai koko joukkotiedotusinstituution sisäisten valtasuhteiden asettamien ilmaisun ja ajattelun sitä rajoittamatta.” (emt., 20).

Vapaat toimittajat ovat tässä suhteessa eräänlaisella rajapinnalla: he eivät varsinaisesti ole osa ydintoimitusta ja sen sisäisiä valtasuhteita, mutta he eivät ole myöskään täysin riippumattomia siitä. Käytännössä freelancer- toimittajilla tuo yhteys asiakaslehtien toimituksiin konkretisoituu ostavien toimittajien kautta. Ostavilla toimittajilla tarkoitan niitä toimittajia tai muuta toimituksellista henkilökuntaa, jotka sopivat freen kanssa juttujen tekemisestä, palkkioista ja muista juttujen ostamiseen/myymiseen liittyvistä asioista.

Selvitin freelancer-toimittajien vapauden reunaehdoja kysymällä, missä asemassa toimitusorganisaatiossa heidän ostavat toimittajansa ovat, millaiseksi he kuvailevat suhdetta ostavien toimittajien kanssa, kumpi on tyypillisesti aloitteellinen osapuoli eli ottaa yhteyttä ja millainen vapaus freellä on päättää juttujen aiheista ja journalistisista ratkaisuksista. Lisäksi kysyin, ovatko ulkopuoliset tahot painostaneet freelancereita tai yrittäneet vaikuttaa heidän juttujensa sisältöön.

5.3.5.1 Suhteet ostaviin toimittajiin

Aineistoni valossa ostaville toimittajille on yhteistä se, että he ovat toimituksissa esimiesasemassa. Titteleiltään he ovat päätoimittajia, toimituspäälliköitä, uutispäälliköitä ja osastojen esimiehiä. Joissakin yritysten ja yhteisöjen asiakaslehdissä ostavana toimittajana saattaa olla myös viestintäjohtaja tai viestintäpäällikkö. Tavalliset rivitoimittajat ovat ostavina toimittajina vain harvoin, näissäkin tapauksissa he yleensä tuuraavat osastonsa esimiestä tai muuta esimiesasemassa olevaa. Aikakauslehtien tapauksessa kussakin toimituksessa on yleensä yksi ostava toimittaja, jonka vastuulla on freelancer-suhteiden hoitaminen. Sanomalehdissä heitä voi olla useampia riippuen lehden koosta.

Haastatteleman freelancerit kuvailivat suhteitaan ostaviin toimittajiin hyvin vaihteleviksi. Skaala vaihtelee tiukan ammatillisista suhteista tuttavallisiin. Valtaosa freelancereista kuvaili, että ne ovat vähintäänkin asialliset.

Suuria eroja oli siinä, kuinka läheisiksi freelancerit kokivat suhteensa ostaviin toimittajiin. Etäisimmillään kommunikointi tapahtui pääasiassa puhelimella tai sähköpostilla ja keskittyi pelkästään työasioihin. Osa freelancereista halusi pitää välit tietoisesti etäisinä, eikä pyrkinytkään tekemään lähempää tuttavuutta ostavien toimittajien kanssa.

Tyypillistä oli, että välit ostaviin toimittajiin muuttuivat ajan myötä. Freeuran alkuvaiheen ensimmäisiä yhteydenottoja ostaviin toimittajiin monet freelancerit kuvailivat jännittäviksi, jopa pelottaviksi.

Kyllä se oli jännittävää silloin alussa, se oli aivan kauheeta se myyminen alussa. Kyllä sitä täytyi melkein pä nauhurille harjoitella, ennen kuin uskalsi soittaa. (nainen 49 v.)

Freelancerit kertoivat kokeneensa, että heidän tuli työllään ansaita ostavien toimittajien luottamus. Luottamuksen lisääntyessä suhteet ostaviin toimittajiin muuttuivat läheisemmiksi ja paremmiksi.

Se suhde on jännä sikäli, että freelanceri on ihan, sellasta ihan alinta kastia silloin kun se aloittaa tämän suhteen, että se suurinpiirtein nuolee varpaanvälitkin joiltakin päätoimittajilta tarvittaessa. Mutta sitten kun tämä suhde vakiintuu ja jos friikku pystyy näyttämään omalla osaamisellaan, että se on ammattimies tai ammattinainen, niin se suhde voi kääntyä jopa päinvastaiseksi. (mies 51 v.)

Parhaimmillaan freelancerin ja ostavan toimittajan välit olivat niin läheiset, että jotkut luonnehtivat suhdetta tuttavalliseksi, eräs freelancer jopa ystävyysuhteeksi.

Kyllä se muuttuu semmoiseksi ystävyysuhteeksi tai kaverisuhteeksi, että on helppo soittaa sitten kun jo tietää ja tuntee. Että siinä voi jutella jo vähän muutakin kuin sitä työasiaa. (nainen 49 v.)

Vaikka välit ostaviin toimittajiin olivat asialliset tai jopa hyvät, kokivat freelancerit suhteessa kuitenkin ongelmia. Useat haastateltavistani kertoivat, ettei suhde ole tasavertainen, vaan free kokee olevansa alemmassa asemassa. Tämä näkyy niin, että freelancer joutuu myötäilemään ostavan toimittajan mielialoja ja mielipiteitä. Kiistatapauksissa ostavan toimittajan sana painaa viimekädessä enemmän ja free joutuu tyytymään siihen.

Se (suhde ostavaan toimittajaan) on asiallinen, mutta asemat ovat selvät. Se on meille molemmille yhtä selvää, että minä olen siinä niin kuin alemmassa asemassa, minun statukseni on alempi. Mutta se kohtelee minua asiallisesti. (nainen 52 v.)

5.3.5.2 Yhteydenpito ostaviin toimittajiin

Useimmat haastateltavistani olivat tavanneet kaikki ostavat toimittajansa henkilökohtaisesti ainakin kerran, mutta muutamissa tapauksissa free ei ollut tavannut häntä koskaan. Monissa tapauksissa freelancer-toimittaja asui ja työskenteli eri paikkakunnalla kuin hänen asiakkaansa. Tämän vuoksi henkilökohtaisia tapaamisia oli melko harvoin ja yhteydenpito toimi yleensä puhelimella ja sähköpostilla.

Useat freelancereista toivat esiin sen, että aika ajoin on tärkeä tavata ostavia toimittajia myös henkilökohtaisesti. Niinpä he saattoivat tietoisesti järjestää tapaamisen ostavan toimittajan kanssa esimerkiksi samaan kaupunkiin suuntautuvan juttumatkan yhteydessä, vaikka varsinainen asia olisi voitu hoitaa puhelimella tai sähköpostilla.

Haastateltavani kokivat kuitenkin, että tilaisuuksia tällaisiin tapaamisiin oli liian harvoin. Erityisesti asiakkaistaan pitkän välimatkan päässä asuvat freet eivät tavanneet ostavia toimittajia edes vuosittain. Yleinen toive olikin, että toimitukset kutsuisivat avustajiaan useammin tapaamisiin, jossa freelancerit voisivat tavata myös muita samaan lehteen kirjoittavia toimittajia. Freet halusivat päästä myös mukaan lehtien ideointi- ja suunnittelupalavereihin, jotta he voisivat olla paremmin mukana kehittämässä asiakaslehteään.

Vapaat toimittajat olivat yleensä suhteessa aktiivinen osapuoli, eli he ottivat yhteyttä ostaviin toimittajiin. Tyypillisesti yhteydenotto tapahtui silloin, kun he tarjosivat

lehteen juttua. Muutamat kertoivat, että heidän on tehtävä aina aloite ja tarjottava juttua, vaikka työskentelysuhde lehteen on kestänyt jo vuosia. Sen sijaan osa freelancereista kertoi, että lehdistä otetaan yhteyttä heihin ja pyydetään juttua. Enimmillään freella puolet jutuista saattoi olla pyydettyjä, ja toisen puolen hän tarjosi itse.

5.3.5.3 Ostavien toimittajien ohjeet

Vapaiden toimittajien mukaan heillä on keskimäärin melko suuri vapaus juttujensa journalististen ratkaisujen suhteen. Tämä korostuu erityisesti niissä jutuissa, joiden idea lähtee freen omasta aloitteesta. Tällöin hän tarjoaa valmista ideaa lehteen, ja ostavan toimittajan hyväksytyä aiheen free toteuttaa jutun itsenäisesti. Hän valitsee itse haastateltavat, kerää juttumateriaalin ja kirjoittaa jutun valitsemastaan näkökulmasta.

Usein free kuitenkin neuvottelee ostavan toimittajan kanssa jutun aiheesta, näkökulmasta ja muista sisällöllisistä asioista. Freet kuvasivat tätä neuvotteluprosessiksi, jossa molempien mielipiteet pääsevät esiin. Kuten aiemmin on jo todettu, painaa ostavan toimittajan mielipide kiistatilanteissa kuitenkin enemmän ja free joutuu mukautumaan tämän mielipiteisiin.

Myös niissä tapauksissa, joissa ostava toimittaja pyytää juttu freeltä, jää tälle paljon päätäntävaltaa sisällön suhteen. Vähimmillään ostavan toimittajan ohjeet jäävät jutun aiheen ja toivotun pituuden kertomiseen, mutta useimmiten freelancer ja ostava toimittaja neuvottelevat tarkemmin jutun sisällöstä. Ostava toimittaja saattaa ehdottaa esimerkiksi sopivia haastateltavia tai tiettyä näkökulmaa.

Vain pieni osa jutuista on sellaisia, joissa asiakas on päättänyt aiheen, haastateltavat ja näkökulman jo etukäteen. Tällöin freen tehtäväksi jää lähinnä koostaa juttu teknisesti valmiiksi journalistiseksi tuotteeksi. Tällaiset tilaukset ovat kuitenkin harvinaisia.

Haastattelemiini freet olivat tyytyväisiä vapauteensa päättää juttujen sisällöllisistä ratkaisuista. Tässä suhteessa he eivät kaivanneet enempää ohjeistusta, vaan arvostavat mahdollisuutta tehdä työtään itsenäisesti. Sen sijaan palautetta he kokivat saavansa ostavilta toimittajilta liian vähän, ainoastaan muutama haastateltavistani sanoi saavansa palautetta riittävästi.

Useimmilla palaute jäi siihen, että ostava toimittaja totesi jutun olleen “ihan hyvä” tai sanoo muuta hyvin yleistä. Syyksi palautteen vähyyteen arveltiin ostavien toimittajien kova kiire ja suuntautuminen seuraavan lehden sisällön pohtimiseen, minkä vuoksi heillä ei ole aikaa kommentoida laajemmin jo julkaistua juttua.

Useimmat freet kuitenkin kaipaisivat enemmän ja yksityiskohtaisempaa palautetta asiakkailtaan. Heidän mukaansa se on tärkeää ensinnäkin oman journalistisen työn kehittämisen kannalta. Palaute osoittaa myös hyväksyntää ja arvostusta sekä kannustaa. Koska palaute koettiin tärkeäksi, olivat muutamat freelancer-toimittajat ottaneet tavakseen pyytää palautetta ostavilta toimittajilta, mikäli sitä ei muuten tullut.

5.3.5.4 Ulkopuoliset vaikutusyrietykset ja painostus

Hemánuksen (1983) mukaan journalistinen vapaus liittyy erityisesti toimituksen sisäisiin valtasuhteisiin. Hän kuitenkin toteaa, että toimitukseen ulkoa kohdistuvat erilaiset paineet kytkeytyvät monin tavoin toimituksen sisäisiin valtasuhteisiin (Hemánus 1983, 20).

Ulkopuolinen painostus kohdistuu ensin esimieheen, joka puolestaan antaa määräyksiä alaisilleen (emt., 192). Freelancer-toimittajien tapauksessa tällainen painostus voi kanavoitua ostavan toimittajan kautta niin, että hän antaa hyvin tiukkoja ohjeita jutun sisällön suhteen. Tällaisesta välillisestä painostuksesta haastattelemillani freelancereilla ei juurikaan ollut kokemuksia. Ainoastaan yksi toimittaja epäili, että päätös jättää eräs hänen tekemänsä juttu julkaisematta olisi johtunut ulkopuolisesta painostuksesta.

Painostus voi kohdistua myös suoraan toimittajaan itseensä. Tällöin juttujen lähteet tai muut ulkopuoliset tahot ottavat yhteyttä suoraan juttua tekevään toimittajaan ja yrittävät vaikuttaa jutun sisältöön tai freelancer-toimittajan muihin journalistisiin ratkaisuihin. Olin kiinnostunut siitä, kuinka paljon freelancer-toimittajat kokevat suoraa painostusta. Oletukseni mukaan freelancer on tässä suhteessa turvattomampi kuin työsuhteinen toimittaja, koska hänellä ei ole toimitusorganisaatiota välittömästi ympärillään, vaan hän työskentelee useimmiten yksin tai korkeintaan kaksin valokuvaajan kanssa ja tekee journalistisista ratkaisuistaan suuren osan itse.

Yllättävää oli, että haastateltavani kertoivat kokevansa painostusta tai edes lievempiä vaikutusyrietyksiä melko vähän. Heistä monet olivat kyllä sitä mieltä, että free

on periaatteessa turvattomampi ja alttiimpi vaikutusyrityksille, mutta käytännössä asia ei kuitenkaan ollut muodostunut ongelmaksi. Syyksi arveltiin se, että freellä koetaan olevan vain hyvin vähän valtaa viestimen sisällöllisistä asioista päätettäessä. Tämän vuoksi ulkopuoliset tahot eivät kohdista painostustaan freelancer-toimittajaan, vaan ottavat yhteyttä suoraan viestimen johtoon.

Osa freelancereista kuitenkin kertoi kokeneensa, että ulkopuoliset tahot olivat yrittäneet vaikuttaa heidän juttuihinsa. Useimmin tällaisia tapauksia kerrottiin tulevan talousjuttujen yhteydessä. Lievimmillään vaikutusyritykset ovat sellaisia, että yritys lähettää freelancer-toimittajalle materiaalia esimerkiksi uudesta tuotteesta ja toivoo tämän tekemän asiasta jutun. Yleistä on myös se, että yritykset pyytävät vähintäänkin jutut luettavaksi ennen julkaisua.

Varsinaisesta painostuksesta voidaan kuitenkin puhua vasta silloin, kun yrityksen edustaja pyrkii muuttamaan juttua yrityksen näkökulmasta myönteisemmäksi. Tällöin hän saattaa vaatia joitakin kohtia kokonaan poistettaviksi tai muutettaviksi toiseen muotoon.

Jos aihe liittyy johonkin liike-elämään, niin kyllä ne yrittää vaikuttaa. Se on aivan kamalaa. Pienikin juttu, joka sivuaa jotakin kauppaa tai tehdasta tai muuta, niin kyllä juttua pyöritetään toimitusjohtajaa myöten tarkistettavana. (---) Ei yksittäiset ihmiset niinkään, mutta se liike-elämä on aivan inhottava siinä suhteessa. (nainen 52 v.)

Syynä liike-elämästä tuleviin vaikutusyrityksiin arveltiin olevan yritysten halu suojella julkisuuskuvaansa tai rakentaa sitä tietynlaiseksi. Tätä Luostarinen kutsuu julkisuudenhallinnaksi ja katsoo sen olevan läheinen termi imagonrakennukselle sekä tiedotus- ja pr-toiminnalle (Luostarinen 1998, 189). Luostarisen luokittelua käyttäen julkisuuden hallinnan menetelmät voidaan jakaa painostaviin, rajoittaviin ja suostutteleviin (emt., 196). Tällä jaottelulla mitaten haastateltavani ovat kohdanneet lähinnä suostuttelua, varsinaista painostusta tai rajoittamista he eivät kertoneet kokeneensa.

Freelancer-toimittajat kertoivat, etteivät he yleensä taivu yritysten tai muiden ulkopuolisten tahojen vaikutusyritysten edessä. He suojelevat journalistista vapauttaan

enimmäkseen itse, vasta hyvin vaikeissa tapauksissa he ottavat yhteyttä asiakkaaseensa saadakseen lisätukea.

Minä olen aika jämäkkä. (---) Ei minun nenilleni oikeastaan hypitä. (---) Yleensä se on niin, että minä näpäytän niitä (ulkopuolisia tahoja) itse puhelimesta. Sanon, että kyllä se olen minä joka kirjoitan tämän jutun ja voidaan sitten jättää kirjoittamatta, jos ei kelpaa. (nainen 52 v.)

Useimmat haastatelluista uskoivat, että tarvittaessa asiakkaat asettuvat tukemaan freetä ulkopuolisen tahon painostusta vastaan. Yksittäiset freelancerit sen sijaan toivat esiin epäilyksensä, että vakavassa ristiriitatilanteessa vapaa toimittaja jää ilman asiakkaan tukea. Erityisesti huolta herättivät eräiden lehtitalojen avustajasopimukset, joissa juridinen vastuu mahdollisissa oikeustapauksissa siirretään yksin freen harteille.

Vapaalle toimittajalle vaikeuksia voivat aiheuttaa juuri puutteellinen ammatillinen ja oikeudellinen suoja sekä se, ettei hän ole taloudellisesti riippumaton (Luostarinen 1994, 91). Vaikka free ei olisikaan taloudellisesti riippuvainen vaikuttamaan pyrkivästä tahosta, on hänen taloudellinen asemansa kuitenkin epävarma. Tämän vuoksi esimerkiksi pelko vahingonkorvausvaatimuksista ja mahdollisesta oikeusprosessista voi kaventaa freelancereiden journalistista vapautta.

Toisaalta professionaalisen identiteetin merkitys freelancer-toimittajalle kasvaa, sillä se tukee toimittajan journalistista itsenäisyyttä (emt., 91). Ammatti-identiteetiltään vahva ja oman työnsä yhteiskunnallisen merkityksen ymmärtävä toimittaja ei ole niin altis vaikutusyrityksille kuin heikon ammatti-identiteetin omaava kollega.

5.3.6 Työyhteisö

Journalistinen työ on “perinteisessä”, työsuhteisessa muodossaan välimuoto itsenäisestä, yksin suoritettavasta työstä ja ryhmässä tehtävästä tiimityöstä. Tiimityötä se muistuttaa erityisesti sähköisissä viestimissä, varsinkin televisiossa, jossa jutun tekemiseen tarvitaan

useiden ammattilaisten työpanosta. Vaikka painetulla puolella journalistinen työ on tässä suhteessa itsenäisempää, tekevät toimittajat sielläkin yhteistyötä mm. toimituksellisen työnjohdon, kuvaajien, graafikoiden ja muiden toimittajien kanssa. Näin useimmilla työsuhteisilla toimittajilla on ympärillään työyhteisö, joka tuo oman lisäulottuvuutensa työn tekemiseen.

Freelancer-toimittajilla tilanne voi olla kuitenkin erilainen, sillä heistä valtaosa toimii itsenäisesti ilman ympärillään olevaa konkreettista työyhteisöä. Tämän vuoksi halusin perehtyä heidän käsityksiinsä työyhteisöstä. Selvitin tätä kysymällä kokevatko he kuuluvansa johonkin työyhteisöön ja mitä sen olemassaolo tai puuttuminen heille merkitsee.

5.3.6.1 Työyhteisön kokeminen

Koska yhdeksi freelancer-työn hyvistä puolista nimettiin nimenomaan vapaus työyhteisöstä, oletin etteivät useimmat freelancerit koe kuuluvansa sellaiseen. Yllättävää olikin, että peräti kahdeksan eli yli puolet haastateltavistani koki kuuluvansa johonkin työyhteisöön. Useimmiten omaksi työyhteisöksi koettiin yksi tai kaksi tärkeintä asiakaslehteä. Tällöin takana oli yleensä jo vuosia kestänyt avustajasuhde, jonka vuoksi freelancer-toimittaja koki olevansa osa toimituksen organisaatiota.

Työyhteisöön kuulumiseen liittyi läheisesti kokemus sitoutumisesta, joka oli ainakin osittain molemminpuolista. Freen puolelta tämä merkitsi esimerkiksi sitä, että hän tarjosi juttuideaansa ensimmäiseksi tiettyyn lehteen ennen kuin alkoi kaupitella juttua muualle. Vastaavasti lehdestä otettiin yhteyttä ensisijaisesti tuttuun freelanceriin ja tarjottiin hänelle tiettyä juttuideaa. Muutamissa tapauksissa free juttujen kirjoittamisen lisäksi osallistui lehden sisällön suunnitteluun ja kehittämiseen.

Osa freelancer-toimittajista koki työyhteisökseen vakituisen valokuvaajan tai muut yhteistyökumppanit, joiden kanssa työskentely oli säännöllistä. Yksi haastateltavistani kuului osuuskuntaan ja hän nimesikin osuuskunnan muut jäsenet työyhteisökseen. Pari toimittajaa puolestaan mielsi työyhteisökseen samoissa vuokratiloissa työskentelevät muut ihmiset, vaikkeivät kaikki heistä edes tehneet journalistista työtä eikä yhteistyötä muutoinkaan ollut.

5.3.6.2 Työyhteisön merkitys

Ne, jotka kokivat kuuluvansa työyhteisöön, luonnehtivat sen merkitystä itselleen tärkeäksi. Työyhteisö merkitsi heille ensinnäkin sosiaalisia kontakteja ylipäätään ja erityisesti ammatillisia kontakteja: työn ideointia ja mielipiteiden vaihtoa työhön liittyvistä ongelmista ja asioista. Toiseksi freet toivat esiin myös sen, että työyhteisöön kuuluminen on tärkeää työn kehittämisen kannalta: ollessaan osa työyhteisöä pääsee myös kehittämään asiakasviestintä ja sen toimintaa. Kolmanneksi työyhteisön ansioksi katsottiin se, että se tuo työskentelyyn ryhtiä, parantaa työnlaatua ja tekee työnteosta mukavampaa. Lisäksi työyhteisön kerrottiin tuovan turvallisuudentunnetta.

Aineistoni toimittajista seitsemän eli vajaat puolet oli sellaisia, jotka eivät kokeneet kuuluvansa mihinkään työyhteisöön. Heistä ainoastaan yksi koki asian ongelmalliseksi ja sanoi kaipaavansa työyhteisöä ympärilleen. Muilla suhtautuminen työyhteisön puuttumiseen oli neutraalia tai se koettiin helpotukseksi. Neutraalisti työyhteisöön suhtautuneet sanoivat, ettei asialla ole heille oikeastaan merkitystä. He voisivat toimia osana työyhteisöä, mutta eivät kuitenkaan kokeneet sitä itselleen välttämättömäksi. Muutamat freelancerit ketoivat olevansa hyvillään, ettei heillä ole työyhteisöä. He uskoivat voivansa näin välttää työyhteisön sisäisiä ristiriitoja, minkä vuoksi he eivät edes havitelleet työyhteisöä ympärilleen.

5.3.7 Pohdintaa

Aineistoni perusteella freelancer-toimittajien asemaa voi luonnehtia melko epävakaaaksi ja vaihtelevaksi, ja siihen vaikuttavat monet ulkopuoliset tekijät. Tärkein asemaan vaikuttava tekijä on se, millaiset suhteet freelancerilla on ostaviin toimittajiin. Mikäli nämä suhteet ovat toimivat ja luottamukselliset, voi free tehdä työtään hyvin itsenäisesti ja omien journalististen periaatteidensa mukaisesti. Sen sijaan huonossa tapauksessa hän on ostavan toimittajan armoilla, mikä rajoittaa hänen työtään.

Haastattelemillani vapailla toimittajilla on hyvä ammatillinen itsetunto. He tietävät olevansa hyviä toimittajia ja tekevänsä laadukasta journalismia. Ammatillista itsetuntoa kohottaa myös asiakkaiden osoittama arvostus, erityisesti pitkään jatkuneissa avustajasuhteissa. Freelancer-toimittajien ammatillinen itsetunto ei kuitenkaan ole aivan särötön. Tästä kertovat heidän kokemuksensa, joiden mukaan osa työsuhteisista toimittajista ei arvosta freelancer-toimittajia yhtä paljon kuin työsuhteisiä toimittajia. Tämä saattaa loppujen lopuksi kertoa enemmän vapaiden toimittajien omasta suhtautumisesta itseensä kuin työsuhteisista toimittajista.

Selvä ristiriita on kuitenkin siinä, että omasta itsearvostuksestaan ja asiakkaiden taholta tulevasta arvostuksesta huolimatta arvostus ei näy vapaiden toimittajien tulotasossa. Tässä suhteessa freet kokevat olevansa kaikkein eriarvoisimmassa asemassa työsuhteisiin toimittajiin verrattuna. Yrityksistään huolimatta useimmat heistä eivät ole saaneet kohotettua tulotasoaan. Vaikuttaakin siltä, että kyse on enemmänkin ammattiyhdistyspoliittisesta ongelmasta, jonka ratkaisemiseen yksittäisellä freelancerilla on hyvin rajalliset mahdollisuudet.

Muutoin freet kertovat olevansa varsin tyytyväisiä asemaansa. Heidän journalistinen vapautensa on suhteellisen suurta, minkä vuoksi työ koetaan itsenäiseksi ja mielekkääksi. Vapauden rajoitukset liittyvät enemmän asiakasviestimen toiveisiin ja tavoitteisiin kuin ulkopuolisten tahojen asettamiin rajoituksiin.

Itsenäisyyden käänköpuolena on se, että vapaan toimittajan työ on helposti yksinäistä. Uskoisin, että juuri tämän vuoksi monet freelancer-toimittajista ovat luoneet ympärilleen jonkinlaisen työyhteisön. Heidän työyhteisönsä eivät muodostu välttämättä konkreettisesti ympärillä olevista ihmisistä, vaan koetun työyhteisön muut jäsenet voivat

olla jopa eri paikkakunnalla esimerkiksi tärkeimmän asiakaslehden toimituksessa. Vain pieni osa haastateltavistani oli sellaisia, jotka eivät kaipaa työyhteisöä laisinkaan tai pitävät sitä pikemminkin vastenmielisenä kuin houkuttelevana.

5.4 Ammatilliset ihanteet

Toimittajan ammatilliset ihanteet luovat perustan hänen ammatti-identiteetilleen. Ne kertovat hänen henkilökohtaisesta suhtautumisestaan ammattiinsa ja sen keskeisiin tehtäviin. Toisaalta ammatti-identiteetillä on myös kollektiivinen ulottuvuutensa. Esimerkiksi toimittajan työssä tämä näkyy esimerkiksi niin, että toimittajat omaksuvat työssään jaettuun käsityksiä siitä millaista journalismin pitäisi olla ja mitä sen pitäisi käsitellä. Ne sekä sääntelevät toimittajakunnan käyttäytymistä että suojelevat heitä ulkopuoliselta kritiikiltä (Aula 1991, 37; Kepplinger & Köcher 1990, 293).

Freelancer-toimittajien ammatillisia ihanteita selvitin kysymällä, millaiseksi he näkevät toimittajan ammattiroolin, millainen on henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan hyvä toimittaja, mitkä ovat freelancer-toimittajien tärkeimmät ammattieettiset periaatteet ja kuinka paljon ja millaisia eettisiä ongelmia he työssään kohtaavat. Lisäksi kysyin kokevatko he olevansa yrittäjiä ja kuinka se sopii yhteen heidän toimittajaidentiteettinsä kanssa.

5.4.1 Toimittajan ammattirooli

Freelancer-toimittajien käsityksiä toimittajan ammattiroolista selvitin antamalla heille listan, jossa oli lueteltu toimittajan eri tehtäviä. Pyysin heitä nimeämään listasta tärkeimmät tehtävät, joiden he kokevat kuuluvan toimittajalle. Kysyin myös, ovatko ylipäänsä toimittajan tärkeimmät tehtävät ja freelancer-toimittajan tärkeimmät tehtävät sama asia vai eroavatko ne. Lisäksi pyysin haastateltaviani kertomaan kuinka he mieltävät eri tehtävien sisällön ja merkityksen.

Toimittajan ammattiroolia koskeva listani oli sama, jota Ari Heinonen (1995) ja Auli Harju (2002) ovat käyttäneet journalistisen työn sääntelyä ja ammattietiikkaa käsittelevissä tutkimuksissaan. Näin pystyn vertaamaan omia freelancer-toimittajilta

saamiani tuloksia laajemmin koko journalistikuntaa koskeviin tuloksiin.

Haastattelutilanteessa käyttämäni lista oli seuraavanlainen:

Toimittajan tulee...

1. Olla yhteiskunnan valtaapitävien vartija.
2. Tehdä monimutkainen maailma yleisölle ymmärrettäväksi.
3. Tuoda esiin uusia ajatuksia ja ideoita.
4. Arvostella yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia.
5. Tarjota yleisölle elämyksiä.
6. Olla tapahtumien puolueeton selostaja.
7. Heijastaa yleistä mielipidettä.
8. Olla paikallisen mielipiteen kanava.

Kysymys toimittajan tärkeimmistä tehtävistä oli monelle freelancer-toimittajalle melko vaikea ja vaati pitkällistäkin pohtimista. Osin tämä johtuu siitä, etteivät haastateltavat olleet saaneet listaa etukäteen, vaan esitin sen heille vasta haastattelutilanteessa. Oman tulkintani mukaan osin syynä vastausten viipymiseen oli se, etteivät kaikki olleet pohtineet toimittajan ammattiroolia erityisen tarkasti. Heillä saattoi olla intuitionomainen käsitys toimittajan tehtävästä yhteiskunnassa, mutta he eivät olleet pukeneet sitä koskaan tarkkaan sanalliseen muotoon. Pienen miettimisen jälkeen kaikki kuitenkin osasivat nimetä listalta tärkeimmiksi kokemiaan toimittajan tehtäviä.

Analysoin freelancer-toimittajien vastaukset siten, että laskin mitkä tehtävistä on useimmiten sijoitettu tärkeiden tehtävien joukkoon. Sen sijaan en pyytänyt asettamaan toimittajan tehtäviä tärkeysjärjestykseen, sillä monet haastateltavistani kokivat sen hyvin vaikeaksi. Mielestäni jo pelkkä eri tehtävien mainintojen määrä kertoo siitä, millaiseksi haastateltavani toimittajan ammattiroolin mieltävät.

Aineistoni freet nostivat toimittajan tärkeimmäksi tehtäväksi seuraavat: tehdä monimutkainen maailma yleisölle ymmärrettäväksi, tuoda esiin uusia ajatuksia ja ideoita sekä tarjota yleisölle elämyksiä. Seuraavaksi eniten mainintoja saivat: olla yhteiskunnan valtaapitävien vartija ja arvostella yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia. Vähiten tärkeiksi koettiin kohdat olla tapahtumien puolueeton selostaja, heijastaa yleistä mielipidettä ja olla paikallisen mielipiteen kanava.

Hieman yli puolet haastateltavistani oli sitä mieltä, ettei freelancer-toimittajan ammattirooli eroa ylipäänsä toimittajan ammattiroolista. Heidän mielestään toimittajan

ammattirooli on ja sen pitääkin olla sama riippumatta siitä onko toimittaja työsuhteinen vai freelancer.

Loppujen mielestä työsuhteisen ja freelancer-toimittajan ammattiroolissa on kuitenkin eroa. Tällöin vertailukohdaksi asettuivat erityisesti muut printtimediassa työskentelevät toimittajat. Toimittajan ammattiroolin eron katsottiin johtuvan siitä, että viestimen linja ja tehtävä määrittävät osaltaan siihen kirjoittavien toimittajan tehtäviä. Esimerkiksi yhteiskunnan valtaapitävien vartioinnin ja yhteiskunnallisten epäoikeudenmukaisuuksien arvostelemisen katsottiin kuuluvan enemmän sanomalehdistössä työskentelevien työsuhteisten toimittajien ammattirooliin kuin freelancer-toimittajien ammattirooliin.

*Aika paljon se väline taas vaikuttaa siihen, että mikä korostuu missäkin välineessä. Että jonkun pienen paikallislehden rooli on minun mielestäni erilainen kuin valtakunnallisen sanomalehden rooli ja ne toimittajan tehtävätkin on vähän erilaiset. Sen pienen paikallislehden toimituksessa olevan henkilökunnan pitää omassa työssään tavallaan myös tukea sitä omaa maakuntaa ja paikkakuntaa ja olla niin kuin sen asialla. Sitten taas jossakin valtakunnallisessa lehdessä joku tällainen yhteiskunnan valtaapitävien vartiointi tai yhteiskunnallisten epäoikeudenmukaisuuksien arvostelu on korostetumpaa.
(mies 38 v.)*

Elämysten tarjoamisen puolestaan koettiin korostuvan enemmän freelancer-toimittajan kuin työsuhteisen toimittajan ammattiroolissa. Tätä perusteltiin lähinnä vapaiden toimittajien asiakaskunnalla, jossa viihdyttävät ja elämyksiä tarjoavat aikakauslehdet ovat merkittävässä osassa.

5.4.2 Toimittajan tärkeimpien tehtävien kokeminen

Vaikka toimittajan tärkeimmiksi tehtäviksi haastateltavieni mielestä nousivat selkeästi monimutkaisen maailman selittäminen, uusien ajatusten ja ideoiden esiintuonti sekä elämysten tarjoaminen, antoivat freet näille hieman erilaisia merkityksiä. Monimutkaisen maailman selittäminen ymmärrettiin lähinnä niin, että toimittajan tulee jutuissaan tuoda yhteiskunnan toimintaperiaatteita ja myös näkymättömissä olevia vuorovaikutussuhteita esille. Muutamat toimittajat liittivät tämän erityisesti omiin erikoisaloihinsa, joiden selkeyttämisen ja kansantajuistamisen he katsoivat olevan oma tehtävänsä.

Jos minä ajattelen omaa työtäni ja joku pitäisi nostaa ylitse muiden, niin minä nostaisin tuon kakkosen eli tehdä monimutkainen maailma yleisölle ymmärrettäväksi. Minun välineeni vaihtuvat paljon, asiat vaihtuvat, mutta jokaisessa minulla on kuitenkin sama tehtävä: siitä asiasta mistä minä kirjoitan pitäisi tehdä semmoinen juttu, että jokainen lukija ymmärtää mistä on kyse. Ja sitä kautta he ymmärtäisivät tätä maailmaa. (mies 38 v.)

Uusien ajatusten ja ideoiden esiintuominen ymmärrettiin niin, että toimittajan pitää pystyä tuomaan valtavirta-ajattelusta ja yleisestä mielipiteestä poikkeavia näkökulmia julkisuuteen. Useat toimittajista korostivat haluavansa tuoda julkisuudessa helposti sivuun jäävien tavallisten ihmisten ja marginaaliryhmien ääntä esiin. Tällöin toimittaja toimii ikään kuin kanavana vähemmistöille ja hiljaiselle enemmistölle, jotta ne pystyvät osallistumaan julkiseen keskusteluun.

Minulla henkilökohtaisesti on hirveen vahvana sellainen tuoda tavallaan vähemmistöjen ääntä esiin. (---) Hyvin monenlaisten vähemmistöjen niin kuin vaihtoehtoisia ajatuksia esiin. Siinä mielessä tosiaan vaihtoehtoja sille valtavirralle. (nainen 51 v.)

Elämysten tarjoamisen koettiin korostuvan freelancer-toimittajilla, erityisesti aikakauslehtipuolella. Elämysten tarjoaminen ymmärrettiin niin, ettei toimittajan tule jutullaan tarjota vain asiantietoa, vaan jutun pitäisi koskettaa lukijaansa myös

emotionaalisella tasolla. Toimittajan tehtäväksi koettiin välittää kokemansa elämykset niin, että lukijakin pääsee niihin osalliseksi. Hyvin tehdyn jutun pitäisi “kutkuttaa” lukijaa tai aiheuttaa “pieni naurun kurahdus”.

5.4.2.1 Vertailua muuhun toimittajatutkimukseen

Heinosen (1995) ja Harjun (2002) tutkimuksissa ihannetoimittajaksi kuvautuu aktiivinen yhteiskuntakriitikko, joka arvostelee yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia, vahtii valtaapitäviä, tuo esiin uusia ajatuksia sekä selittää yleisölle monimutkaista maailmaa. Tutkimusten välisenä aikana suurimmat muutokset ovat tapahtuneet suhtautumisessa yleisen mielipiteen heijastamiseen ja elämysten tarjoamiseen yleisölle, joiden merkitys on toimittajien mielestä vähentynyt (Harju 2002, 11). Myös politiikan toimittajat kokevat tehtäväkseen valvoa ja seurata ulkopuolisena silminnäkijänä valtaapitävien toimia ja raportoida tästä kansalle (Aula 1991, 83).

Tätä taustaa vasten haastattelemanani vapaat toimittajat eroavat mielipiteissään jonkin verran muusta toimittajakunnasta. Suurin ero on siinä, etteivät he korosta aktiivisen yhteiskuntakriitikon ja valtaapitävien vahtijan roolia toimittajan keskeisenä tehtävänä yhtä paljon kuin muu toimittajakunta. Erityisesti freelancerien omaan ammattirooliin tällainen vallan vahtikoiran rooli ei tunnu istuvan. Sen sijaan uusien ajatusten esiintuominen ja monimutkaisen maailman selittäminen ovat haastattelemieni freelancer-toimittajien mielestä toimittajan keskeisimpiä tehtäviä.

Kiintoisaa on myös se, että muun toimittajakunnan keskuudessa elämysten tarjoaminen ei ole toimittajan tärkeimpien roolien joukossa, kun taas aineistoni perusteella se koetaan erityisesti yhdeksi freen tärkeimmistä tehtävistä. Yhteistä freelancereille ja muulle toimittajakunnalle on se, että yleisen mielipiteen tai paikallisen mielipiteen kanavana toimimisen ei katsota kuuluvan toimittajan keskeisiin tehtäviin.

5.4.3 Hyvän toimittajan ominaisuudet

Täydentääkseni kuvaa vapaiden toimittajien mieltämästä ihannejournalistista pyysin heitä nimeämään, millaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia hyvältä toimittajalta vaaditaan.

Toiseksi pyysin pohtimaan, ovatko vaatimukset hyvälle freelancer-toimittajalle samat vai vaaditaanko häneltä erilaisia henkilökohtaisia ominaisuuksia. Tätä eroa lähestyin kysymällä, minkälainen henkilö sopii freelancer-toimittajaksi.

Hyvän toimittajan ominaisuuksia freelancer-toimittajat kuvasivat hyvin monivivahteisesti, joten ominaisuuksia kertyi pitkä lista. Useimmiten mainittuja hyvän toimittajan ominaisuuksia olivat kuitenkin hyvät sosiaaliset taidot, laaja yleissivistys, uteliaisuus, valppaus, rehellisyys, itsenäisyys ja hyvä harkintakyky.

Ensimmäiseksi minulle tulee mieleen, että rehellinen. (---) Joo, siis niin kuin rehellinen itselleen, rehellinen suhteessa siihen haastateltavaan ja rehellinen suhteessa siihen asiaan. Sitten utelias, tiedonhaluinen ja harkintakykyinen. Tarkoitin tällä, että minä puhuinkin maalaisjärjestä, että pystyy punnitsemaan niitä eri asioita. (---) Itsenäisyys on varmasti kanssa semmoinen, että niin kuin pystyy tekemään oman valintansa niillä perusteilla kuin on oman harkintansa mukaan tehnyt. (nainen 52 v.)

Ainoastaan muutama haastattelemistani toimittajista oli sitä mieltä, että täsmälleen samat ominaisuudet kuvaavat myös hyvää freelancer-toimittajaa. Useimpien mielestä freelancerin on kyllä omattava em. ominaisuudet, mutta sen lisäksi freeltä vaaditaan joitakin erityispiirteitä. Näitä olivat rohkeus, luotettavuus, joustavuus, ahkeruus, epävarmuuden sietokyky sekä hyvät markkinointitaidot.

Freellä pitää olla ehkä vähän enemmän uskallusta, että uskaltaa ikään kuin heittäytyä siihen, että verokirja ei ole kenenkään kapitalistin hallussa. Vaan uskoo tulevansa toimeen tällä, sitä rohkeutta vähän enemmän vaaditaan varmaan. Ja sitten myös tietysti siinä rohkeutta, että joutuu ikään kuin yksin puolustamaan asiaansa ja asemaansa, kun ei ole työyhteisöä tukena. (---) Että sitten pitää itseluottamusta olla ehkä vähän enemmän. (mies 61 v.)

Erityisesti hyvälle freelancer-toimittajalle asetettu vaatimus markkinointitaidoista poikkeaa selvästi yleisesti hyvälle toimittajalle asetetuista määreistä. Työsuhteisen toimittajanhan ei juuri tarvitse myydä työtään, mikä taas on oleellinen osa vapaan toimittajan työnkuvaa. Myös luotettavuuden ja joustavuuden vaatimuksissa tulee näkyviin freelancer-toimittajan asema, joka on kiinteästi kytköksissä asiakkaisiin. Voisi

sanoa, että nämä vaatimukset kohdistuvat freelanceriin ulkoapäin, kun taas rohkeus, ahkeruus ja epävarmuuden sietokyky ovat freen omista tarpeista nousevia piirteitä.

5.4.4 Tärkeimmät ammattieettiset periaatteet

Freelancer-toimittajien ammattieettisiä periaatteita selvitin pyytämällä heitä nimeämään Journalistin ohjeista poimitusta listasta tärkeimpiä periaatteita. Lista oli vertailukohdan saamiseksi jälleen sama, jota Heinonen (1995) ja Harju (2002) ovat käyttäneet omissa tutkimuksissaan. Haastattelutilanteessa esittämäni lista oli seuraavanlainen:

1. Journalistin on työssään pyrittävä totuudenmukaiseen, olennaiseen ja monipuoliseen tiedonvälitykseen.
2. Journalistiseen ammattietiikkaan kuuluu kunnioittaa inhimillisiä perusarvoja, kuten ihmisoikeuksia, demokratiaa, rauhaa ja kansainvälistä yhteisymmärrystä.
3. Journalisti ei saa käyttää omaa tai välineensä asemaa väärin eikä hyväksyä etuja, jotka voivat vaarantaa hänen riippumattomuutensa.
4. Journalistin oikeus ja velvollisuus on torjua painostus tai houkuttelu, jolla pyritään tiedonvälityksen ohjaamiseen.
5. Kaikkien ihmisarvoa ja kunniaa on suojattava. Ihonväriä, kansallisuutta, syntyperää, vakaumusta, sukupuolta tai muuta henkilön ominaisuutta ei pidä tuoda esiin asiaankuulumattomasti.
6. Journalistin ei pidä toimia vastoin vakaumustaan tai hyvää tapaa.
7. Journalisti on ensisijassa vastuussa lukijoille, kuuntelijoille ja katselijoille.
8. Yleisön on voitava erottaa tosiasiat ja niiden taustoittaminen mielipide- ja sepitteellisestä aineistosta.
9. Yksityiselämään kuuluvia, asianomaiselle tai hänen lähiomaiselleen haitallisia seikkoja ei pidä julkistaa, ellei niillä ole yleistä merkitystä.
10. Tiedot on hankittava rehellisesti ja avoimin keinoin.
11. Haastateltavan tulee ennakolta tietää, missä välineessä ja millaisessa yhteydessä hänen lausumaansa käytetään.
12. Toisen työtä käytettäessä on noudatettava hyvää tapaa (lähteen maininta).
13. Arvostelun kohteeksi joutuneelle on myönnettävä vastineoikeus, jos hän sitä perustellusti pyytää.
14. Piilomainonta kaikissa muodoissaan on torjuttava.
15. Journalistin on tunnettava vastuunsa luonnosta.

Kuten kysymykset toimittajan tärkeimmistä tehtävistä myös kysymykset tärkeimmistä ammatillisista periaatteista olivat monille haastateltaville melko vaikeita ja

vaativat pitkääkin pohtimista. Heistä monet totesivat, että em. lista on hyvä kokonaisuus, josta on vaikea nostaa yksittäisiä periaatteita muiden yläpuolelle. Pyysin heitä kuitenkin poimimaan joukosta sellaiset periaatteet, jotka he kokevat omassa työssään erityisen tärkeiksi. En antanut tarkkaa ohjetta siitä, kuinka monta periaatetta heidän olisi listasta poimittava. Tyypillisesti freelancerit mainitsivat kuitenkin 3-4 periaatetta, jotka he kokivat erityisen tärkeiksi. Analysoin vastauksia jälleen siten, että laskin kuinka monta mainintaa kukin listan periaatteista sai.

Aineistoni freelancer-toimittajat pitivät tärkeimpinä periaatteina totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista tiedonvälitystä, ihmisarvon ja kunnian suojaa sekä sitä, ettei journalistin pidä toimia vastoin vakaumustaan tai hyvää tapaa. Heti näiden jälkeen tulivat inhimillisten perusarvojen kunnioittaminen, journalistin aseman väärinkäytön kieltäminen ja journalistin riippumattomuuden suojeleminen sekä yksityisyyden suoja.

Totuudenmukaisen, olennaisen ja monipuolisen tiedonvälityksen katsottiin olevan koko journalismia koskeva perusperiaate riippumatta siitä missä välineessä tai millaisessa työsuhteessa toimittaja työskentelee.

No heti tuo ensimmäinen on tietysti semmoinen, että pyrittävä totuudenmukaiseen, olennaiseen ja monipuoliseen tiedonvälitykseen. Se on minun mielestäni aikalailta johtava ohje, ammatillinen periaate kenelle tahansa, joka tätä työtä tekee. Että ei tässä kukaan voi lähteä tahallisesti tekemään virheellistä.
(mies 38 v.)

Myös ihmisarvon ja kunnian suojaaminen koettiin hyvin tärkeäksi. Tähän koettiin liittyvän läheisesti se, että yksityiselämään kuuluvia, asianomaiselle tai hänen lähiomaiselleen haitallisia seikkoja ei pidä julkistaa, ellei niillä ole yleistä merkitystä. Kolmanneksi nostettiin se, ettei journalistin pidä toimia vastoin vakaumustaan tai hyvää tapaa.

Minä en ainakaan niin kuin halua vetää mattoa kenenkään alta. Semmoinen tiedätkö, että minä en halua käyttää ihmisiä juttujeni materiaalina. Täytyy aina muistaa se, että ne ihmiset jatkavat elämäänsä sen jutun jälkeen. (---) Että vaikka joku sattuisi kokemattomuuttaan paljastamaan jotain, niin vaikka siitä nyt

jotakin hauskaa saisikin, niin ei saa tehdä ihmisestä kaiken kansan naurettavaa lehden sivuilla. (nainen 52 v.)

Tulokseni tärkeiksi koetuista ammatillisista periaatteista ovat hyvin samansuuntaisia Harjun saamien, koko toimittajakuntaa koskevien tulosten kanssa. Myös hänen kyselytutkimuksessaan tärkeimmäksi Journalistin ohjeeksi nousi vaatimus totuudenmukaisesta, olennaisesta ja monipuolisesta tiedonvälityksestä. Toiseksi tärkeimpänä ohjeen vastaajat pitivät inhimillisten perusarvojen kunnioitusta. Muut kärkiviisikkoon kuuluvista ohjeista olivat toimittajan aseman väärinkäytön kieltö, ulkopuolisen painostuksen torjuminen sekä henkilökohtaisten ominaisuuksien kuten ihonvärin, vakaumuksen jne. asiaankuulumattoman julkaisemisen välttäminen.

Ohjekohtien arvostus on pysynyt pääpiirteissään samanlaisena verrattuna Heinosen vuonna 1993 tekemään kyselyyn (Harju 2002, 7-8). Voisikin päätellä, että nämä ohjeet ovat suomalaisessa journalistikunnassa yleisesti hyväksytyjä periaatteita eivätkä freelancer-toimittajien mielipiteet poikkea tässä suhteessa merkittävästi muun journalistikunnan mielipiteistä.

5.4.5 Ammattieettisten periaatteiden noudattaminen ja eettiset ongelmat

Kytkeäkseni freelancer-toimittajien ammatillisia ihanteita heidän käytännön työhönsä, otin yhdeksi teemakseni ammattieettisten periaatteiden noudattamisen ja siinä mahdollisesti esiintyvät ongelmat. Tätä selvitin kysymällä, kuinka hyvin he kokevat pystyvänsä noudattamaan omia ammattieettisiä periaatteitaan. Kyse on siis heidän omasta, subjektiivisesta arviostaan eikä siitä kuinka hyvin he todellisuudessa noita periaatteita noudattavat.

Katson, että ammattieettisten periaatteiden noudattaminen on osa toimittajan ammattietiikkaa. Eettisen ulottuvuuden korostamiseksi kysyin kuitenkin erikseen, kokevatko freelancer-toimittajat eettisiä ongelmia ja kuinka usein sitä tapahtuu. Lisäksi kysyin millaisia eettiset ongelmat tyypillisesti ovat ja kuinka he ne ratkaisevat.

Kaiken kaikkiaan vapaat toimittajat kertoivat kokevansa eettisiä ongelmia melko vähän. Vähimmillään eettisiä ongelmia ei koettu lainkaan tai niitä ilmeni vain 2 - 3 kertaa vuodessa. Enimmillään eräät toimittajat kertoivat pohtivansa eettisiä kysymyksiä viikoittain, mutta varsinaisiksi eettisiksi ongelmiksi he eivät tilanteita kokeneet. Etenkin

aluksi suurin osa freelancer-toimittajista kertoi, ettei heillä ole vaikeuksia noudattaa ammattieettisiä periaatteitaan. Tarkemmin asiaa esimerkkien avulla pohdittaessa alkoi kuitenkin löytyä sellaisia rajakohtia, joissa periaatteiden noudattaminen on vaikeaa.

Tyypillisesti asiakkaiden tai toimeksiantajien esittämien toiveiden koettiin olevan välillä ristiriidassa freelancer-toimittajan omien ammattieettisten periaatteiden kanssa. Useimmiten vaikeuksia koettiin piilomainonnan torjumisessa. Erityisesti asiakaslehtiin kirjoittavat freet kertoivat, että piilomainonnan kanssa joutuu painiskelemaan melko usein.

Jos minä nyt jonkun yrityksen asiakaslehteä teen, niin onhan siellä semmoista tekstiä, mitä minä en tekisi johonkin paikallislehteen tai asiakaslehteen. Mutta siinä taas tullaan tähän välineen huomioimiseen, että tuota jos on kyse yrityksen asiakaslehestä, jossa yksi funktio on esimerkiksi esitellä yrityksen tarjoamia palveluja ja tuotteita, niin se on minun mielestäni aika luonnollista, että niistä tuotteista kirjoitetaan. (mies 38 v.)

Eräs toinen toimittaja kertoi kokevansa ongelmalliseksi tuotenimien mainitsemisen erikoisalansa julkaisussa. Joissakin tapauksissa hän oli ottanut yhteyttä lehden toimitukseen, jossa oli todettu ettei tuotenimien julkaisemisessa ole mitään ongelmallista. Niinpä toimittaja oli taipunut asiakaslehden tahtoon ja jättänyt tuotenimet juttuunsa.

Freelancer-toimittajat kertoivat kokevansa eettisiä ongelmia myös yksilön suojaan liittyvissä kysymyksissä. Esimerkiksi sosiaali- ja terveysalan aiheista juttuja tekevä toimittaja kertoi usein pohtivansa, pitäisikö esimerkiksi mielenterveysongelmista kärsineiden ihmisten antaa esiintyä jutuissa oikeilla nimillään. Hänen mukaansa asiakaslehdet olivat aiemmin toivoneet haastateltavien esiintymistä oikeilla nimillään ja kuvillaan, mutta viime vuosina toimittaja oli yhä useammin muuttanut haastateltaviensa nimet suojatakseen heidän yksityisyyttään.

Ristiriitaa koettiin myös juttujen myyvyyden ja yksityisyydensuojan välillä. Välillä asiakaslehdet toivoivat freen paljastavan jutuissaan haastateltavien yksityiselämään kuuluvia asioita, jotta juttu olisi houkuttelevampi ja myyvämpi.

Tulee semmoista, että minä ajattelen että kyllä minun olisi kuitenkin pitänyt olla tiukempi tämän kanssa ja sainko minä nyt tarpeeksi jotakin tämmöistä irti siitä ihmisestä, mutta kyllä sitten soitan perään ja koetan tivata. Kyllä minulla aika nopeasti tulee semmoinen, että en minä pysty menemään mihinkään...En minä näe tarpeelliseksi, jos ihminen ei jotakin halua kertoa vaikka, niin en minä sitten rupea repimään. (nainen 55 v.)

Freelancer-toimittajat kertoivat ratkaisevansa eettiset ongelmansa pääsääntöisesti yksin, luottaen omaan harkintakykyynsä. Päätöksenteon pohjana heillä on henkilökohtainen eettinen koodistonsa, joka pitkälti noudattaa Journalistin ohjeita. Joissakin tapauksissa he kertoivat ottavansa yhteyttä asiakaslehteensä ja pyrkivänsä neuvottelemaan ongelmakohdista esimerkiksi tekstimainonnan suhteen.

Useat haastateltavista totesivat kokeneensa eettisiä ongelmia useammin ollessaan työsuhteisena toimittajana kuin vapaana toimittajana. Freelancer-toimittajalla on ainakin periaatteessa mahdollisuus valita sellaiset asiakaslehdet, joiden arvot vastaavat hänen omia arvojaan. Toisaalta hän voi valita myös yksittäisiin juttuaiheisiin ja pyrkiä välttämään oman etiikkansa kanssa ristiriidassa olevia aiheita.

Kiintoisaa oli, että vaikka freet korostivat mahdollisuuttaan kieltäytyä etiikkansa kanssa ristiriidassa olevista työtehtävistä, vain muutamat haastateltavistani olivat näin todellisuudessa tehneet. Tulkintani mukaan tämä kertoo siitä, että tuo vapaus on loppujen lopuksi melko näennäistä. Toimeentulon varmistaminen ja asiakassuhteiden jatkuminen ovat niin tärkeitä tekijöitä, ettei niitä käytännössä riskeerata työtehtävistä kieltäytymällä.

Kerran minä olen kieltäytynyt, kun minun olisi pitänyt mennä yhden kirkon rappusille odottamaan, kun Kimmo Sasi on vihitty. Sitten minä sanoin, että en tee, niin se oli heti sillä selvä. Ne ei olleet saaneet ketään muuta lähtemään ja kysyivät minua. (nainen 55 v.)

Saamani tulokset ovat hyvin samansuuntaisia journalistien eettistä harkintaa koskevien tutkimustulosten kanssa (esim. Huotari 1999; Kuistiala 1992; Kämppi 1990). Niiden mukaan toimittajat kokevat eettisiä ongelmia etenkin epävarmojen tietojen sekä yksilön suojaan liittyvien asioiden uutisoinnissa. Aineistoni freelancerit eivät nostaneet epävarmojen tietojen julkaisemista merkittäväksi eettiseksi ongelmaksi, sen sijaan yksilön suojaan liittyvissä kysymyksissä eettisiä ongelmia koettiin.

Oma tutkimukseni vahvistaa aiempien tutkimusten tuloksia siitä, että toimittajien eettinen harkinta on varsin vähäistä. Eettiset ongelmat ratkaistaan usein rutiinilla sen sijaan, että asioita pohdittaisiin syvällisesti.

5.4.6 Yrittäjyys

Kaikki ei-työsuhteiset freelancer-toimittajat ovat juridisesti tarkasteltuna yrittäjiä, heistä voidaan käyttää myös nimitystä itsenäisen ammatinharjoittaja (Savolainen 2003). Yrittäjinä toimivat freet eroavat muusta toimittajakunnasta voimakkaimmin siinä, että he vastaavat itse juttujensa markkinoinista ja myynnistä, työtiloistaan, laitehankinnoistaan, laskutuksesta, sosiaaliturvastaan sekä yrittäjyyteen liittyvistä lakisääteisistä velvollisuuksista kuten yrittäjäläkevakuutuksesta. (Freelancerin opas 2003)

Halusin selvittää millainen rooli yrittäjyydellä on freelancer-toimittajien ammatti-identiteetissä: kokevatko he olevansa yrittäjiä ja mitä se heille merkitsee. Lisäksi olin kiinnostunut siitä, kuinka toimittajaidentiteetti ja mahdollinen yrittäjäidentiteetti sulautuvat yhteen.

5.4.6.1 Yrittäjyyden kokeminen

Freelancer-toimittaja voi toimia joko tavallisella verokortilla tai freelance-verokortilla, ammatinharjoittajana ilman toiminimeä tai toiminimellä, osuuskunnassa tai jossakin yritysmuodossa (avoin yhtiö, kommandiittiyhtiö, osakeyhtiö). Ensin mainittu vaihtoehto on näistä yleisin, Suomen Journalistiliittoon kuuluvista vapaista toimittajista 55 - 60 prosenttia työskentelee käyttäen tavallista tai freeverokorttia. (Freelancerin opas 2002, 13-14)

Aineistoni 15 toimittajasta freeverokortilla toimi 4 henkilöä. Suosituin toimintamuoto oli toiminimi, jota käytti kuusi toimittajaa. Kolmella oli oma osakeyhtiö ja yhdellä toimittajista samanaikaisesti sekä toiminimi että osakeyhtiö. Lisäksi yksi toimittaja kuului osuuskuntaan. Toimittajista kaksi kertoi kuuluvansa johonkin yrittäjäjärjestöön, muut ainoastaan Suomen Journalistiliiton Freelancer-osastoon.

Haastattelemistani toimittajista valtaosa kertoi kokevansa olevansa yrittäjiä. Ainoastaan pienelle osalle koko kysymys yrittäjyydestä oli epäselvä, eivätkä he osanneet määrittellä ovatko he yrittäjiä vai eivät.

Yrittäjiksi itsensä kokeneet freelancer-toimittajat antoivat yrittäjyydelle monenlaisia merkityksiä. Yleisin vastaus oli, että yrittäjyys merkitsee ennen kaikkea vastuuta omasta työstä ja toimeentulosta. Muutamat mainitsivat myös työhön liittyvän vapauden, mutta vastuun kantaminen korostui niissäkin vastauksissa vapautta enemmän. Vastuuseen kuuluu ajatus yrittäjäriskistä, jota free joutuu kantamaan.

Se (yrittäjyys) tarkoittaa sitä, että minä hyväksyn sen, hyväksyn epävarmuuden. Minä hyväksyn sen, että vastaan itse itsestäni. Ja että minä en voi kenenkään tukeen luottaa, minä en voi odottaa, että kukaan tulee minua auttamaan. Minun täytyy niin kuin ottaa tosiasiat tosiasioina, minä olen itseni varassa ja sillä selvä.
(nainen 54 v.)

Toiseksi yleisin merkitys yrittäjyydelle oli, että yrittäjyys on ennen kaikkea tapa järjestää työntekonsa eikä siihen liity muita, syvemmälle käyviä merkityksiä. Nämä toimittajat korostivat, että heidän ensisijainen ammatti-identiteettinsä on toimittajan ammatti-identiteetti. Yrittäjyys on vain tekninen muoto, joka mahdollistaa heille toimittajana toimimisen.

Ei se (yrittäjyys) ole muuta kuin toimeentuloasia ollut. Toimeentuloasia, siis että olen työllistänyt itseni, ei tässä mitään erityistä aatteellista pohjaa ole. (mies 38 v.)

Pari freelancer-toimittajaa korosti, että vaikka he kokevatkin olevansa yrittäjiä, eivät he ole sitä “vakiintuneessa” tai “konservatiivisessa” mielessä. Tällä he viittasivat muun muassa käsitykseen yrittäjistä ahneina voitontavoittelijoina, joille taloudellinen tulos on ainoa työn arviointiperuste.

5.4.6.2 Yrittäjyyden ja toimittajuuden yhteensovittaminen

Yrittäjyyden yhteydessä selvitin myös sitä kuinka hyvin freelancer-toimittajien mielestä toimittajan ja yrittäjän identiteetti sopivat yhteen ja seuraako siitä joitakin ristiriitoja. Hieman yli puolet haastattelemistani toimittajista sanoi, etteivät he koe ongelmia toimittajaidentiteettinsä ja yrittäjäidentiteettinsä yhteensovittamisessa. Heistä kaikki totesivat olevansa ensisijaisesti toimittajia, ja yrittäjyysidentiteetti on tälle identiteetille alisteinen. Osa vastaajista ei ymmärtänyt koko kysymyksenasettelua.

Taidan olla tässä niin sisällä, että minä en niin kuin edes mitenkään saa kiinni, että mikä siinä voisi törmätä. Jos minulla on toimittajana vapaus tehdä mitä minä tykkään, niin ja minä ajattelen yrittäjänä, niin yrittäjänä vapaus tehdä mitä minä tykkään. Kautta maailman sivunhan on ollut vapaita kirjoittajia, ihan yhtä lailla ne on olleet yrittäjiä. (nainen 43 v.)

Muutammat vastaajat totesivat kuitenkin, että toimittajuuden ja yrittäjyyden yhteensovittaminen ei aina ole ongelmaton. Suurimpien ongelmien koettiin liittyvän toimittajuuden ja yrittäjyyden erilaisiin tavoitteisiin. Kun totuudellisen ja olennaisen tiedonvälityksen katsottiin olevan tärkein toimittajan työtä luonnehtiva periaate, koettiin yrittäjyyden ensisijaiseksi tavoitteeksi taloudellisen voiton tekeminen. Nämä tavoitteet koettiin osin ristiriitaisiksi, mikä aiheutti vaikeuksia toimittaja- ja yrittäjäidentiteetin yhteensovittamisessa.

Jotakin siinä on semmoista hankalaa, että kuitenkin itse kuulun liittoon (Suomen Journalistiliitto) ja on jotain tällaista etiikkaa. Tietenkin yritykselläkin on etiikkaa, mutta ehkä minulla sitten on sellainen vanhanaikainen käsitys siitä, että ne yrittää vaan saada rahaa hinnalla millä hyvänsä. Mutta eihän oikeasti nyt yrittäjät toimi niin. (nainen 34 v.)

Toimittaja- ja yrittäjäidentiteetin ristiriita näkyi osin myös freelancer-toimittajien suhtautumisessa juttujen markkinointiin ja myyntiin. Kaikki totesivat sen olevan oleellinen ja välttämätön osa vapaan toimittajan työtä, mutta silti monet kokivat sen hyvin ikäväksi, suorastaan vastenmieliseksi. Perusteluiksi vastenmielisyyteen todettiin muun muassa se, etteivät freet koe olevansa “myyntimiehiä” vaan toimittajia.

No se on yksi syy, minkä takia minusta ei olisi pitänyt tulla yrittäjää, kun minä olen niin pirun huono myymään itseäni. Suurin osa minun uusista asiakkaistani on tullut vanhojen asiakkaiden suosituksesta. Ihan alkuvaiheessa minä olen ottanut itse yhteyksiä ja koettanut luoda uusia suhteita, mutta siinä mielessä minä en markkinointia ole tehnyt oikeastaan koskaan. (mies 38 v.)

Jutun myymistä kohtaan koetun vastenmielisyyden taustalla kerrottiin olevan myös pelkoa siitä, että juttuidea tulee hylätyksi tai se saa muuta kritiikkiä. Erityisesti freeuran alkuvaiheessa monet kertoivat kokeneensa tällaisia pelkoja, eivätkä ne kaikkien kohdalla poistuneet edes useiden vuosien freekokemuksen myötä.

Muutamit freelancer-toimittajat kokivat juttujen markkinoimisen ja kauppaamisen kuitenkin luontevaksi osaksi työtään, eivätkä pitäneet sitä hankalana tai vastenmielisenä.

*Kysymys: Kuinka koet juttujen markkinoinnin ja myymisen?
Vastaus: Ihan okei, mikäs siinä on. Minä soitan sinne ja kerron, että minulla olisi tällainen juttu. (---) Kun minä itse olen siitä innostunut, niin ei minun ole vaikea kertoa siitä kenellekään. (nainen 43 v.)*

5.4.7 Pohdintaa

Tulosteni valossa piirtyy varsin selkeä kuva freelancer-toimittajien mieltämästä ihannetoimittajasta. Hän on toimittaja, joka selittää monimutkaista maailmaa yleisölleen, tuo esiin uusia ajatuksia ja ideoita sekä tarjoaa lukijoilleen elämyksiä. Yleisesti toimittajan tehtäviin katsotaan kuuluvan myös valtaapitävien vahtiminen ja yhteiskunnallisten epäoikeudenmukaisuuksien arvosteleminen.

Henkilökohtaisilta ominaisuuksiltaan ihannetoimittaja on hyvät sosiaaliset taidot omaava, laajasti sivistynyt, utelias, valpas, rehellinen, itsenäinen ja harkintakykyinen. Hän on myös eettisesti valveutunut ja pitää tärkeimpinä ammatillisina periaatteinaan totuudenmukaista, olennaista ja monipuolista tiedonvälitystä, ihmisarvon ja kunnian suojaamista sekä sitä, ettei journalistin pidä toimia vastoin vakaumustaan tai hyvää tapaa.

Kuva muuttuu hieman erilaiseksi kun tarkastellaan sitä, minkälaiseksi freelancerit kokevat hyvän freelancer-toimittajan. Tällöin henkilökohtaisiin ominaisuuksiin tulee lisävaatimuksia kuten rohkeus, luotettavuus, joustavuus, ahkeruus, epävarmuuden sietokyky sekä hyvät markkinointitaidot. Myös ammattirooliin tulee muutoksia: elämysten tarjoaminen lukijoille korostuu, kun taas aktiivisen yhteiskuntakriitikon rooli jää taka-alalle.

Haastattelemieni freelancerien käsityksissä toimittajan ammattiroolista näkyy osittain samanlainen ihanteiden ja arjen realiteettien kuilu, mikä paljastuu Heinosen tutkimuksessa. Sen mukaan arkijournalistin ovat alalle houkutelleet ennen muuta itsensä toteuttamisen ja työn vapautteen liittyvät motiivit eikä halu paljastaa yhteiskunnallisia epäkohtia tai vaikuttaa toisiin ihmisiin (Heinonen 1995, 112). Sama pätee pitkälti aineistoni freelancer-toimittajiin.

Vaikka osa vapaista toimittajista määritteli vallan vahtikoirana toimimisen olevan periaatteessa yksi toimittajan tehtävistä, totesivat he ettei se kuitenkaan käytännössä kuulu heille. Ensisijaiseksi syyksi mainittiin se, ettei freellä ole useinkaan käytössään sopivaa foorumia kriittisten, valtaapitäviä ja yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia arvostelevien juttujen julkaisemiseen. Esimerkiksi sanomalehtien pääkirjoitussivut, kolumnipalstat ja muut kanta-aottavaa aineistoa sisältävät sivut eivät ole freelancer-toimittajien käytettävissä, vaan niiden sisällöstä vastaavat pääosin lehden työsuhteiset toimittajat. Tilanne on samansuuntainen sanomalehtien tärkeimmillä uutissivuilla.

Vapaiden toimittajien asiakaskunta puolestaan muodostuu pitkälti aikakaas-, asiakas- ja järjestölehdistä, jotka eivät usein lähtökohtaisestikaan ole yhteiskunnallisesti yhtä kärkeviä kuin sanomalehdistö. Tällöin freelancer-toimittaja joutuu sopeuttamaan toimittajan roolinsa asiakaslehtensä yleiseen linjaan riippumatta siitä, millainen hänen näkemyksensä toimittajan ammattiroolista ihannetasolla on.

Eräs toimittaja mainitsi toiseksi selitykseksi sen, että freelancer-toimittaja joutuu harkitsemaan juttujensa seurauksia tarkemmin kuin työsuhteinen toimittaja. Hänen mukaansa freelancerilla ei esimerkiksi ole varaa suututtaa lähteitään tekemällä hyvin kriittisiä juttuja, koska tällöin juttujen tekeminen voi jatkossa vaikeutua ja toimeentulo vaarantua.

Eettisiä ongelmia freett kertoivat kokevansa varsin vähän ja uskoivat, että työsuhteisena toimittajana eettisiä ongelmia voisi olla useammin. Tämä ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteivätkö he joutuisi pohtimaan eettisiä asioita työssään. Useimmiten eettisiä vaikeuksia koettiin piilomainontaan ja yksityisyyden suojaan liittyvissä asioissa.

Aineistoni freelancer-toimittajien eettisessä ajattelussa yhdistyy useita eettisiä teorioita. Ensinnäkin heidän ajattelussaan on piirteitä teleologiasta eli seurausetiikasta. Tämä korostuu erityisesti yksityisyyden suojaan liittyvissä kysymyksissä, joissa freet arvioivat usein toimintansa eettisyyttä sen perusteella millaisia seurauksia siitä jutun kohteelle voi olla. Toiseksi eettiseen ajatteluun liittyy myös viitteitä deontologiasta eli velvollisuusetiikasta. Tämä näkyy siinä, että useat haastateltavani kertoivat arvioivansa eettisiä kysymyksiä myös oman sisäisen äänensä tai omatuntonsa avulla.

Vapaiden toimittajien eettisessä ajattelussa on selvästi näkyvissä myös piirteitä sekä tilanne-etiikasta että intuitionismista. Tilanne-etiikon tapaan toimiva freelancer-toimittaja ratkaisee eettisiä ongelmia rationaalisesti harkiten mutta tapauskohtaisesti. Sen sijaan intuitionisti luottaa omaan intuitioonsa ja uskoo ratkaisun olevan oikein, vaikkei hänellä ole erityistä syytä uskoa näin.

Yrittäjyys on yksi osa vapaan toimittajan ammatti-identiteettiä. Se on selkeästi alisteinen toimittajaidentiteetille, mutta muokkaa silti osaltaan ammatillisia ihanteita. Esimerkiksi hyvälle freelancer-toimittajalle asetetut vaatimukset markkinointitaidoista ovat osa yrittäjäidentiteettiä.

6 PÄÄTELMIÄ

Tutkielmani tarkoitus oli selvittää kirjoittavien freelancer-toimittajien ammatti-identiteettiä. Halusin ensinnäkin selvittää, miksi toimittajat ovat valinneet freelancerituden palkkatyön sijaan ja toiseksi millaista freelancer-toimittajan työ on luonteeltaan. Kolmanneksi halusin selvittää heidän asemaansa journalistisilla työmarkkinoilla. Neljänneksi olin kiinnostunut siitä, millaisia ammatillisia käsityksiä ja ihanteita vapailla toimittajilla on.

Teoreettisena lähtökohtanani oli postmoderni identiteettikäsitys, jonka mukaan subjektilla ei ole kiinteää, olemuksellista tai pysyvää identiteettiä. Identiteetti muotoutuu ja muokkautuu jatkuvasti suhteessa niihin tapoihin, joilla meitä representoidaan tai puhutellaan meitä ympäröivissä kulttuurisissa järjestelmissä (Hall 1999, 23). Ammatti-identiteetissä puolestaan korostuvat samastuminen tiettyihin muihin ihmisiin, oman ryhmän historiaa ja tulevaisuutta koskevat käsitykset sekä strategiat, joiden avulla pyritään säilyttämään ja korostamaan omaa erikoislaatua (Räty 1987, 128 ; Allardt 1986, 14).

Postmodernin identiteettikäsityksen hengessä en lähtenyt hakemaan yhtä yhteistä ammatti-identiteettiä, vaan olin kiinnostunut millaisia ulottuvuuksia freelancer-toimittajien ammatti-identiteetissä on. Mielestäni onnistuin valaisemaan näitä eri ulottuvuuksia, joskaan tutkielmani ei varmastikaan ole tyhjentävä selvitys vapaiden toimittajien ammatti-identiteetistä. Jo ammatti-identiteetti-käsitteen laajuus tekee mahdottomaksi sen, että jonkin ammattiryhmän ammatti-identiteetin voisi sanoa selvittäneensä kokonaan. Tässä luvussa vedän yhteen keskeisimpiä tutkimustuloksia ja arvioin tutkimustani yleisesti.

6.1 Tulosten yhteenveto

Tutkimukseni perusteella voi sanoa, että vapaiden toimittajien ammatti-identiteetti on varsin vahva. He samastuvat koko toimittajakuntaan, joskin voimakkain samastumiskohde ovat muut freelancer-toimittajat. Ammatti-identiteetissä korostuvat erityisesti freelancer-työn luonteeseen kuuluva vapaus ja sitä kautta itsenäisyys, toisaalta sen kääntöpuolena tulevat taloudellinen ja henkinen epävarmuus.

Monilla aineistoni toimittajilla freelancerius ei ole itse valittua, vaan seurausta työsuhteisen työn menettämisestä. Tästä huolimatta suurin osa heistä on sitoutunut freelanceriuteen voimakkaasti - tämä pätee erityisesti niihin toimittajiin, jotka ovat lähteneet freelancer-uralle omasta tahdostaan ilman olosuhteiden asettamaa pakkoa. Osalla haastateltavistani freelancer-toimittajuus ei oikeastaan ole pelkkä ammatillinen identiteetti, vaan se ulottuu ammatin ulkopuolelle ja määrittää henkilöä hyvin kokonaisvaltaisesti. Tällaisista henkilöistä voisi käyttää nimitystä elämäntapatoimittaja, tai tässä yhteydessä elämäntapafree. Toinen yhtä selvästi erottuva ryhmä ovat ne, joille freelancer-toimittajuus on ensisijaisesti ansiotyötä. Tällöin ammatti-identiteetin rinnalle nousevat tärkeiksi henkilön muut identiteetit, joita hän ilmentää työn ulkopuolisessa elämässään.

Freelancer-toimittajien ammatti-ihanteet ovat pitkälti yhteneväisiä muun toimittajakunnan ammatti-ihanteiden kanssa. Freelancereiden mieltämä ihannetoimittaja selittää monimutkaista maailmaa yleisölleen, tuo esiin uusia ajatuksia ja ideoita sekä tarjoaa lukijoilleen elämyksiä. Hän myös vahtii valtaapitäviä ja arvostelee yhteiskunnallisia epäoikeudenmukaisuuksia. Vaikka nämä koetaan yleisesti toimittajan tärkeiksi tehtäviksi, eivät kaikki freet koe yhteiskunnallisen vahtikoiran roolia kuitenkaan omakseen. Sen sijaan heillä korostuu muun muassa tehtävä elämysten tarjoajana.

Vaikka freelancer-toimittajat kokevat olevansa ensisijaisesti toimittajia, kuuluu yrittäjäyys osana heidän identiteettiinsä. Yrittäjäyys on kuitenkin toimittajuuteen nähden alisteinen, joten se ei määritä freen identiteettiä kovin vahvasti. Yrittäjäyys näyttäytyykin ennen muuta tapana järjestää työntekonsa ja vastuun kantamisena omasta työstään.

Vapaiden toimittajien asemaa voi pitää itsenäisenä mutta vaihtelevana ja epävakana. Monessa suhteessa he saavat toimia itsenäisesti omien journalististen

periaatteidensa mukaan, eli heidän journalistinen vapautensa on melko suuri. He ovat kuitenkin aina kytköksissä asiakkaisiinsa, erityisesti ostaviin toimittajiin. Nämä asiakassuhteet luovat reunaehdoja freelancer-toimittajan vapaudella ja ohjaavat hänen työntekoaan.

Ennakko-oletuksieni vastaisesti eettiset kysymykset eivät nousseet merkittävään osaan haastatteluaineistossani. Freelancer-toimittajat kertoivat kokevansa eettisiä ongelmia melko vähän, syyksi tähän todettiin heidän mahdollisuutensa valita oman arvomaailmansa ja etiikkansa mukaisia asiakkaita ja juttuaiheita. Vaikka tutkimusaineistoa esittelevässä luvussa totean, ettei ns. onnellisuusmuuria juuri ollut, on väite asetettava tässä kohtaa kyseenalaiseksi. Juuri eettisiä ongelmia koskevissa kysymyksissä mieleeni jäi epäily, ettei haastatteluissa päästy riittävän syvälle. Syynä voivat olla huonosti muotoillut kysymykset tai yksinkertaisesti ajan puute, joka ohjasi vastaajat pinnallisiin vastauksiin.

6.2 Tutkimusmenetelmän arviointia

Yksittäin tehty teemahaastattelu osoittautui varsin toimivaksi menetelmäksi freelancer-toimittajien ammatti-identiteetin tutkimiseen. Esimerkiksi ryhmähaastatteluihin verrattuna etuna oli se, että pystyin keskittymään kulloiseenkin haastateltavaani täyspainoisesti ja saamaan mahdollisimman laajasti näkemyksiä. Ryhmätilanteissahan on vaarana, että sosiaalisesti rohkeimmat vievät tilan aremmilta haastateltavilta, jolloin näkemysten kirjo kaventuu.

Uskon, että teemahaastattelun avulla sain vivahteikkaamman kuvan freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä kuin esimerkiksi tiukasti strukturoidun haastattelun tai lomakekyselyn avulla. Teemahaastattelu tuotti runsaan ja monisyisen aineiston, joka vastaavasti asetti haasteita analyysille.

Kysymysrunkooni olen pääsääntöisesti tyytyväinen, tosin jälkikäteen arvioiden sitä olisi voinut hieman tiivistää. Näin olisin päässyt haastattelutilanteessa pureutumaan vielä paremmin ammatti-identiteetin kannalta keskeisiin asioihin kuten ammatillisiin ihanteisiin, tiivistämisen varaa olisi ollut lähinnä freelancer-työn luonnetta koskevassa osuudessa. Toiseksi haastattelurunko olisi kannattanut lähettää haastateltaville etukäteen,

esimerkiksi viikkoa tai kahta ennen haastattelua. Tällöin he olisivat ehtineet pohtia huolellisemmin vaikeiksi kokemiaan aihealueita kuten ammatillisia periaatteitaan ja kokemiaan eettisiä ongelmia. Näihin kysymyksiin olisi voinut saada lisävalaistusta myös käyttämällä esimerkkejä eettisistä ongelmatilanteista, joita freelancer-toimittaja voi joutua työssään kohtaamaan.

Vaikka teemahaastattelu antoi hyvän pohjan ammatti-identiteetin tutkimiseen, olisi muilla menetelmillä voinut kenties täydentää tutkimusta. Toiseksi freelancer-toimittajien haastatteluissa ilmaisevia ammatillisia periaatteita voisi peilata heidän tekemiinsä juttuihin ja katsoa ovatko jutut yhteneväisiä heidän periaatteidensa kanssa.

6.3 Jatkotutkimusta

Tulokseni kertovat ensisijaisesti omasta aineistostani, eikä niitä voi ongelmitta yleistää koko freelancer-toimittajakuntaa koskeviksi. Myös aineistoni suppeus, 15 haastateltavaa, vaikeuttaa tulosten yleistämistä. Näistä varauksista huolimatta uskon kuitenkin, että samanlaisia ammatti-identiteetin ulottuvuuksia löytyy erityisesti muilta kirjoittavilta freelancer-toimittajilta. Sähköisen puolen freelancereiden tilanne on etenkin työsuhteen kannalta hieman erilainen, joten myös heidän ammatti-identiteettinsä voi saada erilaisia sävyjä.

Jatkotutkimusta voitaisiin tehdä siitä, mikä vapaiden toimittajien merkitys on viestimien näkökulmasta. Tällöin haastateltaviksi voitaisiin valita viestimien ostavia toimittajia ja esimiehiä. Toinen mahdollisuus olisi lähestyä aihetta viestimien journalistisen sisällön kautta ja tutkia minkälaisia juttuja viestimet ostavat freelancer-toimittajilta ja mitkä tuotetaan toimitusten työsuhteisen henkilökunnan voimin.

Myös freelancer-toimittajien asemassa riittää edelleen tutkittavaa. Erityisesti heidän oikeudellinen ja taloudellinen asemansa kaipaisi lisäselvityksiä.

LÄHTEET

Julkaistut lähteet

Airaksinen, Timo (1991) Ammattien etiikan filosofiset perusteet. Teoksessa Airaksinen, Timo (toim.) Ammattien ja ansaitsemisen etiikka. Näkemyksiä ammattien, johtamisen ja liike-elämän arvoista. Helsinki: Yliopistopaino, 19-60.

Allardt, Erik (1986) Elämäntapa, harkinta ja muoti ihmisten valintojen perustana. Teoksessa Heikkinen, Kalle (toim.) Kymmenen esseetä elämäntavasta. Lahti: Yleisradio.

Allison, Marianne (1986) A Literature Review of Approaches to the Professionalism of Journalists. *Journal of Mass Media Ethics* 1:2, 5-19.

Artto, Juhani & Rovamo, Pertti (1996) Free-Raportti. *Journalisti* 28.11., 7-16.

Aula, Maria Kaisa (1991) Poliitikkojen ja toimittajien suhteet murroksessa? Tutkimus Yleisradion toimittajien ammatti-identiteetistä 1980-luvulla. Helsinki: Yleisradio, tutkimus- ja kehitysosasto, tutkimusraportti 5/1991.

Bardoel, Jo (1996) Beyond Journalism. A Profession between Information Society and Civil Society. *European Journal of Communication* 11:3, 283-302.

Berger, Peter & Luckmann, Thomas (2002). Teoksessa Raiskila, Vesa (toim.) Todellisuuden sosiaalinen rakentuminen. Tiedonsosiologinen tutkielma. 3. painos. Helsinki: Gaudeamus.

Eskola, Jari & Suoranta, Juha (1998) Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Tampere: Vastapaino.

Free 2002 (2002) Suomen Journalistiliiton Freelancer-järjestöjen jäsenet.

Helsinki: Suomen Journalistiliitto, Freelancer-osasto.

Freelancer-opas (1998) Vehviläinen, Pekka (toim.). Helsinki: Suomen Journalistiliitto.

Freelancerin opas (2002) Vehviläinen, Pekka & Savolainen, Petri (toim.). Helsinki:

Suomen Journalistiliitto.

Hall, Stuart (1999) Kulttuurisen identiteetin kysymyksiä. Teoksessa Hall, Stuart (1999)

Identiteetti, suom. ja toim. Lehtonen, Mikko & Herkman, Juha. Tampere:

Vastapaino, 19-76.

Harju, Auli (2002) Journalistisen työn sääntely ja ammattietiikka. Tutkimusraportti.

Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos, journalismin tutkimusyksikkö.

Heinonen, Ari (1995) Vahtikoiran omatunto. Journalismin itsesääntely ja toimittajat.

Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisusarja A 84.

Hemánus, Pertti (1983) Journalistinen vapaus. Jyväskylä: Gaudeamus.

Hemánus, Pertti (1990) Journalistiikan perusteet. Johdatus tiedotusoppiin 2. Helsinki:

Yliopistopaino.

Hirsjärvi, Sirkka & Hurme, Helena (1995) Teemahaastattelu. 7. painos. Helsinki:

Yliopistopaino.

Hodges, Louis W. (1986) The Journalist and Professionalism. *Journal of Mass Media*

Ethics 1:2, 32-36.

- Huovila, Tapani (1998) Toimittaja - vastuussa oleellisesta muutoksessa. 3. painos. Jyväskylän yliopisto, viestintätieteiden laitoksen julkaisuja, 16.
- Keinot on löydettävä (2003) *Journalisti*, pääkirjoitus 17.4., 2.
- Keppinger, Hans Mathias & Köcher, Renate (1990) Professionalism in the Media World? *European Journal of Communication* 5:2-3, 285-311.
- Kunelius, Risto (1998) Modernin myyntitykit. Journalistisen professionaalisuuden pulmat ja haasteet. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelis, Risto (toim.) Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Helsinki: WSOY.
- Kuutti, Heikki (1995) Tutkiva journalismi. Journalistinen suuntaus ja suomalaisen journalismin tutkimus. Jyväskylä: Atena Kustannus ja Jyväskylän yliopisto.
- Kämppe, Anne (1990) Eettinen harkinta uutisjournalismissa. Haastattelututkimus sanomalehtitoimittajien etteisistä ongelmista ja periaatteista. Tampereen yliopisto, tiedotusopin laitos. Julkaisusarja A 71.
- Laine, Pekka (2002) Freelancerit ovat nostaneet profiiliaan. Teoksessa Stenberg, Tuuula (toim.) Lehdistön freet 30 v 1972-2002. Helsinki: Suomen Journalistiliiton Freelancer-osasto, 6-7.
- Lehdistön freet 30 v 1972-2002 (2002) Stenberg, Tuula (toim.) Helsinki: Suomen Journalistiliiton Freelancer-osasto.
- Lehdistön työehtosopimus 2003. www.journalistiliitto.fi/fi/544
- Leppänen Anneli (2002) Journalistit jaksamaan. *Työ ja ihminen* 16:3, 3/2002, 203-285.

- Leppänen, Anneli & Tuomivaara, Seppo (2002) Työn ja hyvinvoinnin muutokset journalistisessa työssä 15 vuoden aikana. *Työ ja ihminen* 16:3, 3/2002, 205-223.
- Luostarinen, Heikki (1994) Mielen kersantit, Julkisuuden hallinta ja journalistiset vastastrategiat sotilaallisissa konflikteissa. Helsinki: Hanki ja jää.
- Luostarinen, Heikki (1998) Vahvojen asialla? Julkisuuden hallinnan mekanismit ja journalismin itsenäisyys. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) Viestinnän jäljillä: Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Helsinki: WSOY.
- Nordenstreng, Kaarle & Lehtonen, Jaakko (1998) Hyvän ja pahan kierrätystä. Viestinnän etiikan perusteista. Teoksessa Kivikuru, Ullamaija & Kunelius, Risto (toim.) Viestinnän jäljillä. Näkökulmia uuden ajan ilmiöön. Helsinki: WSOY.
- Räty, Olli (1987) Työ ja koulutus. Helsinki: WSOY.
- Seessalo, Tytti (2003) Uutisia jää julkaisematta oikeusjutun vaaran vuoksi. *Journalisti*, 17.4., 2.
- SJL:n työmarkkinatutkimus 2001. Suomen Journalistiliitto.
<http://www.journalistiliitto.fi/fi/556>
- Suomen Journalistiliiton ja Freelancer-osaston palkkiokysely 2002.
http://www.kaapeli.fi/~vapaat/finnish/2freamma/_frame.htm
- Suomen Journalistiliiton Freelancer-osaston säännöt.
<http://www.kaapeli.fi/~vapaat/finnish/3freosas/saannot.htm>
- Suomen Journalistiliiton säännöt. <http://www.journalistiliitto.fi/fi/653/saannot/>

Tuomivaara, Seppo & Leppänen, Anneli & Kalimo, Raija (2002) Journalistien työuupumusta ennustavat tekijät. *Työ ja ihminen* 16:3, 3/2002, 270-285.

Weaver, David (1998) *Journalists Around the World: Commonalities and Differences*. Teoksessa Weaver, David (toim.) *The Global Journalist. News People Around the World*. New Jersey: Hampton Press.

Julkaisemattomat lähteet

Herrala, Olli (1987) *Freelance-journalistin ammatillinen ja taloudellinen asema pääkaupunkiseudulla*. Tampereen yliopisto: Toimittajatutkinnon tutkielma.

Huotari, Susanna (1999) *Kolkuttaako omatunto? Haastattelututkimus uutistoimittajan etiikan ihanteista ja arjesta*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Häme-Sahinoja, Johanna (2002) *Tyypilliset epätyypilliset. Epätyypillisissä työsuhteissa olevien toimittajien kokemukset ja grounded theoryn kokeilu*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Johansen, Ulla-Maria (1974) *Radio- ja tv-freelancerit ohjelmatyöntekijöinä*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Junes, Mikko (1988) *Freelance-työ alueradiossa: tutkimus freelance-toimittajan työstä 11:ssä Yleisradion aluetoimituksessa sekä työn merkityksestä toimitusten kannalta*. Tampereen yliopisto: Toimittajatutkinnon tutkielma.

Kuistiala, Anu (1992) *Etiikan klassikot ja journalistien eettinen ajattelu: Persianlahden sodan ja Suomen EY-uutisoinnin tarkastelua moraalifilosofian näkökulmasta*. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Kurikka, Leena (1992) Freelancerit paikallisradioissa. Tampereen yliopisto: Tiedotusopin pro gradu -tutkielma.

Matson-Mäkelä, Kirsi (1997) Sokean media taluttajat, kaupallisten paikallisradioiden uutis- ja ajankohtaistoimittajien ammatti-identiteetti. Tampereen yliopisto: Sosiaalipsykologian pro gradu -tutkielma.

Savolainen, Petri (2003) Suomen Journalistiliiton työehtoasiamiehen Petri Savolaisen vastaus sähköpostitiedusteluun 14.8.2003.

Liite 1: Sähköpostilla lähetetty haastattelupyyntö

Hei,

Olen tiedotusopin opiskelija Tampereen yliopistosta ja teen gradua freelancer-toimittajien ammatti-identiteetistä. Freelancereita on tutkittu Suomessa varsin vähän, joten uskon graduni tuottavan uutta, myös freelancereita itseään hyödyttävää tutkimustietoa. Olen kiinnostunut siitä miksi he ovat valinneet freelancerituden ja millaisia hyviä ja huonoja puolia siinä on. Minua kiinnostavat myös freelancereiden ammatilliset ihanteet ja niiden toteutuminen arkipäivän työssä.

Lähestyn sinua, sillä etsin tutkimukseeni sopivia haastateltavia. Yhteystietosi olen saanut Suomen Journalistiliiton Free 2002 -oppaasta. Tutkimusmenetelmänäni on teemahaastattelu ja tarkoitukseni on haastatella henkilökohtaisesti noin 20 pääasiassa lehtiin juttuja tekevää freelanceria. Pysin saamaan haastateltaviksi eri-ikäisiä, eri aikoja alalla toimineita ja erityyppisiin lehtiin kirjoittavia freelancereita.

Haastattelu kestää tunnista kahteen ja se voidaan tehdä joko työpaikallasi, kotonasi tai muussa sopivassa paikassa. Haastatteluaineistoa käsittelen luottamuksellisesti, eivätkä haastatellut henkilöt ole tunnistettavissa lopullisessa tutkimusselostuksessa.

Pyydän sinua ottamaan yhteyttä mahdollisimman pian ja kertomaan, oletko kiinnostunut tutkimukseen osallistumisesta. Tarkoitukseni on tehdä ensimmäiset haastattelut lähiviikkoina (marras-joulukuussa). Mikäli lähdet mukaan, pyytäisin sinua kertomaan milloin ja missä voisimme haastattelun tehdä.

Jos sinulla on jotakin kysyttävää tutkimuksesta, vastaan kysymyksiisi mielelläni.

Avustasi kiittäen,

Petteri Ruotsalainen
Pellervonkatu 15 F 95
33540 Tampere
p. 040 5140 580
sähköposti: petteri.ruotsalainen@uta.fi

Liite 2: Teemahaastattelurunko

1) Toimittajan tausta ja ura

- ikä
- koulutus (lukio, yliopisto, toimittajakoulutus)
- työkokemus
- kauanko olet ollut freenä

2) Freelanceriuden motiivit

- miksi ryhdyit freeeksi, oliko freeeksi ryhtyminen pakon sanelema vai vapaaehtoinen ratkaisusi
- haluaisitko vakituisen työpaikan, miksi
- mitkä ovat freelanceriuden parhaat puolet
- mitkä ovat freelanceriuden huonoimmat puolet
- vapaus: * mitä on freelancerin vapaus
 - * mitkä seikat rajoittavat freelancerin vapautta

3) Työnkuva

- mikä toiminta-/yritysmuoto sinulla on (verokortti, ammatinharjoittaja ilman toiminimeä, toiminimi, osuuskunta, Ay, Ky, Oy)?
- miksi olet valinnut em. toimintamuodon?
- montako toimeksiantajaa/asiakasta sinulla on
- millaisista aiheista teet juttuja
- teetkö juttuja pelkästään lehtiin vai myös muihin välineisiin, mihin
- teetkö muuta kuin journalistista työtä, mitä (esim. koulutus, historiikit)

- Työ ja vapaa-aika
 - * millaiset työajat sinulla on
 - * millä tavalla työ vaikuttaa vapaa-aikaasi
 - * perhesuhteet, millä tavalla työ vaikuttaa perhe-elämääsi
 - * kuinka huolehdit omasta jaksamisestasi
 - * milloin ja kuinka pitkiä lomia pidät

4) Freelancerin asema

- Millaiseksi koet asemasi suhteessa vakinaisissa työsuhteissa oleviin toimittajiin:
 - * ammatillisesti - työn sisältö ja tekemisen edellytykset
 - * taloudellisesti - vastaako palkkatasosi työmäärääsi
 - * arvostus: a) oma b) lukijoiden c) vakitoimittajien silmissä
 - * pidätkö yhteyttä vakinaisissa työsuhteissa oleviin toimittajiin esim. ammattiyhdistyksen kautta

- Asema suhteessa tilaajiin/ostaviin toimittajiin:
 - * kenen kanssa sovit juttujen tekemisestä (päätoimittajan, toimituspäällikön, uutispäällikön, tuottajan vai jonkun muun ostavan toimittajan kanssa)
 - * miten kuvailisit suhdettanne (tasavertaisuus, läheisyys, luottamuksellisuus)
 - * kumpi ottaa yleensä yhteyttä/on aloitteellinen osapuoli
 - * kumpi päättää juttujen aiheista ja näkökulmista

- Työyhteisö: * koetko kuuluvasi johonkin työyhteisöön
 - * mitä työyhteisö/sen puuttuminen sinulle merkitsee
 - * pidätkö yhteyttä toisiin freelancereihin

- Palaute * mistä saat palautetta työstäsi
ja tuki: * yrittävätkö ulkopuoliset tahot vaikuttaa juttujesi sisältöihin tai muihin journalistisiin ratkaisuihisi
* kenen puoleen käännyt ristiriitatilanteissa
- Ammatillinen kehittyminen: * kuinka huolehdit ammattitaitosi kehittymisestä
* pystytkö hankkimaan haluamaasi koulutusta

5) Ammatilliset ihanteet

- Toimittajan ammattirooli:
 - * Mitkä ovat toimittajan tärkeimmät tehtävät 2-3
 - * entä freelancer-toimittajan tärkeimmät tehtävät
 - * millainen on ominaisuuksiltaan hyvä toimittaja, entä hyvä freelancer-toimittaja
- Mitkä ovat tärkeimmät ammatilliset periaatteesi
- kuinka hyvin pystyt toteuttamaan ammatillisia periaatteitasi
 - * joudutko joustamaan ammatillisista periaatteistasi työskennellessäsi eri toimeksiantajille
 - * millaiset seikat estävät toteuttamasta ammatillisia periaatteitasi
- Etiikka: * millaisia eettisiä ongelmia kohtaat työssäsi
 - * kuinka usein kohtaat eettisiä ongelmia
 - * aiheuttaako freelancerius joitakin eettisiä erityisongelmia
 - * kuinka ratkaiset eettiset ongelmasi

- Yrittäjyys: * koetko olevasi yrittäjä, miten se näkyy
 - * aiheuttaako ammatillisten periaatteidesi ja yrittäjyyden yhdistäminen ongelmia, millaisia
 - * miten markkinointi ja journalismi sopivat yhteen

6) Muuta ja haastattelun kommentointi

- mahdollisuus ottaa esiin aiheita, joita ei ole vielä käsitelty

